INSTYTUT BADAŃ NAD GOSPODARKĄ RYNKOWĄ

Regiony Polski

WOJEWÓDZTWO POMORSKIE

II edycja

opracowanie zbiorowe pod redakcją
Krystyny Gawlikowskiej-Hueckel

Profile Regionalne

NR 11

Gdańsk–Warszawa 2000

INSTYTUT BADAŃ NAD GOSPODARKĄ RYNKOWĄ

Regiony Polski

WOJEWÓDZTWO POMORSKIE

II edycja

opracowanie zbiorowe pod redakcją
Krystyny Gawlikowskiej-Hueckel

Profile Regionalne

Projekt finansowany ze środków
United States Agency for International Development

Gdańsk – Warszawa 2000

KOMITET REDAKCYJNY:

dr Jan Szomburg – przewodniczący
prof. UG dr hab. Marek Dutkowski – redaktor serii
dr Krystyna Gawlikowska-Hueckel – redaktor serii
mgr Maciej Tarkowski – sekretarz komitetu redakcyjnego

WYDAWCA:

© Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową
80-227 Gdańsk, ul. Do Studzienki 63
tel. (0-58) 341-15-35, 341-39-77
fax (0-58) 341-06-20
ibngr@ibngr.edu.pl
www.ibngr.edu.pl

ISSN 1508-521X

CIP – Biblioteka Narodowa
Województwo pomorskie: II edycja /
oprac. zbiorowe pod red. Krystyny Gawlikowskiej-Hueckel;
Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową. – Gdańsk; Warszawa:
IBnGR, 2000. – (Regiony Polski – Profile Regionalne; nr 11)

WYDANIE I
NAKŁAD 250 egz.

Skład systemem TEX: **BOP** s. c., ul. Piastowska 70, 80-363 Gdańsk

Wstęp

W połowie 2000 r. oddajemy do rąk Państwa drugą edycję profili województw wydaną przez IBnGR w serii „Regiony Polski".

Od edycji pierwszej upłynął rok. W życiu nowopowstałych samorządowych województw był to rok „czesania" myśli o przyszłości – budowania regionalnych strategii rozwoju. Nie było to łatwe. M. in. brak było jednolitego standardu tworzenia strategii oraz przesłanek do przyjmowania konkretnych ram finansowych, ale równie dokuczliwe były luki informacyjno-statystyczne utrudniające sporządzenie diagnozy stanu wyjściowego.

Mamy nadzieję, że poprzednia edycja profili – mimo swych niedoskonałości – pomogła przynajmniej częściowo ograniczyć te luki. Mamy również nadzieję, że obecna edycja ułatwi pogłębienie refleksji nad sytuacją regionu na tle innych województw. Budowanie tożsamości regionu musi się zacząć w umysłach jego elit i obywateli. Dlatego określenie i wizualizacja jego sytuacji społeczno-gospodarczej jest warunkiem wstępnym zaangażowania intelektualnego i emocjonalnego.

Pierwsze dwie edycje „profili województw" sfinansowała USAID. Jeśli następnymi edycjami będą zainteresowane same województwa, Instytut Badań nad Gospodarka Rynkową chętnie będzie je kontynuował. Będziemy też wdzięczni za wszelkie uwagi dotyczące zawartości niniejszego numeru.

Prezes Zarządu IBnGR

Jan Szomburg

Spis treści

1. Ogólna charakterystyka obszaru i poziomu rozwoju regionu 1
Elżbieta Kabath, Maciej Tarkowski
1.1. Zasoby i walory naturalne 1
1.2. Położenie komunikacyjne 3
1.3. Struktura ludnościowa i osadnicza regionu 3
1.4. Zaplecze naukowo-badawcze 4
1.5. Warunki życia mieszkańców 4
2. Struktura gospodarki 6
Krystyna Gawlikowska-Hueckel, Stanisław Umiński
3. Rolnictwo 10
Janusz Rowiński, Marek Wigier
3.1. Informacje ogólne 10
3.2. Warunki glebowo-klimatyczne 14
3.3. Struktury ekonomiczno-produkcyjne gospodarstw rolnych 14
3.4. Produkcja podstawowych roślin i zwierząt 17
3.5. Wyposażenie oraz infrastruktura techniczna 17
3.6. Rolnictwo województwa w świetle integracji z Unią Europejską 17
4. Przemysł 19
Krystyna Gawlikowska-Hueckel, Stanisław Umiński
4.1. Wartość i struktura produkcji sprzedanej przemysłu 19
4.2. Struktura własności 19
4.3. Działalność inwestycyjna i innowacyjna 24
4.4. Sprzedaż na rynki zagraniczne 27
4.5. Podsumowanie 33
5. Usługi 34
Krystyna Gawlikowska-Hueckel, Marcin Skurczyński, Stanisław Umiński
6. Rynek pracy 39
Maciej Grabowski, Alina Szymańska
6.1. Założenia metodologiczne 39
6.2. Analiza rynku pracy 39
7. Poziom oraz struktura dochodów 55
7.1. Dochody osobiste gospodarstw domowych. Poziom wynagrodzeń 55
Bohdan Wyżnikiewicz, Marcin Peterlik
7.2. Dochody podmiotów prawnych w latach 1995 – 1998 57
Elżbieta Wojnicka
7.2.1. Założenia metodologiczne 57

7.2.2. Szacunki dochodów podmiotów prawnych i wpływów z podatków dochodowych . . . 58
7.3. Dochody gmin . . . 62
Wojciech Misiąg, Marcin Tomalak
7.3.1. Podział administracyjny województwa . . . 62
7.3.2. Ogólne informacje dotyczące potencjału inwestycyjnego samorządów . . . 62
7.3.3. Dochody gmin w 1998 r. . . . 63
7.3.4. Wydatki bieżące i inwestycyjne w 1998 r. . . . 66
7.3.5. Wynik finansowy w 1998 r. . . . 69
7.3.6. Plan dochodów i wydatków budżetowych w gminach i powiatach w 1999 r. . . . 69
7.3.7. Trendy . . . 73
8. Transformacja gospodarcza . . . 75
Wojciech Dziemianowicz, Marta Mackiewicz
8.1. Pracujący . . . 76
8.2. Inwestycje zagraniczne . . . 77
8.3. Prywatyzacja . . . 82
8.4. Drobna przedsiębiorczość . . . 83
9. Otoczenie biznesu . . . 85
Wojciech Dziemianowicz, Anna Hildebrandt, Marta Mackiewicz
9.1. Wprowadzenie . . . 85
9.2. Euroregiony . . . 86
9.3. Ośrodki innowacji i przedsiębiorczości . . . 88
9.4. Inne instytucje . . . 89
9.5. Specjalne Strefy Ekonomiczne . . . 90
9.6. Banki . . . 90
10. Handel zagraniczny . . . 92
Krystyna Gawlikowska-Hueckel, Stanisław Umiński
10.1. Założenia metodologiczne . . . 92
10.2. Wielkość eksportu, importu oraz saldo handlu zagranicznego w latach 1995 – 1998 . . . 93
10.3. Partnerzy handlowi firm województwa . . . 99
10.4. Rola firm z udziałem kapitału zagranicznego . . . 102
10.5. Rola małych i średnich przedsiębiorstw w handlu zagranicznym . . . 103
10.6. Dynamika eksportu grup towarowych . . . 104
10.7. Podsumowanie . . . 106
11. Atrakcyjność inwestycyjna . . . 108
Krystyna Gawlikowska-Hueckel
11.1. Założenia metodologiczne . . . 108

11.2. Atrakcyjność inwestycyjna województwa 109
12. Jakość życia w miastach 113
Krystyna Gawlikowska-Hueckel, Stanisław Umiński
13. Pomoc państwa 118
Anna Hildebrandt
13.1. Wprowadzenie 118
13.2. Założenia metodologiczne 120
13.3. Analiza danych 121
13.4. Podsumowanie 125
14. Podłoże polityczno-kulturowe w nowym podziale administracyjnym 128
Tomasz Zarycki
15. Zakończenie 133

1. Ogólna charakterystyka obszaru i poziomu rozwoju regionu

Pomorskie położone jest w północnej części Polski. Powstało 1 stycznia 1999 r. przez połączenie dawnych województw: gdańskiego, słupskiego (z wyjątkiem gmin Sławno i Postomino) i zachodniej części elbląskiego (z wyjątkiem gmin Susz i Kisielice oraz miasta Elbląg) oraz miast i gmin: Chojnice, Brusy i Czersk z dawnego bydgoskiego. Obecnie w sensie administracyjnym województwo pomorskie tworzą cztery powiaty grodzkie (Gdańsk, Gdynia, Sopot, Słupsk). Region charakteryzuje nadmorskie położenie. Około połowy długości polskiego wybrzeża przypada na ten obszar. Od południa Pomorze graniczy z Kujawsko-Pomorskiem i Wielkopolskiem, od zachodu z Zachodniopomorskiem, a od wschodu z Warmińsko-Mazurskiem.

Powierzchnia województwa wynosi 18 293 km^2 (8. miejsce w kraju). Podobne rozmiary mają województwa: podlaskie, dolnośląskie, łódzkie, kujawsko-pomorskie i podkarpackie. Liczba ludności wynosi około 2,18 mln osób (1998 r.) – 8. miejsce w kraju. Podobny potencjał ludnościowy posiadają: Lubelskie, Kujawsko-Pomorskie i Podkarpackie.

W sensie historycznym region ma charakter niejednorodny. Zachodnia i wschodnia jego część należy do obszaru tzw. ziem odzyskanych, zamieszkanych przez rodziny repatriantów, którzy napłynęli tam po 1945 roku z Podkarpacia (Ukraińcy i Łemkowie). Centralną część, z wyjątkiem Gdańska, utożsamiać można z przedwojennym obszarem tzw. korytarza, zamieszkanego przez ludność rdzenną, od pokoleń związaną z tym terenem. W tej części regionu istnieje długa tradycja kaszubskiej i kociewskiej tożsamości kulturowej, silnie wyodrębniającej się na tle całego Pomorza.

1.1. Zasoby i walory naturalne

Województwo pomorskie położone jest w obrębie dwóch krain fizyczno-geograficznych: pobrzeża południowobałtyckiego oraz w pasie pojezierzy południowobałtyckich. Pas nadmorski tworzą: Wybrzeże Słowińskie, Równina Słupska, Pradolina Redy-Łeby, Wysoczyzna Żarnowiecka, Pobrzeże Kaszubskie, Mierzeja Helska, Mierzeja Wiślana, Żuławy Wiślane.

Większą część obszaru województwa obejmuje pas pojezierzy. Wymienić tutaj należy: Wysoczyznę Polanowską, pojezierza: Bytowskie, Kaszubskie i Starogardzkie, Równinę Charzykowską, Bory Tucholskie, Dolinę Kwidzyńską i zachodnią część Pojezierza Iławskiego.

Ukształtowanie powierzchni jest bardzo urozmaicone, czego wyrazem są liczne pagórki i obniżenia zaznaczające się w krajobrazie. Najwyższe wzniesienia przekraczające 300 m n.p.m. znajdują się na Pojezierzu Kaszubskim (Wieżyca – 329 m n.p.m. – najwyższy punkt na pojezierzach), a najniższe na Żuławach Wiślanych (ok. 1 m poniżej poziomu morza). Klimat ma charakter łagodny z wyraźnymi wpływami morskimi (zima łagodna, chłodniejsze lato, duże opady – 650 – 700 mm rocznie, w zależności od ekspozycji stoków). Długość okresu wegetacyjnego jest przeciętna (ok. 200 – 210 dni). Jedynie w wyżej położonej, centralnej części Pojezierza Pomorskiego okres wegetacji jest krótki (wynosi ok. 190 – 200 dni).

Województwo pomorskie charakteryzuje się znacznymi zasobami wodnymi i bardzo bogatą siecią hydrograficzną. Główną osią jest Wisła, zasilana dopływami rzek przepływających przez południowy obszar regionu (np. Wierzyca, Wda). Północna część województwa odwadniana jest bezpośrednio do Morza Bałtyckiego. W centralnej części, będącej jednocześnie obszarem źródliskowym większości lokalnych rzek (np. Słupia, Łupawa, Łeba), znajduje się jedno z największych w Polsce skupisk jezior (Raduńskie, Wdzydze, Charzykowskie), pełniących rolę naturalnych zbiorników retencyjnych. Region pomorski nie należy do zasobnych w wody podziemne, nie eksploatuje się żadnych wód mineralnych (z wyjątkiem Sopotu). Jedyny zauważalny zasób stanowią wody artezyjskie występujące na południe i wschód od Gdańska. Gleby Pomorza, to gleby brunatne, płowe i bielicowe zaliczane do mało i przeciętnie żyznych. Wyjątek stanowią Żuławy Wiślane, gdzie znajdują się gleby zaliczane do najbardziej urodzajnych w kraju. Mady, wytworzone z osadów rzecznych, cechują się najwyższą przydatnością rolniczą.

Województwo pomorskie nie dysponuje praktycznie żadnymi zasobami surowców mineralnych, z wyjątkiem powszechnie występujących w nizinnej części Polski piasków, żwirów i glin. Ich eksploatacja ma charakter lokalny. Potencjalne znaczenie mają pokłady soli magnezowo-potasowych, znajdujące się w okolicach Pucka.

Pomorskie charakteryzuje się wysokim udziałem lasów w powierzchni (35,8 %). Podobnie zalesione są województwa zachodniopomorskie i podkarpackie. Udział obszarów chronionych w powierzchni województwa jest na poziomie średnim i wynosi 32,2 %. Podobne wartości mają Podlaskie i Wielkopolskie. Z obszarów chronionych wymienić należy dwa parki narodowe (Słowiński i Borów Tucholskich) i parki krajobrazowe (Zaborski, Dolina Słupi, Mierzeja Wiślana, Kaszubski, Trójmiejski, Wdzydzki i Nadmorski). Poza wymienionymi parkami osobliwością przyrodniczą są również: jar rzeki Raduni (Babi Dół), grota z piaskowca w Mechowie, Pogański Kamień w Krokowej, Głazy Dwunastu Apostołów w Pucku oraz przylądek Rozewie z wybrzeżem klifowym. Walory przyrodnicze Pomorza uzupełniane są przez walory historyczne i kulturowe, np. układ architektoniczno-urbanistyczny Głównego Miasta Gdańska, twierdza Wisłoujście, Westerplatte w Gdańsku, Zamek w Malborku (wpisany na listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego UNESCO), zamki w Gniewie, Kwidzynie, kościoły i liczne założenia dworskie. Najszybciej rozwijające się ostatnio ośrodki wypoczynkowe regionu związane są ze strefą nadmorską.

Mimo bogatych walorów i zasobów przyrodniczych, w regionie występują znaczne problemy ekologiczne. Przestrzennie mają one jednak charakter lokalny, związane są przede wszystkim z koncentracją ludności i działalności gospodarczej w aglomeracji gdańskiej. Jednym z podstawowych problemów ekologicznych jest zapewnienie czystości wód Zatoki Gdańskiej przez uregulowanie gospodarki wodno-ściekowej aglomeracji oraz monitorowanie zagrożeń generowanych przez morski transport ropy naftowej i jej pochodnych. Kolejnym problemem jest neutralizacja szkodliwego oddziaływania emisji i odpadów przemysłowych na obszary sąsiadujące z aglomeracją, zwłaszcza na Żuławy Wiślane. Głównymi sprawcami tych zanieczyszczeń są: trójmiejskie elektrociepłownie, Rafineria Gdańska, Fosfory Sp. z o.o. i Siarkopol SA. W skali całego regionu problemem ekologicznym jest przyspieszona eutrofizacja jezior oraz erozja gleb.

1.2. Położenie komunikacyjne

Województwo pomorskie położone jest na przecięciu dwóch szlaków komunikacyjnych: północ – południe i wschód – zachód. Szlaki te w ujęciu dróg krajowych głównych stanowią:

- droga krajowa nr 6 (Berlin – Szczecin – Gdynia – Gdańsk),
- droga krajowa nr 1 (Gdańsk – Łódź – Katowice),
- droga krajowa nr 7 (Gdańsk – Warszawa),
- droga krajowa nr 22 (Berlin – Gorzów Wielkopolski – Chojnice – Tczew – Elbląg – – Kaliningrad).

W przyszłości układ drogowy mają uzupełnić autostrada A-1 oraz droga ekspresowa Via Hanzeatica.

Głównym węzłem komunikacyjnym regionu jest Trójmiasto, stanowiące multimedialny węzeł komunikacyjny.

Elementem infrastruktury transportowej są porty morskie Gdańsk i Gdynia wraz z zapleczem przeładunkowym i bazami promowymi. Port morski Gdańsk posiada regularne połączenia promowe z Oxelösund i Ystad. Specjalizuje się w przeładunku towarów masowych i może przyjąć największe statki wchodzące na Morze Bałtyckie. Port morski Gdynia posiada regularne połączenia liniową żeglugą promową w relacji Gdynia – Karlskrona. Głównym atutem portu gdyńskiego jest stosunkowo nowoczesny terminal kontenerowy.

Port lotniczy Rębiechowo zapewnia połączenia krajowe i międzynarodowe z Kopenhagą, Hamburgiem i Londynem. Dobrze rozwinięta jest również komunikacja kolejowa i autobusowa.

1.3. Struktura ludnościowa i osadnicza regionu

Pod względem gęstości zaludnienia województwo pomorskie należy do obszarów średnio zaludnionych. Na 1 km^2 przypada 119 osób (średnia dla Polski wynosi 124 osoby). Podobny charakter mają województwa: podkarpackie, kujawsko-pomorskie, opolskie, świętokrzyskie i wielkopolskie. W ostatnich latach liczba ludności regionu nieco się zwiększyła. Jest to rezultatem zarówno dodatniego salda ruchu naturalnego, jak i migracyjnego. Region pomorski zalicza się do jednego z pięciu w kraju, które odnotowały nadwyżkę w ruchu migracyjnym. Pod względem demograficznym województwo pomorskie najbardziej podobne jest do Wielkopolski i Małopolski.

Poziom urbanizacji jest wysoki i wynosi 68,6 % (w tym około 45 % ludności miejskiej mieszka w Trójmieście), podobnie jak na Dolnym Śląsku i Pomorzu Zachodnim. Ten sam wskaźnik dla Polski wynosi 61,9 %. Największymi miastami regionu są Gdańsk (459 tys.), Gdynia (254 tys.) i Słupsk (102 tys.). Gdańsk, Gdynia, Sopot (43 tys.), Pruszcz Gdański (21,5 tys.), Reda (17 tys.), Rumia (41 tys.) i Wejherowo (47 tys.) tworzą rdzeń ponadmilionowej aglomeracji miejskiej. Najsilniej infrastrukturalnie powiązane są ze sobą Gdańsk, Gdynia i Sopot. Aglomeracja gdańska jest czwartym pod względem ludności ośrodkiem osadniczym Polski, po aglomeracjach górnośląskiej, warszawskiej i łódzkiej.

1.4. Zaplecze naukowo-badawcze

Zaplecze intelektualne województwa jest niezwykle ważnym elementem zasobów regionu gdyż wskazuje na przyszły potencjał wysoko wykształconych i wykwalifikowanych pracowników.

Województwo pomorskie wykazuje się stosunkowo niską na tle kraju liczbą absolwentów liceów ogólnokształcących i średnich szkół zawodowych na 100 mieszkańców w wieku 19 lat (maturalnym), a mianowicie 54. Podobna sytuacja występuje w województwach: lubuskim, zachodniopomorskim i kujawsko-pomorskim. Więcej maturzystów wśród 19-latków jest na wschodzie Polski (ponad 60 %), znacznie mniej na byłych ziemiach odzyskanych. Trójmiasto jest dużym ośrodkiem akademickim (uniwersytet, politechnika, Akademia Medyczna, Akademia Wychowania Fizycznego, Akademia Marynarki Wojennej i Wyższa Szkoła Morska, uczelnie artystyczne). Istnieją w nim również silne placówki badań podstawowych. Obok centrum regionalnego, uczelnia działa także w Słupsku. Łącznie w regionie jest 13 szkół wyższych, w tym 5 prywatnych. Znajduje to odbicie w liczbie nauczycieli akademickich przypadających na 10 tys. mieszkańców. Jest ich ponad 21,6, podobnie jak na Lubelszczyźnie i Dolnym Śląsku. Daje to regionowi 3. miejsce w kraju. Potencjał ten jest jednak słabo wykorzystywany do celów edukacyjnych, gdyż liczba studiujących (łącznie w uczelniach prywatnych i państwowych) w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców wynosi 272, co daje 11. miejsce w kraju. Poziom ten jest od kilku lat ustabilizowany, gdyż inny wskaźnik – liczba absolwentów szkół wyższych w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców – sięga 43 osób, co plasuje region na 8. miejscu w kraju.

1.5. Warunki życia mieszkańców

Warunki życia ludności są miarą rozwoju społecznego, który coraz częściej staje się nadrzędnym celem gospodarowania. Zagadnienia te należą do zjawisk skomplikowanych, niejednorodnych i subiektywnie odbieranych. Ich ocena zależy w dużej mierze od wskaźników przyjętych do analizy. W niniejszym opracowaniu wykorzystano następujące mierniki:

- dochody budżetów gmin na 1 mieszkańca w PLN,
- wielkość zużycia energii elektrycznej w miastach przez gospodarstwa domowe na 1 mieszkańca w kWh,
- liczba sprzedanych samochodów na 1 tys. mieszkańców,
- liczba telefonów na 1 tys. mieszkańców,
- liczba mieszkań zamieszkanych na 1 tys. mieszkańców,
- liczba lekarzy na 10 tys. mieszkańców,
- liczba zgonów niemowląt na 1 tys. urodzeń żywych.

Pierwszy z zastosowanych wskaźników pozwala oszacować dochody ludności. Wielkość przychodów budżetów gmin, w przeliczeniu na jednego mieszkańca, pokazuje wysoką pozycję województwa pomorskiego – 1240 PLN i 3. miejsce w kraju. Podobne wartości osiągają również regiony zachodniopomorski i dolnośląski.

Wielkość zużycia energii elektrycznej przez gospodarstwa domowe w miastach jest pośrednią miarą poziomu konsumpcji (licbza i czas używania domowych urządzeń

elektrycznych). Województwo pomorskie znalazło się na 3. miejscu (682,9 kWh na 1 mieszkańca). Podobne wartości cechują województwa: łódzkie, śląskie i wielkopolskie. Inna miara zamożności gospodarstw domowych – liczba sprzedanych samochodów na tysiąc mieszkańców – umieszcza Pomorze na 7. miejscu w kraju w dużej grupie regionów, gdzie kupuje się ok. 6 nowych pojazdów na tysiąc mieszkańców rocznie. Do województw tych zaliczają się: dolnośląskie, opolskie, podkarpackie, kujawsko-pomorskie.

Wyposażenie w mieszkania jest niskie (288,1 mieszkania na 1 tys. mieszkańców – 12. miejsce w kraju).

Wyposażenie w telefony jest lepsze niż przeciętnie w Polsce – 235,7 na 1 tys. mieszkańców (4. miejsce w kraju). Podobne wskaźniki telefonizacji posiadają województwa: podlaskie, dolnośląskie, zachodniopomorskie i łódzkie.

Pozostałe dwa wskaźniki obrazują poziom opieki medycznej w regionie. Liczba lekarzy na 10 tys. mieszkańców zależy w znacznej mierze od obecności dużej uczelni medycznej i związanych z nią szpitali klinicznych. Pomorze znajduje się w grupie drugiej, obok Lubelszczyzny, Dolnego Śląska i Małopolski, charakteryzującej się liczbą 21 – 22 lekarzy. Ostatni wskaźnik, śmiertelność niemowląt, traktowany w porównaniach międzynarodowych jako syntetyczna miara poziomu cywilizacyjnego, mieści się na Pomorzu w granicach wartości przeciętnych dla kraju (8. miejsce) i wynosi 9,2 zgonu niemowląt na 1 tys. urodzeń żywych. Podobna wartość omawianego wskaźnika cechuje również województwa: mazowieckie, podkarpackie, warmińsko-mazurskie.

2. Struktura gospodarki

Struktura gospodarki polskich województw jest znacznie zróżnicowana. Świadczą o tym udziały trzech sektorów (rolnictwa, leśnictwa i rybołówstwa), przemysłu oraz usług wraz z budownictwem w liczbie pracujących.

Podział gospodarki na wymienione trzy działy wynika z odrębności cech charakteryzujących różne dziedziny aktywności ekonomicznej. Sektor pierwszy bazuje na bezpośrednim wykorzystaniu zasobów naturalnych, a zatem cykl produkcyjny wymaga tu długiego czasu. W skład sektora drugiego wchodzi działalność przemysłowa, natomiast trzeci obejmuje usługi wraz z budownictwem. Charakterystyczną cechą usług jest ich wysoka pracochłonność, co sprawia, że sektor ten generuje miejsca pracy i może się przyczyniać do poprawy sytuacji na regionalnym rynku pracy. Duży udział sektora trzeciego w liczbie pracujących ocenić należy pozytywnie. Usługi, szczególnie o charakterze rynkowym i tzw. okołobiznesowe, przyczyniają się do wzrostu konkurencyjności regionalnych struktur gospodarczych.

Wyraźna jest silna zależność między poziomem rozwoju – mierzonym np. wartością PKB *per capita* – a znaczeniem sektora usług w strukturze pracujących. Im wyższy poziom rozwoju kraju czy regionu, tym większa jest rola usług.

Przy „trójsektorowej" analizie gospodarki należy zwrócić uwagą na fakt, że może ona być kontrowersyjna z powodu zanikania różnicy między działalnością produkcyjną i usługową. Następuje bowiem proces „dematerializacji" produkcji przemysłowej i „uprzemysłowienia" usług, czyli coraz większy stopień komplementarności obu rodzajów działalności.

Zależność między poziomem rozwoju gospodarczego a zmianą udziałów trzech sektorów w liczbie pracujących i PKB stanowi prawidłowość zarówno dla gospodarki krajowej, jak i regionalnej. Pewne różnice mogą wynikać np. z odmiennych warunków naturalnych, przyrodniczych bądź z koncentracji pewnych zakładów produkcyjnych w województwach.

Struktura liczby pracujących w województwie pomorskim znacznie różni się od struktury Polski. Dla Pomorskiego charakterystyczny jest wysoki udział usług i budownictwa, który w 1998 r. wynosił 60,7 % i był jednym z najwyższych w Polsce (wyższy odnotowano tylko w województwie zachodniopomorskim). Jednocześnie w Pomorskiem niski jest udział rolnictwa, leśnictwa i rybołówstwa w liczbie pracujących – 15,3 % (niższy występował tylko w Zachodniopomorskiem i Śląskiem). Udział przemysłu w 1998 r. kształtował się na poziomie 24 %.

Syntetycznymi wskaźnikami aktywności gospodarczej są wartość produktu krajowego brutto (PKB) oraz wartość dodana brutto, które liczone są również w ujęciu regionalnym. Podobnie jak w przypadku pracujących, strukturę wartości dodanej brutto można również przedstawić w ujęciu trzech sektorów, co charakteryzuje gospodarkę z punktu widzenia generowania dochodów przez trzy wspomniane działy.

W strukturze wartości dodanej województwa pomorskiego największe znaczenie mają usługi wraz z budownictwem – 67,2 % (jeden z najwyższych udziałów w Polsce, wyższy był tylko w Mazowieckiem i Zachodniopomorskiem). Na przemysł w 1998 r. przypadało 28,1 % wartości dodanej, natomiast na rolnictwo, leśnictwo i rybołówstwo 4,7 %.

Wykres 2.1. Struktura pracujących w podziale na trzy sektory gospodarki (w %, 1998 r.)

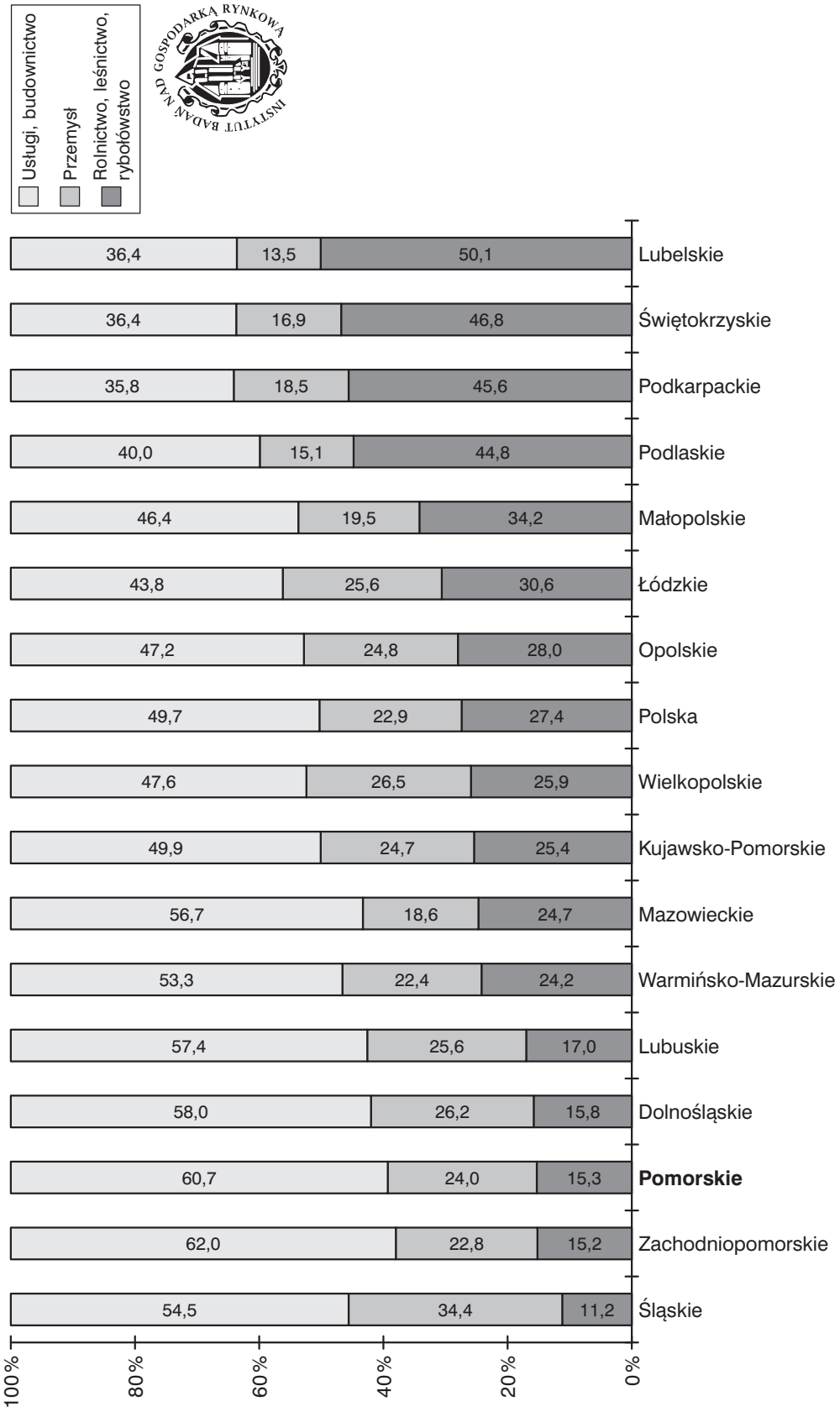

Źródło: IBnGR na podstawie danych GUS.

Wykres 2.2. Struktura wartości dodanej brutto w 1996 r., porównanie województw

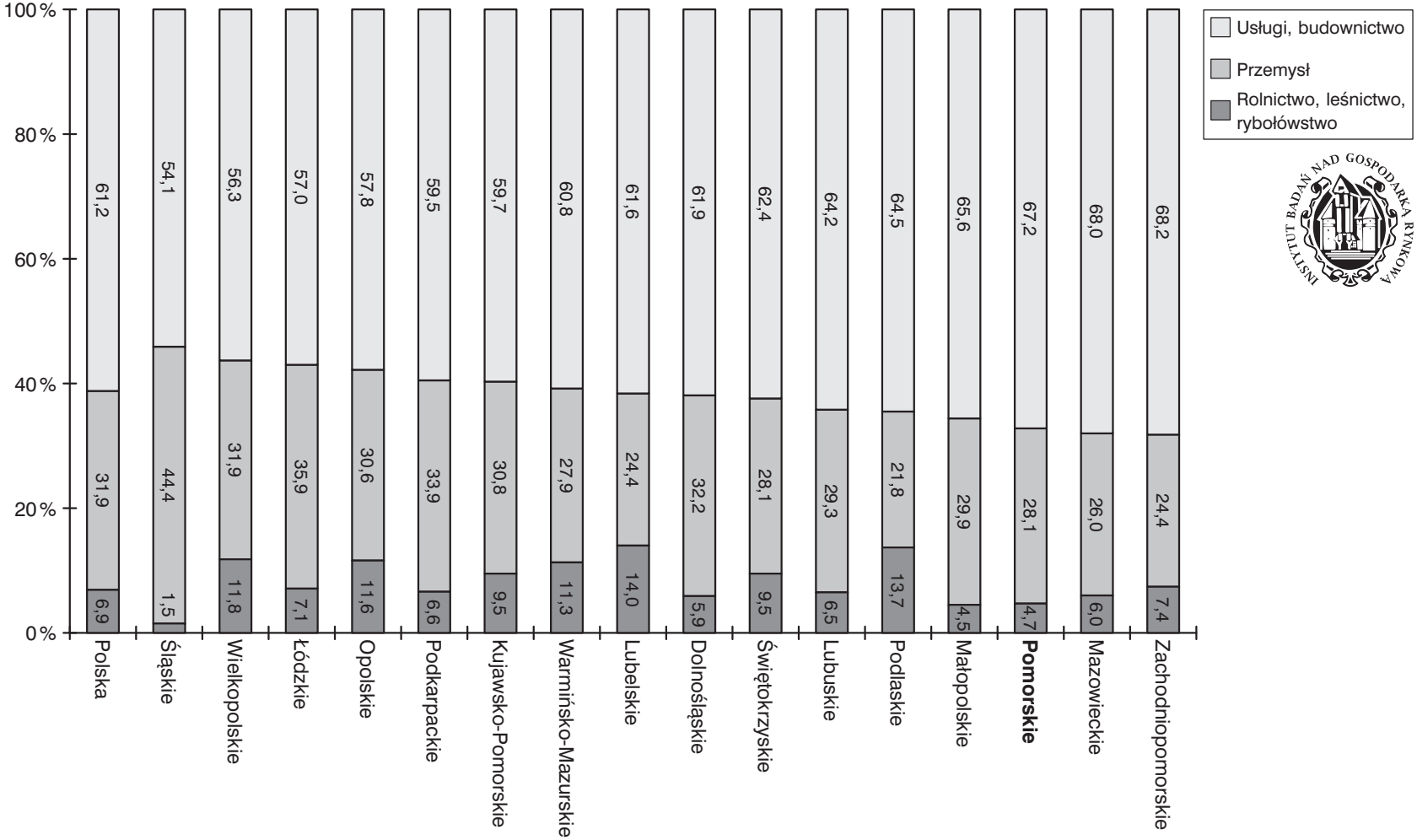

Źródło: Orłowski W. M., Saganowska E., Zienkowski L., Szacunek produktu krajowego brutto według 16 województw za 1996 i 1997 rok (metoda uproszczona). Zakład Badań Statystyczno-Ekonomicznych GUS i PAN 1998, seria: Z Prac Zakładu Badań Statystyczno-Ekonomicznych, Zeszyt 262.

Warto porównać regionalny udział usług i budownictwa w liczbie pracujących oraz w wartości dodanej. Okazuje się, że udział sektora usługowego w wartości dodanej jest o 6,5 pkt procentowego wyższy niż w liczbie pracujących. Może to wskazywać na konkurencyjność usług świadczonych w regionie oraz zdolność do generowania wysokiej wartości dodanej, co często wynika z funkcjonowania firm specjalistycznych, które są w stanie kreować wysokie przychody ze swojej działalności.

Struktura wartości dodanej w ujęciu trzech sektorów województwa pomorskiego jest bardzo zbliżona do Zachodniopomorskiego.

3. Rolnictwo

3.1. Informacje ogólne

Sytuację produkcyjno-ekonomiczną rolnictwa scharakteryzowano przy pomocy czterech grup wskaźników: 1. warunki przyrodnicze, 2. struktury produkcyjno-ekonomiczne gospodarstw rolnych, 3. podstawowe kierunki produkcji roślinnej i zwierzęcej, 4. wyposażenie oraz infrastruktura techniczna.

Z tych czterech grup wyjaśnienia wymagają wskaźniki, przyjęte dla scharakteryzowania warunków przyrodniczych. Zostały one opracowane w Instytucie Upraw, Nawożenia i Gleboznawstwa przez zespół prof. Witka. Spośród nich wykorzystano przede wszystkim syntetyczne wskaźniki jakości przyrodniczych warunków produkcji rolnej (w tekście stosuje się skrót JPR) oraz trzy wskaźniki pomocnicze: 1. wskaźnik syntetycznej jakości gruntów ornych (stosuje się skrót JGO), 2. wskaźnik syntetycznej jakości użytków zielonych (stosuje się skrót JUZ) oraz 3. wskaźnik jakości i przydatności rolniczej (stosuje się skrót JPR). Wskaźniki te charakteryzują niestety, wartość rolniczej przestrzeni produkcyjnej w układzie gminnym i wojewódzkim sprzed reformy administracyjnej. Brak jest jeszcze analogicznych wskaźników dla jednostek administracyjnych powstałych w wyniku reformy administracyjnej i samorządowej (powiatów i nowych województw). Wprawdzie można przy pomocy wskaźników dla starych województw oceniać warunki przyrodnicze w nowych województwach, ale wówczas należy traktować przyjęte wskaźniki jako orientacyjne.

Aczkolwiek warunki przyrodnicze wciąż mają jeszcze duży wpływ na sytuację produkcyjno-ekonomiczną rolnictwa, to jednak wpływ ten jest obecnie znacznie mniejszy niż w okresie bezpośrednio powojennym. Coraz większego znaczenia nabierają natomiast struktury produkcyjno-ekonomiczne gospodarstw rolnych, a także infrastruktura techniczna regionów wiejskich. Region o przeciętnych warunkach przyrodniczych może mieć silne ekonomicznie rolnictwo, pod warunkiem posiadania wysokiej jakości infrastruktury technicznej oraz właściwych struktur gospodarstw, umożliwiających uzyskiwanie dochodów na właściwym poziomie. Z kolei rolnictwo regionu o doskonałych warunkach przyrodniczych może być niewydolne ekonomicznie, jeżeli struktura gospodarstw jest niewłaściwa.

Obszar użytków rolnych województwa pomorskiego wynosi około 0,9 mln ha, tj. 4,9 % powierzchni użytków rolnych w kraju (wykres 3.1), z czego jedynie 73 % znajduje się w gospodarstwach indywidualnych. Odsetek użytków rolnych w gospodarstwach indywidualnych należy do najniższych w kraju. Większość (80 %) tych użytków zajmują grunty orne, natomiast udział łąk i pastwisk jest o 2 punkty procentowe niższy, a sadów aż trzykrotnie niższy niż średnio w kraju.

Liczba gospodarstw rolnych w województwie wynosi blisko 85 tys., z czego jedynie 63 % (tj. o 4 punkty procentowe mniej niż średnio w kraju) przypada na gospodarstwa indywidualne (wykres 3.2). Równocześnie stanowią one tylko 2,6 % wszystkich gospodarstw indywidualnych w kraju.

35 % rolników ocenia własne indywidualne gospodarstwa jako nierozwojowe lub nie potrafi jednoznacznie określić swoich perspektyw (32 %), natomiast 33 % wiąże z nimi swoją przyszłość (wykres 3.3).

Wykres 3.1. Struktura użytków rolnych w Polsce

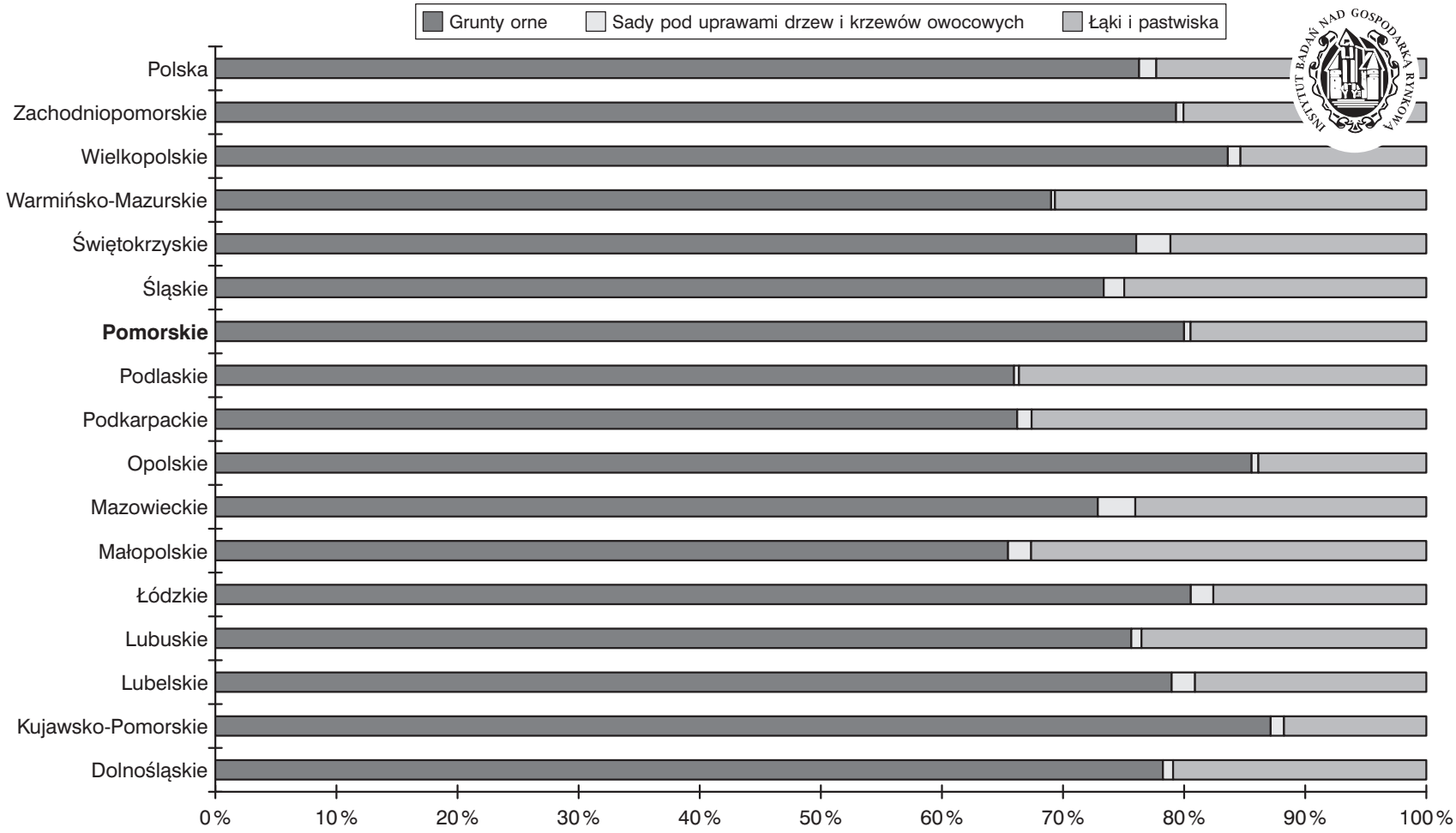

Źródło: Obliczenia IBnGR na podstawie danych GUS.

Wykres 3.2. Liczba gospodarstw rolnych w Polsce

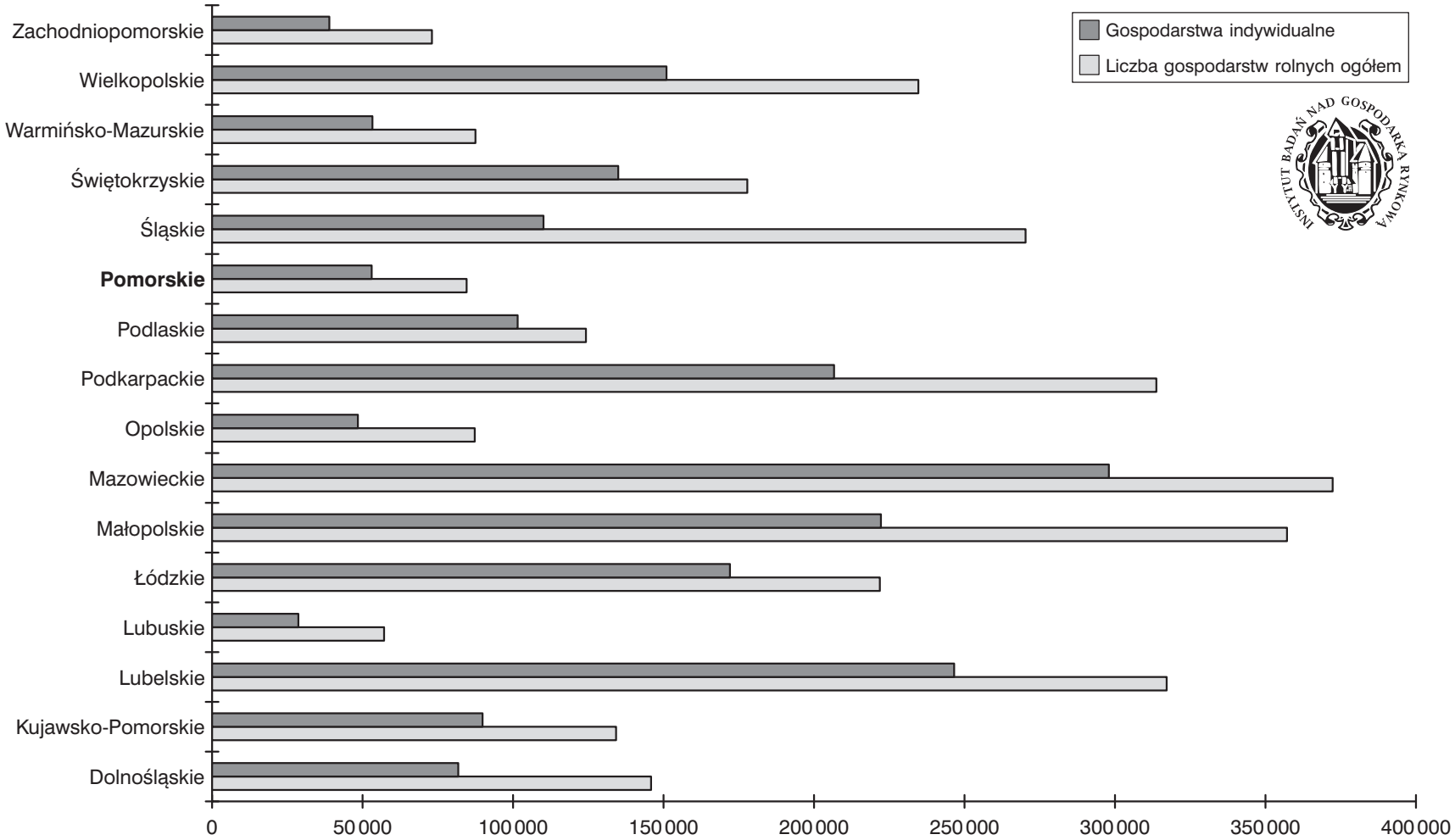

Źródło: Obliczenia IBnGR na podstawie danych GUS.

Wykres 3.3. Perspektywy IGR wg oceny użytkowników w województwie

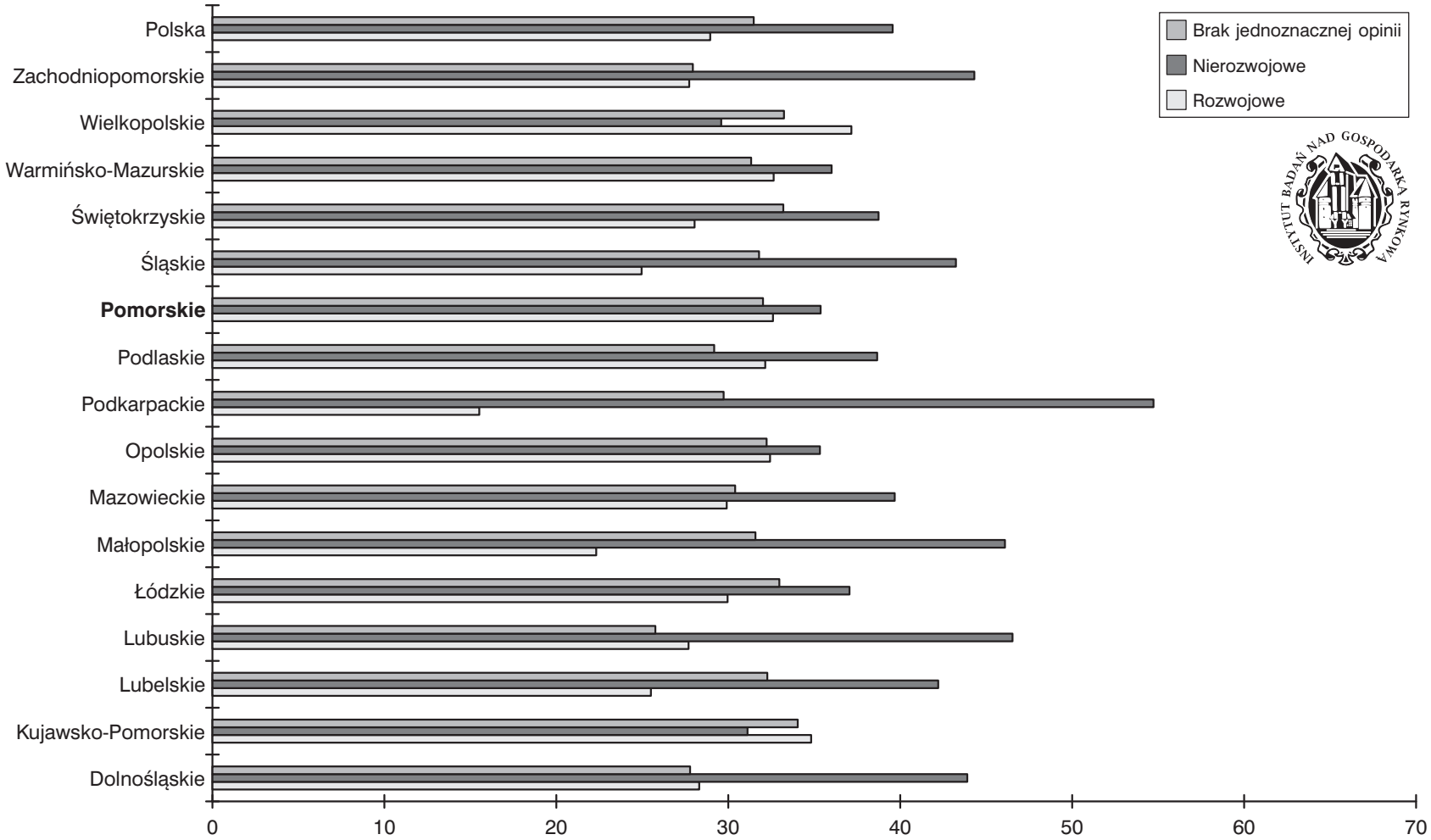

Źródło: Obliczenia IBnGR na podstawie danych GUS.

3.2. Warunki glebowo-klimatyczne

Wartość rolniczej przestrzeni produkcyjnej województwa pomorskiego jest bardzo zróżnicowana. Część wschodnia województwa (Żuławy Elbląskie i Żuławy Gdańskie) to jedna z najwartościowszych rolniczych przestrzeni produkcyjnych w Polsce (wskaźnik syntetycznej jakości przestrzeni rolniczej sięga około 80 punktów przy przyjęciu skali 123-punktowej), przy czym syntetyczne wskaźniki jakości zarówno gruntów ornych (blisko 70 punktów), jak i użytków zielonych (ponad 50 punktów) są najwyższe w Polsce. Do jednego z najwyższych w kraju należy także wskaźnik jakości i przydatności rolniczej (blisko 63 punkty przy średniej w skali kraju 49,5 punktu). Na obszarach tych dominują gleby bardzo dobre i dobre kompleksu pszennego. Natomiast na pozostałych obszarach województwa (część środkowa i zachodnia) warunki glebowo-klimatyczne można określić jako nieco gorsze od przeciętnych (syntetyczna jakość przestrzeni rolniczej w obu tych częściach województwa pomorskiego wynosi nieco ponad 60 punktów). Znaczą część tych terenów pokrywają obszary leśne z enklawami bardzo słabych użytków rolnych. Dominującym typem gleb są gleby kompleksu żytniego od bardzo dobrych po bardzo słabe. Syntetyczny wskaźnik jakości gruntów ornych nieco przekracza 48 punktów (przy średniej w skali kraju 52 punkty), zaś użytków zielonych – 39 punktów – jest na poziomie średniej w Polsce. Również poniżej średniej w kraju jest wskaźnik jakości i przydatności rolniczej (46 punktów).

3.3. Struktury ekonomiczno-produkcyjne gospodarstw rolnych

Przeciętna powierzchnia użytków rolnych, przypadających na jedno gospodarstwo indywidualne, jest wysoka i wynosi 12,6 ha, tzn. jest o około 70 % większa niż średnio w kraju. Spośród szesnastu województw tylko dwa posiadają większą od Pomorza średnią powierzchnię użytków rolnych.

Wśród indywidualnych gospodarstw rolnych dominują małe (46 %). Mimo to ich udział jest o blisko 22 punkty procentowe niższy niż średnio w Polsce. Z kolei udział gospodarstw dużych (15 – 50 ha) jest trzykrotnie wyższy, a bardzo dużych (powyżej 50 ha) czterokrotnie wyższy niż średnio w kraju.

W indywidualnych gospodarstwach rolnych pracuje zaledwie 81 tys. osób, tj. około 2,2 % zatrudnionych w indywidualnych gospodarstwach rolnych w Polsce. Równocześnie do jednego z wyższych w kraju należy wskaźnik utrzymujących się wyłącznie lub głównie z pracy w swoim gospodarstwie (70 % pracujących w gospodarstwach). Relatywnie niewielkie (12 osób) jest natomiast zatrudnienie na 100 ha użytków rolnych.

Rolnictwo stanowi jednak ważne źródło dochodów ludności. Charakterystyczny dla Pomorza jest niższy o 8 punktów procentowych od przeciętnej w kraju udział gospodarstw emerytów i rencistów oraz o 3 punkty procentowe gospodarstw dwuzawodowych typu pracowniczo-rolniczych. Obie te grupy stanowią razem 37 % wszystkich gospodarstw rolnych w regionie (wykres 3.4).

Spośród indywidualnych gospodarstw aż 50 % uzyskuje dochody z działalności rolniczej prowadzonej głównie na rynek. Wskaźnik ten należy do jednego z wyższych w kraju i świadczy o wysokiej towarowości rolnictwa. Dość wysoki (13 %) jest równocześnie udział gospodarstw prowadzących działalność rolniczą wyłącznie na potrzeby własnej rodziny i gospodarstwa domowego (wykres 3.5).

Wykres 3.4. IGR wg typu gospodarstwa domowego

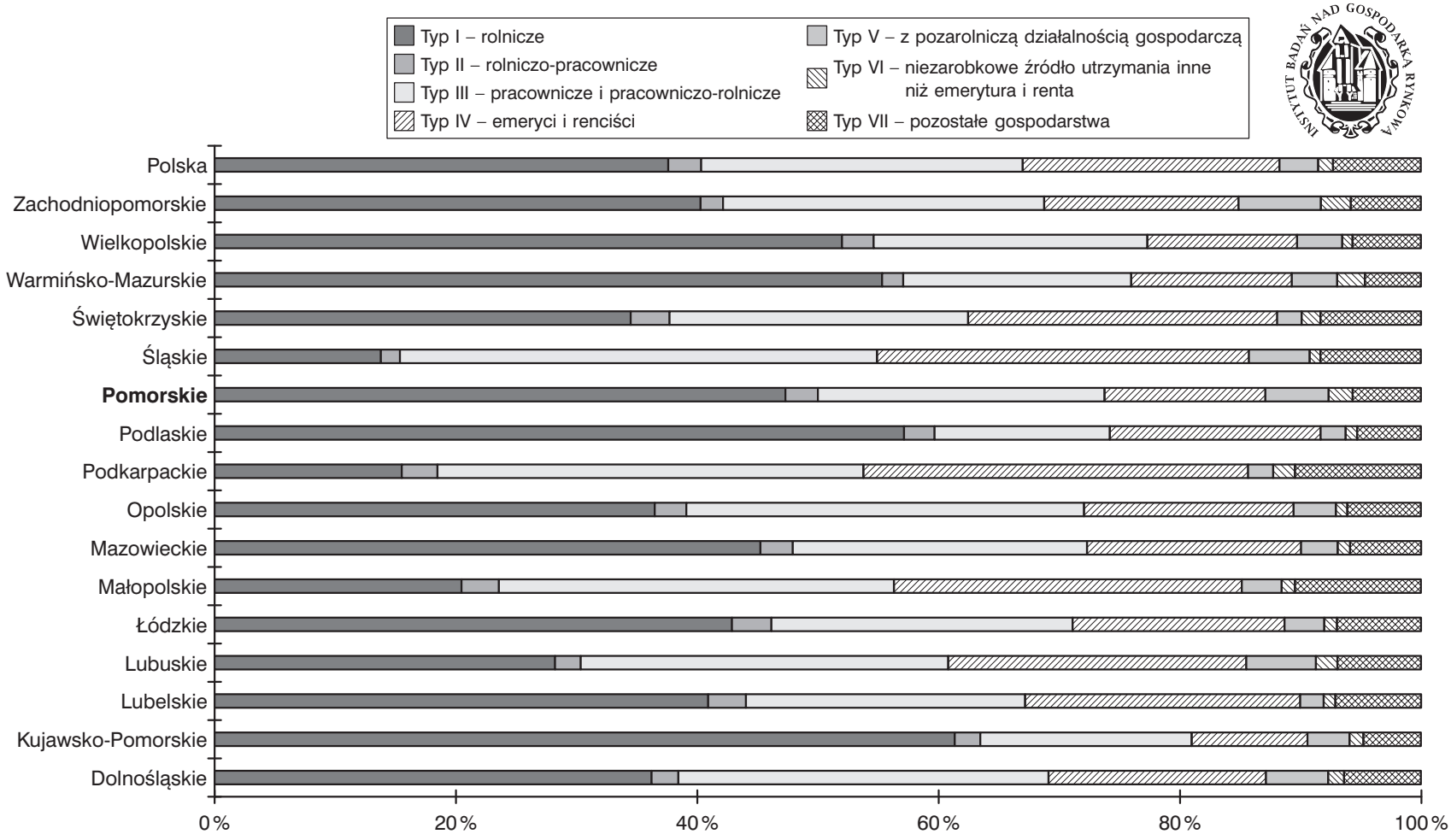

Źródło: Obliczenia IBnGR na podstawie danych GUS.

Wykres 3.5. IGR wg kierunku działalności produkcyjnej

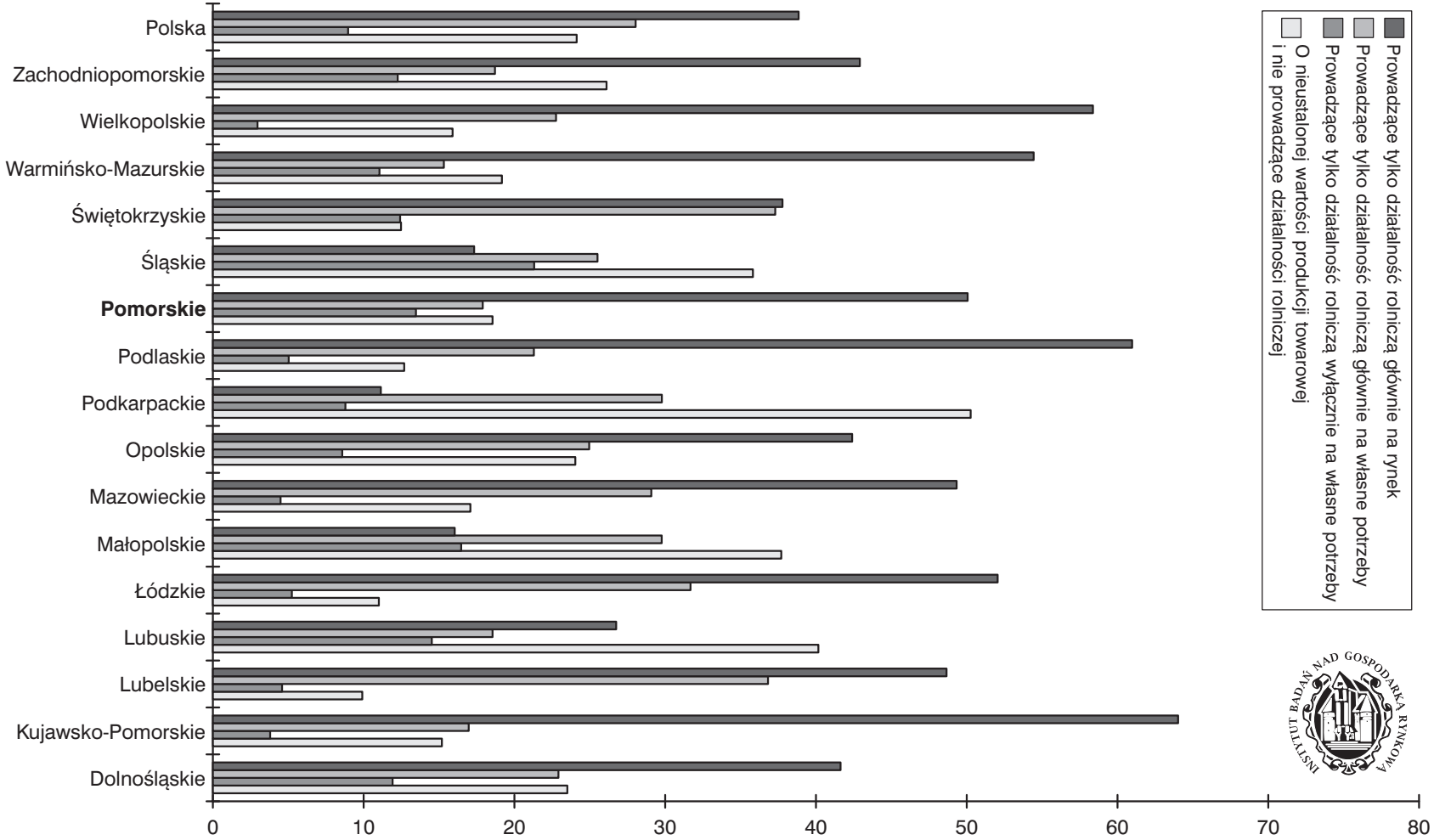

Źródło: Obliczenia IBnGR na podstawie danych GUS.

3.4. Produkcja podstawowych roślin i zwierząt

Produkcja rolna ma charakter mieszany (41 % gospodarstw). W produkcji roślinnej specjalizuje się 32 % gospodarstw indywidualnych. Decydujący wpływ na to mają warunki naturalne oraz struktura gospodarstw rolnych.

Powierzchnia zasiewów roślin podstawowych stanowi około 5 % zasiewów ogółem w kraju. Województwo pomorskie jest jednym z większych na rynku krajowym producentów rzepaku oraz roślin okopowych pastewnych. Ich udział w powierzchni zasiewów w kraju sięga (odpowiednio) 8,8 % oraz 8,6 %.

Poziom plonów większości roślin jest od kilku do kilkunastu procent wyższy od średnich plonów osiąganych w Polsce. Plony pszenicy (38 q/ha) są wyższe od średnich w kraju o 24 %, a ziemniaków i buraków o około 8 %.

Podstawowym kierunkiem produkcji zwierzęcej jest hodowla trzody chlewnej. Jej pogłowie stanowi 5,3 % pogłowia tych zwierząt w kraju. Pogłowie pozostałych gatunków zwierząt zbliżone jest do średniego stanu pogłowia w pozostałych województwach.

Charakterystyczną cechą gospodarstw rolnych województwa pomorskiego jest wyższa o około 7 % od średniej krajowej obsada trzody chlewnej na 100 ha użytków rolnych oraz blisko dwukrotnie wyższa w przeliczeniu na gospodarstwo. Świadczy to o wyraźnej specjalizacji gospodarstw rolnych prowadzących przeważnie intensywny chów trzody.

3.5. Wyposażenie oraz infrastruktura techniczna

Województwo pomorskie cechuje niski przeciętny poziom wyposażenia gospodarstw w podstawowe maszyny rolnicze. Średnio na 100 ha gruntów ornych przypada jedynie 6 ciągników rolniczych. Nie świadczy to jednak o gorszym wyposażeniu w maszyny rolnicze, ale o większym przeciętnym obszarze gospodarstw. Niewielka liczba kombajnów buraczanych i ziemniaczanych wskazuje na małe znaczenie tych kierunków produkcji dla rolnictwa regionu.

Poziom wyposażenia gospodarstw rolnych w podstawową instalację wodno-kanalizacyjną jest nieco lepszy niż średni w kraju. Blisko 60 % ogółu podłączonych jest do wodociągu publicznego, a jedynie 8 % tradycyjnie czerpie wodę ze studni. Równocześnie aż 1,7 % właścicieli gospodarstw musi na własne potrzeby dowozić wodę spoza gospodarstwa. Niewielki odsetek, jedynie 11 %, gospodarstw nie jest podłączonych do kanalizacji. Wskaźnik ten jest o 10 punktów procentowych niższy niż średnio w kraju.

Do jednego z najwyższych w Polsce należy odsetek gospodarstw rolnych podłączonych do sieci energii elektrycznej 380 V. Posiada ją aż 78 % gospodarstw. Nieco lepiej niż średnio w Polsce przedstawia się również wskaźnik telefonizacji. Zupełnie natomiast katastrofalnie wygląda stan podłączeń do sieci gazu ziemnego. Korzysta z niej jedynie 5,8 % gospodarstw, tj. aż o 19 punktów procentowych mniej niż średnio w kraju. Wskaźnik ten jest jednym z najniższych w Polsce.

3.6. Rolnictwo województwa w świetle integracji z Unią Europejską

Województwo pomorskie jest zróżnicowane pod względem rolniczym, dzieląc się na Żuławy, mające najżyźniejsze ziemie w Polsce (ponadto utrzymywane w bardzo wysokiej kulturze), oraz pozostałą część województwa na ogół o przeciętnych lub wręcz słabych warunkach glebowo-klimatycznych. Na wysoką średnią plonów podstawowych roślin

składają się zatem bardzo wysokie plony Żuław i przeciętne pozostałych. Z produkcji zwierzęcej najpopularniejszy jest chów trzody chlewnej, o czym świadczy obsada wyższa od przeciętnej w Polsce. Obsada bydła, kształtująca się na poziomie przeciętnym, jest konsekwencją również przeciętnego udziału łąk i pastwisk w strukturze użytków rolnych.

Struktura obszarowa gospodarstw indywidualnych należy do najlepszych, a udział gospodarstw powiązanych z rynkiem (około 50 %) w ogólnej liczbie gospodarstw należy do najwyższych w Polsce (nie oznacza to jednak, że struktura gospodarstw jest właściwa). Zwraca uwagę stosunkowo niskie zatrudnienie w przeliczeniu na jednostkę powierzchni (mniej więcej dwukrotnie niższe od przeciętnego w Polsce), a także wysoki odsetek rolników utrzymujących się wyłącznie lub głównie z pracy w gospodarstwie. Świadczy to, z jednej strony, o relatywnie wysokich dochodach uzyskiwanych z rolnictwa, z drugiej jednakże o tym, że na wielu obszarach możliwości pracy poza rolnictwem są niewielkie (poza regionem Trójmiasta).

Członkostwo w UE nie powinno przynieść większych trudności rolnictwu województwa, aczkolwiek jest oczywiste, że większość gospodarstw nie będzie uzyskiwać dochodów, uważanych w warunkach członkostwa w UE za właściwe. Dochody takie można uzyskiwać dopiero w gospodarstwach o powierzchni 25 – 30 ha, prowadzonych znacznie intensywniej niż w gospodarstwach Pomorza (poza gospodarstwami prowadzącymi na dużą skalę produkcję zwierzęcą bez ziemi – trzoda chlewna, brojlery, nioski, sadownictwo i ogrodnictwo).

Członkostwo w UE może natomiast przyczynić się do przyspieszenia rozwoju regionów wiejskich, współfinansując ze środków UE (Fundusze Strukturalne i Fundusz Kohezji) lokalne i regionalne programy, których celem będą m. in. nowe miejsca pracy poza rolnictwem w regionach wiejskich i w małych miastach. Niezbędne jest doprowadzenie do standardu sanitarnego zakładów przemysłu rolno-spożywczego (przede wszystkim mleczarni i zakładów przemysłu mięsnego), gdyż zakłady nie spełniające wymagań mogą po prostu przegrać walkę konkurencyjną ze spełniającymi wymogi przedsiębiorstwami polskimi i z innych państw UE. Dla rolników uprawiających buraki cukrowe sprawą zasadniczą jest sprawna prywatyzacja i restrukturyzacja cukrowni.

4. Przemysł

Istotnych informacji na temat konkurencyjności regionów dostarcza analiza struktury przemysłu. Jest to sektor gospodarki silnie powiązany z gospodarką światową, ponieważ dobra przemysłowe stanowią przedmiot handlu międzynarodowego (w przeciwieństwie do działu usług, którego produkty skierowane są głównie na rynek krajowy).

W niniejszym opracowaniu do sektora przemysłu zaliczona została działalność produkcyjna oraz górnictwo i kopalnictwo, a także wydobycie ropy naftowej. W analizie uwzględnione zostały przedsiębiorstwa zatrudniające powyżej 5 osób.

Charakterystyka struktury produkcji przemysłu opiera się na danych uzyskanych z GUS (w podziale na nowe województwa). Przypomnieć należy, że na mocy obowiązującego prawa (Ustawa o sprawozdawczości statystycznej) GUS nie udostępnia danych, jeśli w sektorze przemysłu na jeden podmiot gospodarczy przypada ponad 1/3 produkcji sprzedanej lub działają w nim mniej niż trzy podmioty.

4.1. Wartość i struktura produkcji sprzedanej przemysłu

W 1998 r. wartość produkcji sprzedanej przemysłu Pomorza wynosiła ponad 21 mld PLN. Udział województwa w ogólnopolskiej produkcji sprzedanej kształtował się na poziomie 5,5 %. W latach 1995 – 1998 udział regionu w produkcji sprzedanej Polski praktycznie nie zmienił się, gdyż w 1995 r. wynosił 5,5 %, w 1997 r. 5,4 %. W porównaniu z innymi województwami, dla Pomorskiego charakterystyczna jest stosunkowo wysoka wartość produkcji sprzedanej przemysłu w przeliczeniu na jednego zatrudnionego. W 1998 r. wynosiła ona 133 tys. PLN (2. miejsce w Polsce, za województwem mazowieckim).

W przemyśle Pomorza w 1998 r. zatrudnionych było 163 tys. osób (4,8 % ogólnopolskiego zatrudnienia w przemyśle). Najważniejsze, z punktu widzenia produkcji sprzedanej, działy działalności produkcyjnej przedstawia tabela.

Każde z województw specjalizuje się w produkcji pewnych wyrobów. W 1998 r. na województwo pomorskie przypadało: około 45 % krajowej produkcji statków, 25 % przerobu ropy naftowej, 47 % krajowej produkcji tektury, 23 % produkcji papieru, 18 % krajowej produkcji płyt pilśniowych, 9,5 % krajowej produkcji tłuszczów roślinnych konsumpcyjnych, 14 % produkcji tarcicy liściastej i iglastej oraz 15 % krajowej produkcji nawozów fosforowych[1].

4.2. Struktura własności

Jednym z najważniejszych czynników determinujących konkurencyjność regionalną jest struktura własności w przemyśle. Sektor prywatny, poprzez racjonalizację metod produkcji, przyczynia się do wzrostu efektywności i zdynamizowania gospodarki regionalnej. Coraz bardziej znaczącym elementem życia gospodarczego stają się także firmy z udziałem kapitału obcego. Zagraniczni przedsiębiorcy wnoszą nie tylko potrzebny kapitał, ale także technologię, *know-how* oraz umiejętności menedżerskie. Jak twierdzi

[1] Rocznik Statystyczny Województw 1999, GUS.

Tabela 4.1.

Udział najważniejszych działów w produkcji sprzedanej „działalności produkcyjnej" w województwie według EKD w 1998 r.

Dział EKD „działalności produkcyjnej"	Udział w produkcji sprzedanej województwa (%)
Przemysł petrochemiczny	22,1
Produkcja stoczniowa	12,8
Przemysł spożywczy	12,3
Produkcja i dystrybucja energii elektrycznej, gazu i wody	10,7
Produkcja aparatury i sprzętu RTV, urządzeń telekomunikacyjnych	8,5
Przemysł celulozowo-papierniczy	6,4
Przemysł chemiczny	4,2
Wyroby z metali (bez maszyn i urządzeń)	3,5
Guma i tworzywa sztuczne	3,1
Produkcja maszyn i urządzeń	2,6
Przemysł drzewny	2,5
Meble i pozostała działalność produkcyjna	2,4
Produkcja pojazdów mechanicznych	2,0

Źródło: Obliczenia IBnGR na podstawie danych GUS.

Dunning[2], zagraniczne inwestycje bezpośrednie polegają nie tylko na napływie kapitału, ale oznaczają najczęściej transfer całego pakietu aktywów, obejmującego oprócz kapitału, technologię, metody zarządzania, przedsiębiorczość oraz dostęp do rynków zbytu.

Otwarcie gospodarki polskiej na zagraniczną konkurencję obnażyło niską konkurencyjność chronionych wcześniej gałęzi i branż. Ujawniło się to także na poziomie regionalnym, o czym świadczy ujemne saldo obrotów handlowych większości polskich województw. Akumulacja kapitału ze źródeł krajowych przy niskim poziomie produktu krajowego (*per capita*), jest bardzo trudna. Inwestycje bezpośrednie należy zatem traktować jako jeden z najbardziej efektywnych kanałów transferu kapitału, technologii i kreacji innowacyjności gospodarki. Zasadnicza rola, jaką odgrywają IB w procesach wzrostu, wynika z ograniczonych możliwości inwestycyjnych budżetu państwa, relatywnie małych rozmiarów reinwestowanego zysku krajowych przedsiębiorstw prywatnych oraz niskich oszczędności gospodarstw domowych.

W produkcji sprzedanej przemysłu, nakładach inwestycyjnych, zatrudnieniu oraz wartości środków trwałych dominuje sektor własności prywatnej. Warto zauważyć,

[2] Dunning J. H., Multinational Enterprises and the Global Economy, 1993.

Wykres 4.1. Udziały województw w ogólnopolskiej produkcji sprzedanej przemysłu w 1998 r., w procentach (ceny bieżące)

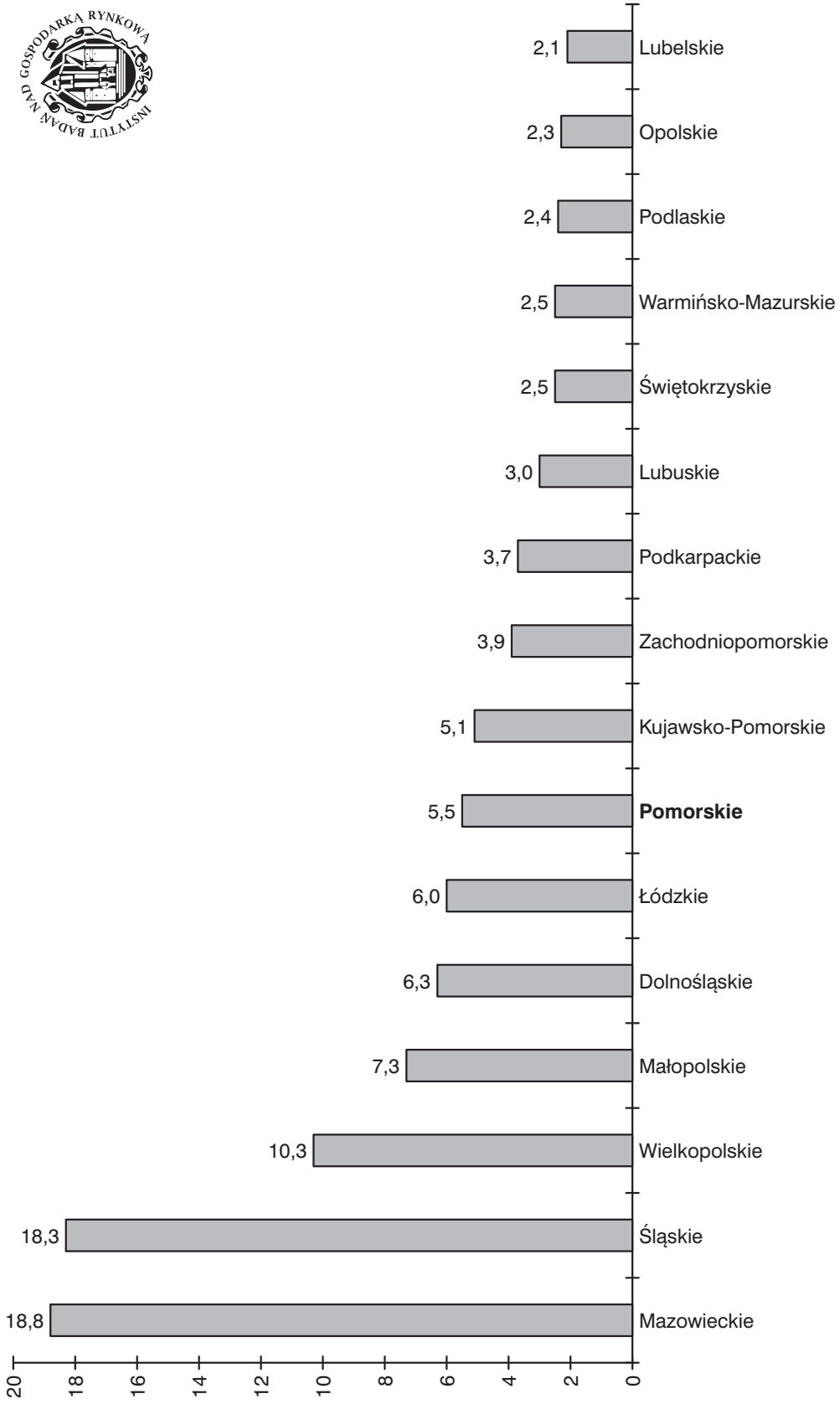

Źródło: Obliczenia IBnGR na podstawie danych GUS.

Wykres 4.2. Produkcja sprzedana na jednego zatrudnionego, porównanie województw

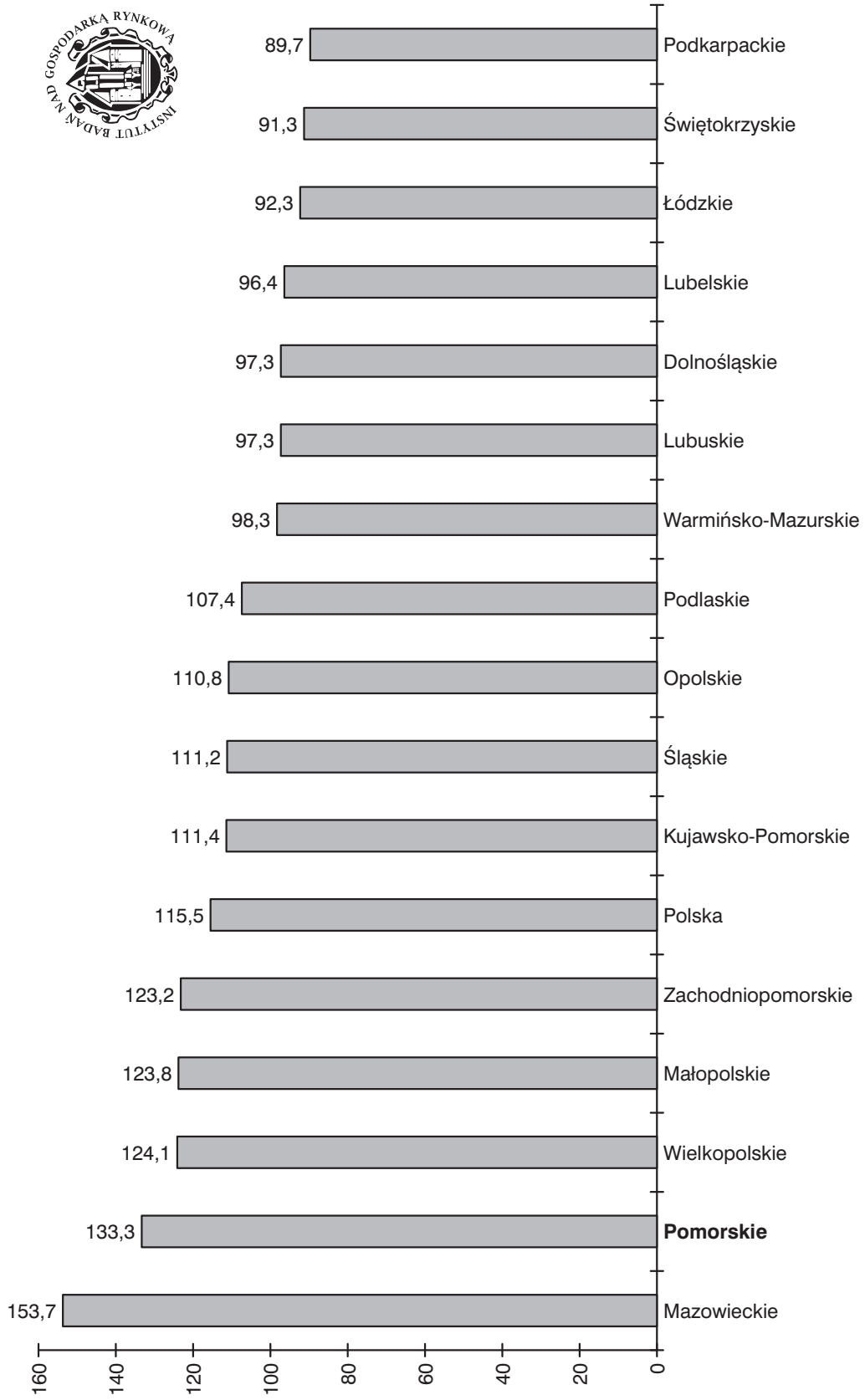

Źródło: Obliczenia IBnGR na podstawie danych GUS.

Wykres 4.3. Zatrudnienie w przemyśle, porównanie województw

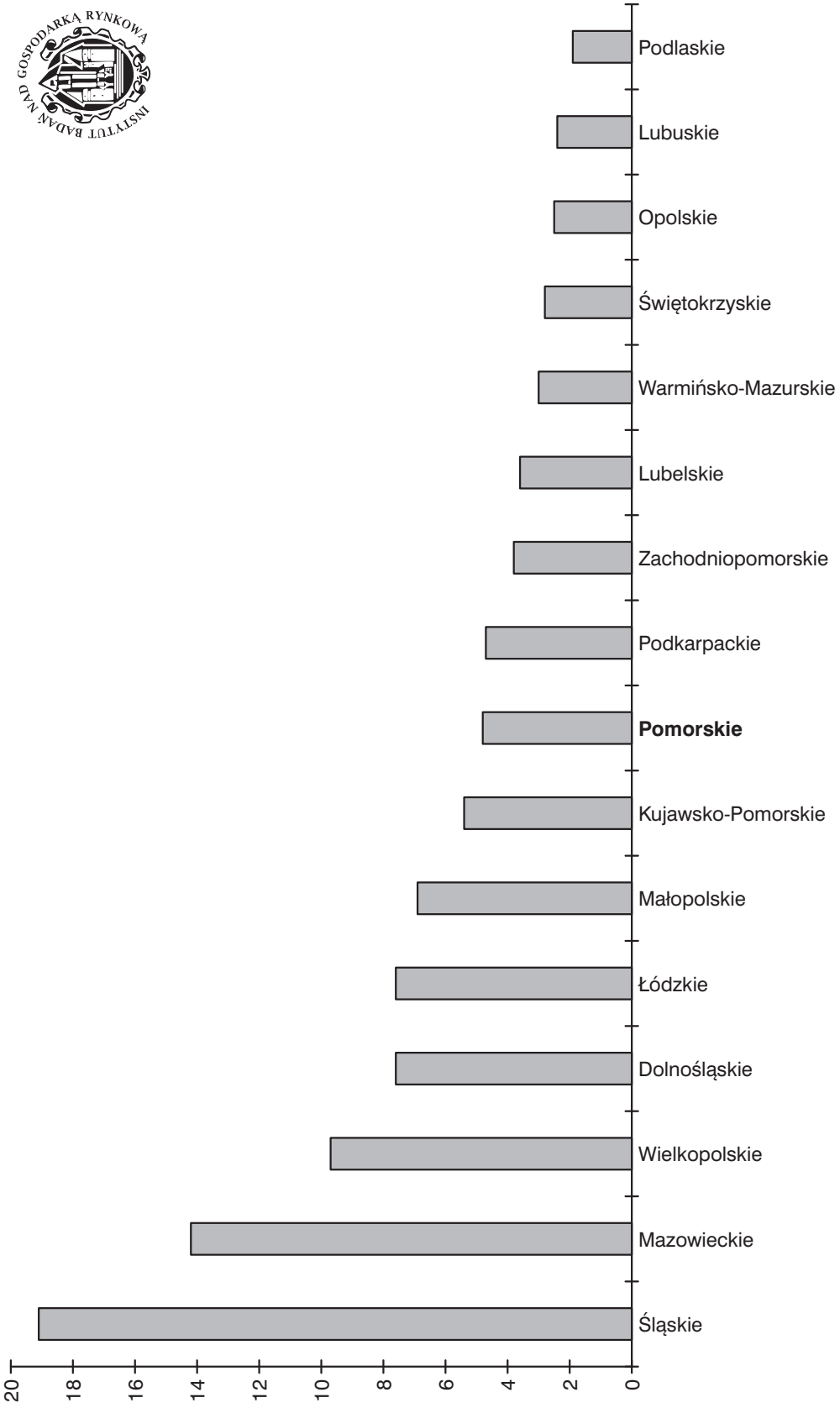

Źródło: Obliczenia IBnGR na podstawie danych GUS.

Tabela 4.2.

Udział poszczególnych sektorów własności w wybranych kategoriach ekonomicznych w przemyśle województwa w 1998 r. w procentach

	Produkcja sprzedana	Nakłady inwestycyjne	Zatrudnienie	Środki trwałe	Eksport
Własność prywatna	57,6 %	48,2 %	62,7 %	54,9 %	32,6 %
Własność publiczna	26,9 %	37,4 %	27,7 %	34,2 %	32,4 %
Własność zagraniczna	15,5 %	14,4 %	9,6 %	10,9 %	35,0 %
Razem	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %

Źródło: Obliczenia IBnGR na podstawie danych GUS.

że w eksporcie województwa największy udział mają przedsiębiorstwa z kapitałem zagranicznym, a udział firm prywatnych i publicznych wynosi po około 32 %.

Porównanie wybranych wskaźników gospodarczych zasadniczo potwierdza większą konkurencyjność sektora własności zagranicznej w porównaniu do sektora własności krajowej prywatnej i krajowej publicznej. W Pomorskiem przedsiębiorstwa z udziałem kapitału obcego osiągają lepsze wyniki w zakresie: wartości produkcji sprzedanej na zatrudnionego, eksportu na zatrudnionego, nakładów inwestycyjnych na zatrudnionego, udziału eksportu w sprzedaży oraz produktywności majątku trwałego.

Na wykresie 4.5. zaprezentowany został rozkład województw w dwuwymiarowym układzie współrzędnych. Oś pozioma informuje o tym, jaki był udział sektora prywatnego w produkcji sprzedanej przemysłu w 1998 r. Na osi pionowej oznaczono zmianę udziału sfery własności prywatnej w produkcji sprzedanej w latach 1995 – 1998 w procentach. Pole wykresu podzielone zostało na 4 części. Kryterium podziału dla obu osi są średnie wartości obu zmiennych (średni udział sektora prywatnego wynosił 69 %, natomiast przeciętny przyrost udziału kształtował się na poziomie 150 %). Sektor prywatny obejmuje własność krajową prywatną oraz zagraniczną.

Województwo pomorskie znalazło się w dolnej, lewej ćwiartce, charakteryzującej się relatywnie małym udziałem sektora prywatnego w produkcji sprzedanej oraz niską dynamiką przekształceń własnościowych, czego potwierdzeniem jest najniższa w Polsce dynamika przekształceń własnościowych w latach 1995 – 1998.

4.3. Działalność inwestycyjna i innowacyjna

Dla rozwoju województw bardzo ważna jest intensywność działalności inwestycyjnej. Regiony, po okresie gospodarki nakazowo-rozdzielczej, „odziedziczyły” zdekapitalizowany majątek, którego struktura nie odpowiada wymaganiom gospodarki rynkowej poddawanej konkurencji krajowej i zagranicznej. Zasadnicze znaczenie dla zmian tego stanu mają procesy inwestycyjne i modernizacyjne.

Wartość nakładów inwestycyjnych ponoszonych w przemyśle Pomorza w 1998 r. wyniosła 2,3 mld PLN. Plasowało to województwo na 8. miejscu w Polsce (5,5 %). Wartość poniesionych nakładów inwestycyjnych na jednego zatrudnionego w przemyśle kształtowała się na poziomie 13,9 tys. PLN i była wyższa od średniej krajowej.

Wykres 4.4. Porównanie wybranych wskaźników gospodarczych sektorów własności w województwie w 1998 r. (województwo ogółem = 100)

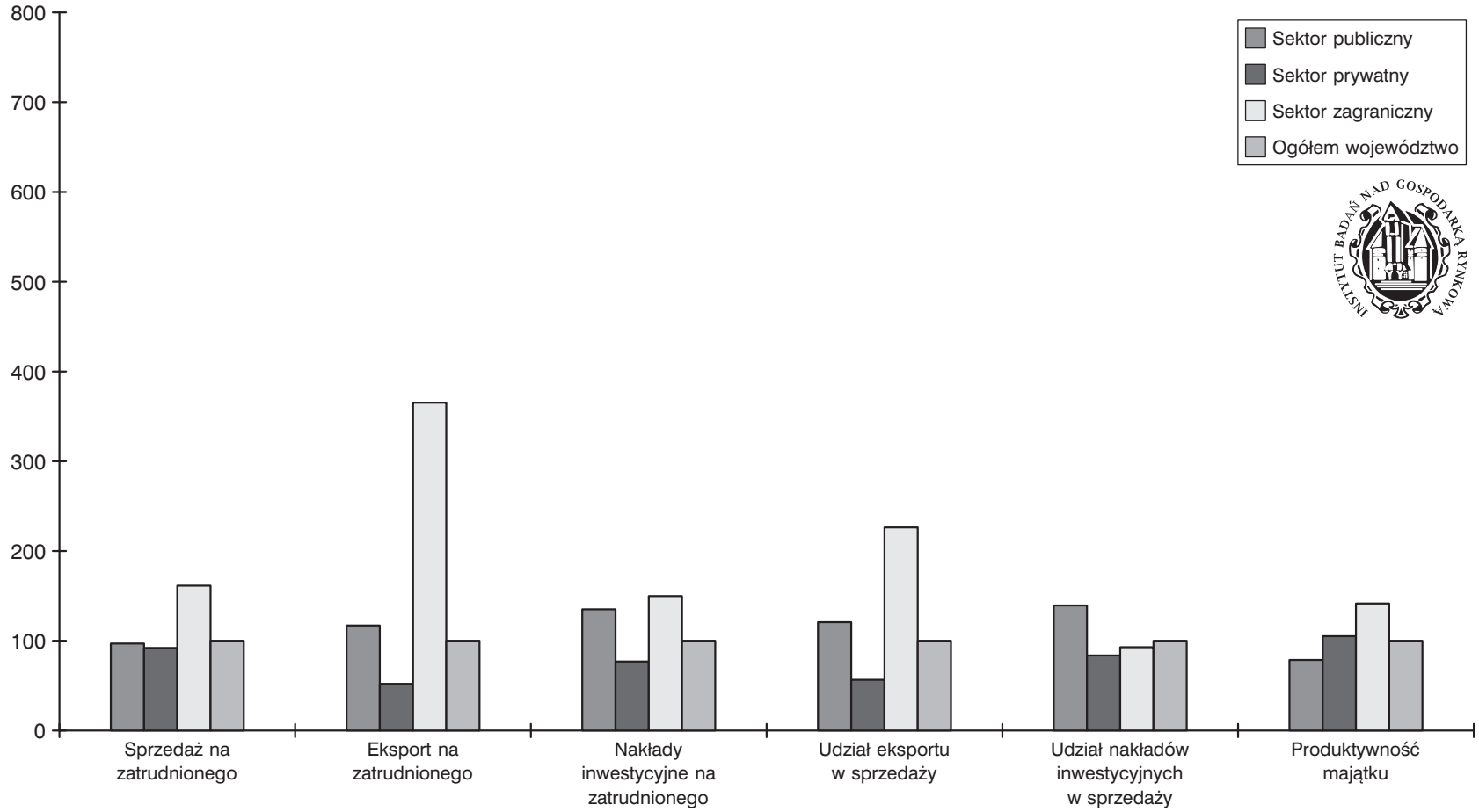

Źródło: Obliczenia IBnGR na podstawie danych GUS.

Wykres 4.5. Udział sektora własności prywatnej w produkcji sprzedanej w 1998 r. oraz dynamika zmian udziału własności prywatnej w produkcji sprzedanej w latach 1995 – 1998

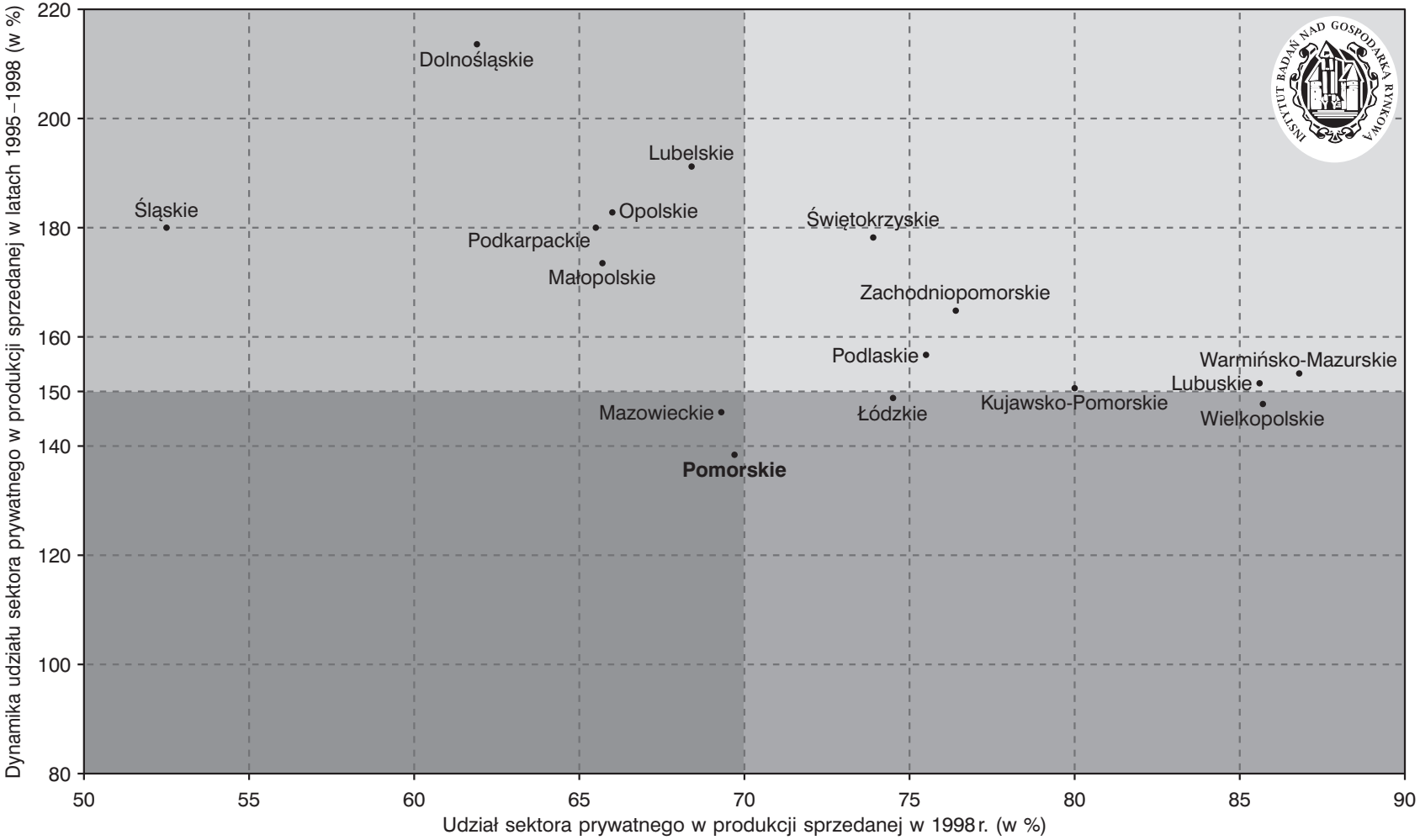

Źródło: Obliczenia IBnGR na podstawie danych GUS.

Analiza kierunków inwestycji wskazuje, że nakłady ponoszone są przede wszystkim w: przemyśle rafineryjnym (53 % całości nakładów ponoszonych w działalności produkcyjnej), przemyśle spożywczym i produkcji napojów (9 %), produkcji wyrobów z gumy i tworzyw sztucznych (6 %), przemyśle chemicznym i włókien sztucznych (5 %), przemyśle stoczniowym (4,7 %).

Ponad 13 % ponoszonych w regionie nakładów inwestycyjnych przeznaczone jest na ochronę środowiska. Jest to jeden z najwyższych wskaźników w kraju, co korzystnie świadczy o strukturze regionalnych inwestycji.

Cechą charakterystyczną współczesnej gospodarki światowej jest wzrost znaczenia innowacyjności. Innowacje decydują nie tylko o kierunkach i tempie rozwoju gospodarczego, ale też o strukturze i warunkach współpracy między krajami, regionami i przedsiębiorstwami. Innowacje technologiczne umożliwiają obniżenie kosztów produkcji, podniesienie jakości produkowanych wyrobów oraz wprowadzenie nowych produktów lub ich modeli na rynki krajowe i zagraniczne.

Działalność innowacyjna przyczynia się do powstawania nowych form walki konkurencyjnej. Dynamika zmiany technologicznej, tempo działalności innowacyjnej oraz skuteczność sposobów wprowadzania innowacji do produkcji zmniejszają znaczenie cenowych form konkurencji.

Według danych GUS, w 1998 r. wartość nakładów na działalność innowacyjną[3] w przemyśle w województwie pomorskim wyniosła około 744 mln PLN, co stanowiło 6,2 % całości ogólnopolskich nakładów na innowacje. W obrębie działalności innowacyjnej do najważniejszych kategorii należy działalność badawczo-rozwojowa. W Pomorskiem nakłady na tę działalność w 1998 r. wyniosły 153 mln PLN (3,8 % nakładów ogólnopolskich). O potencjale badawczo-rozwojowym regionu świadczy też poziom zatrudnienia w sferze badawczo-rozwojowej. W 1998 r. w województwie pomorskim w sferze B+R zatrudnionych było ponad 4,2 tys. osób (4,8 % całości zatrudnienia w sferze B+R w kraju).

4.4. Sprzedaż na rynki zagraniczne

Rynki zagraniczne są z reguły bardziej wymagające niż rynek krajowy. Im wyższa jest zatem zdolność do eksportu, o której świadczy wskaźnik udziału eksportu w produkcji sprzedanej, tym bardziej konkurencyjny jest przemysł regionalny. W 1998 r. w Pomorskiem wskaźnik ten wynosił 21,7 %, co plasowało województwo na 3. miejscu w kraju (za Lubuskiem i Zachodniopomorskiem). Warto odnotować fakt, że udział eksportu w produkcji sprzedanej przemysłu był znacznie wyższy niż średnia dla Polski (12,8 %). Udział województwa pomorskiego w całości eksportu krajowego przemysłu w 1998 r. wynosił 8,7 % (4. miejsce w Polsce, za województwami: mazowieckim, śląskim i wielkopolskim).

[3] Innowacje mają miejsce wtedy, gdy na rynek wprowadzony zostaje nowy lub zmodernizowany wyrób albo gdy w produkcji zastosowany zostaje nowy lub zmieniony proces. Mniejsze techniczne lub estetyczne modyfikacje wyrobów i procesów, nie wpływające na właściwości, koszty lub też na zużycie materiałów, energii i komponentów nie są traktowane jako innowacje technologiczne. Innowacje technologiczne powstają w wyniku działalności innowacyjnej obejmującej działania o charakterze badawczym (naukowym), technicznym, organizacyjnym, finansowym i handlowym.

Wykres 4.6. Udział województw w ogólnopolskich nakładach inwestycyjnych w przemyśle w 1998 r. w procentach (ceny bieżące)

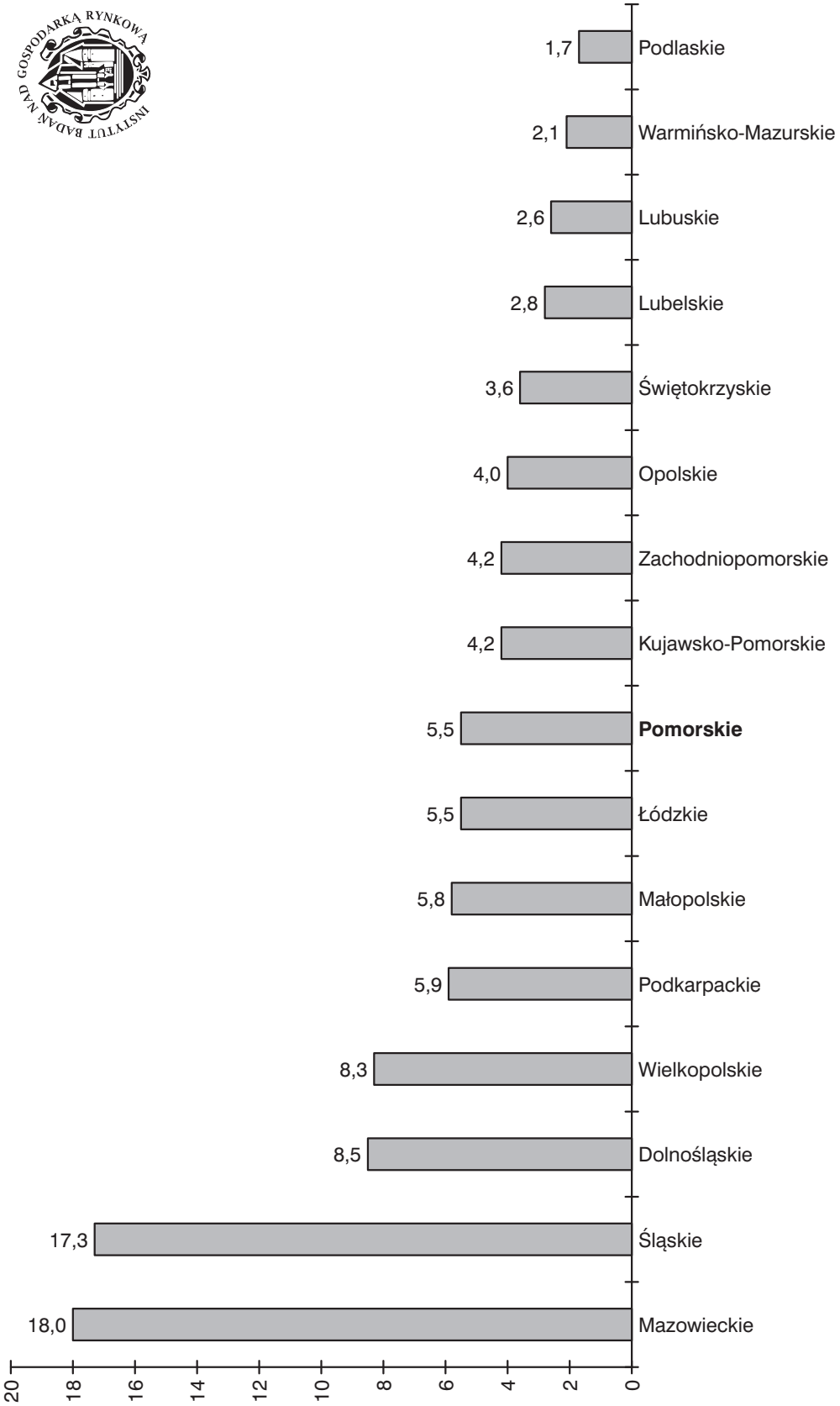

Źródło: GUS, Rocznik Statystyczny Województw, 1999.

Wykres 4.7. Wartość nakładów inwestycyjnych na jednego zatrudnionego (tys. PLN, 1998 r.)

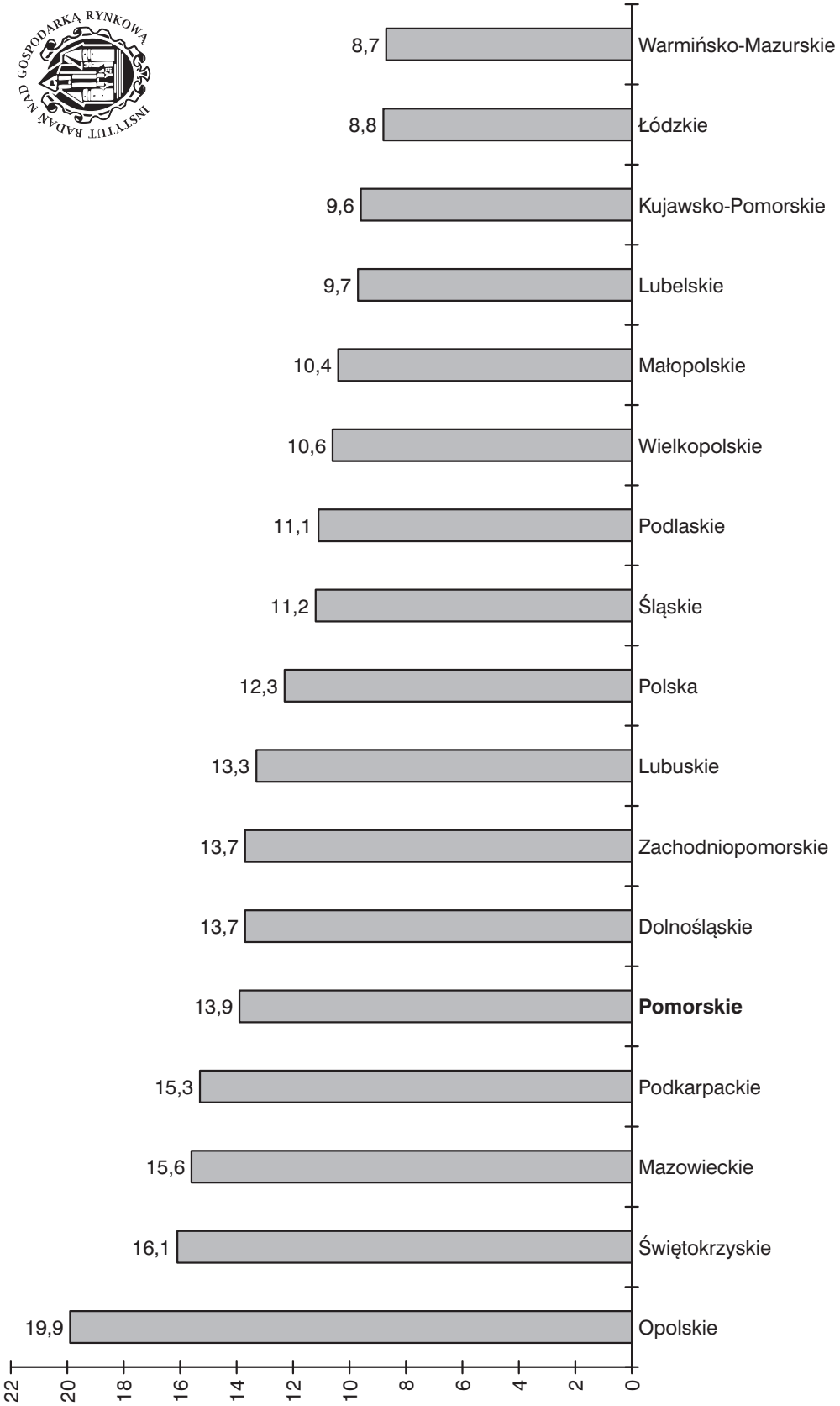

Źródło: Obliczenia IBnGR na podstawie danych GUS.

Wykres 4.8. Udział nakładów inwestycyjnych w produkcji sprzedanej przemysłu (w %, 1998 r.)

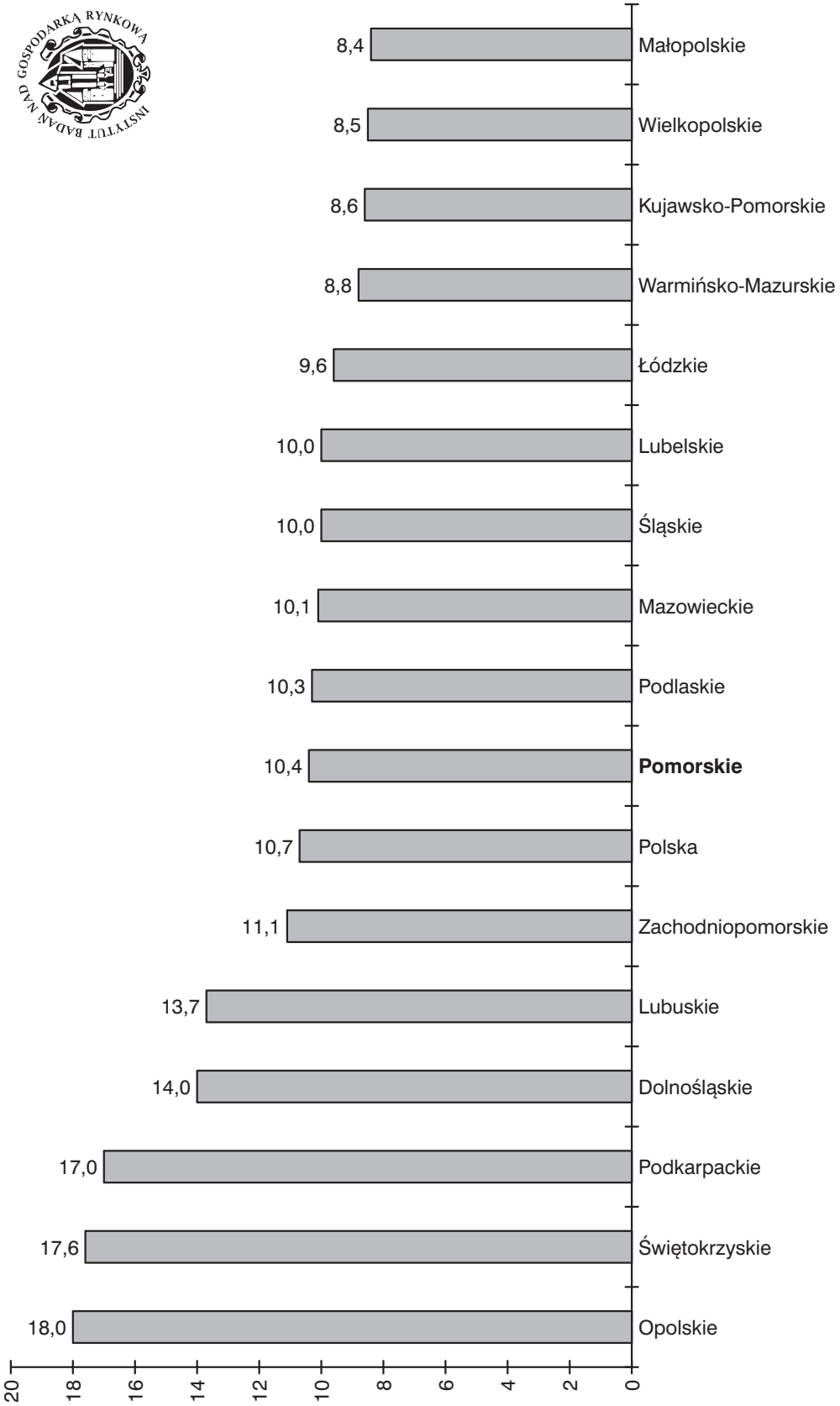

Źródło: Obliczenia IBnGR na podstawie danych GUS.

Wykres 4.9. Udział eksportu w produkcji sprzedanej przemysłu (w %, 1998 r.)

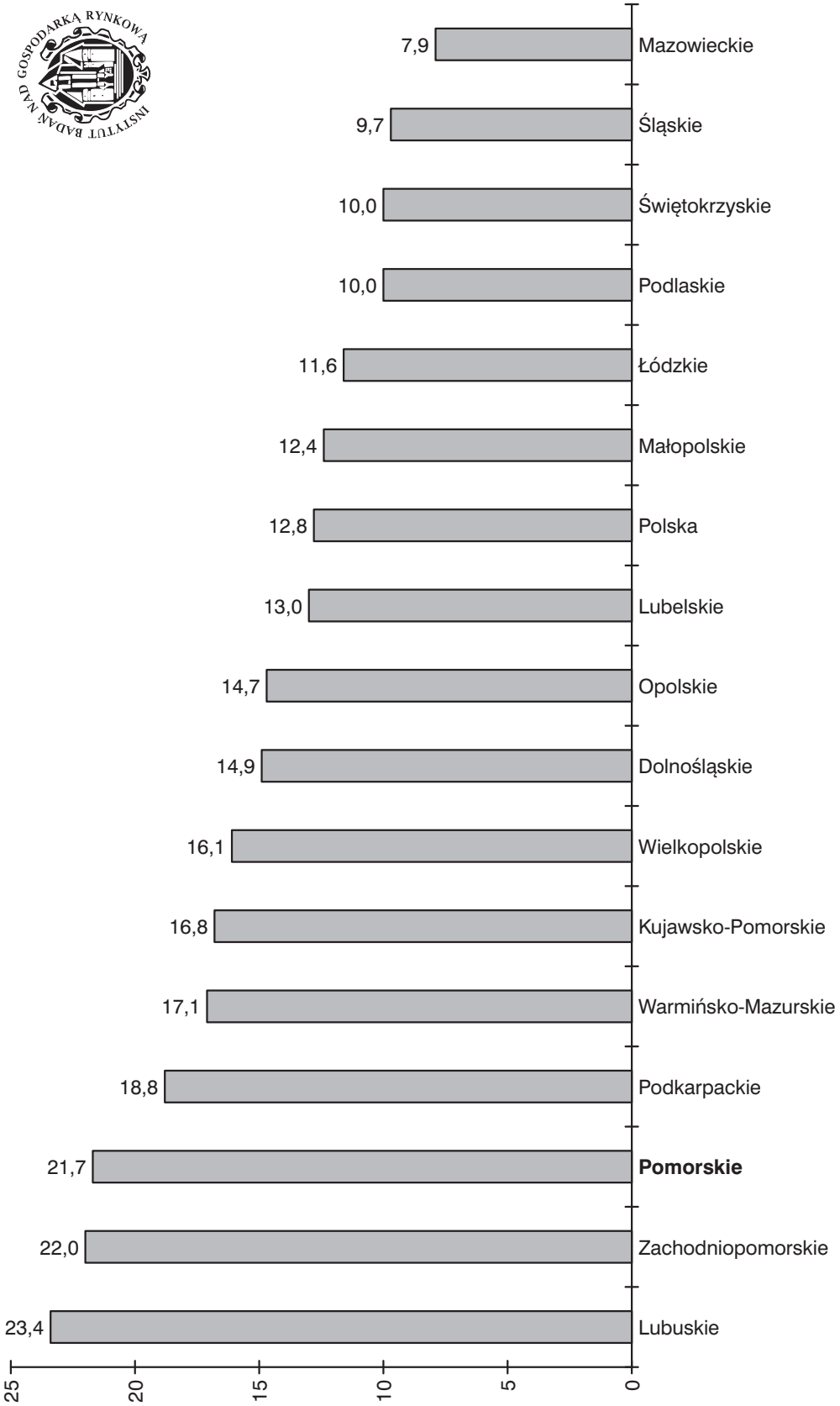

Źródło: Obliczenia IBnGR na podstawie danych GUS.

Wykres 4.10. Udział województw w całości eksportu krajowego przemysłu (w %, 1998 r.)

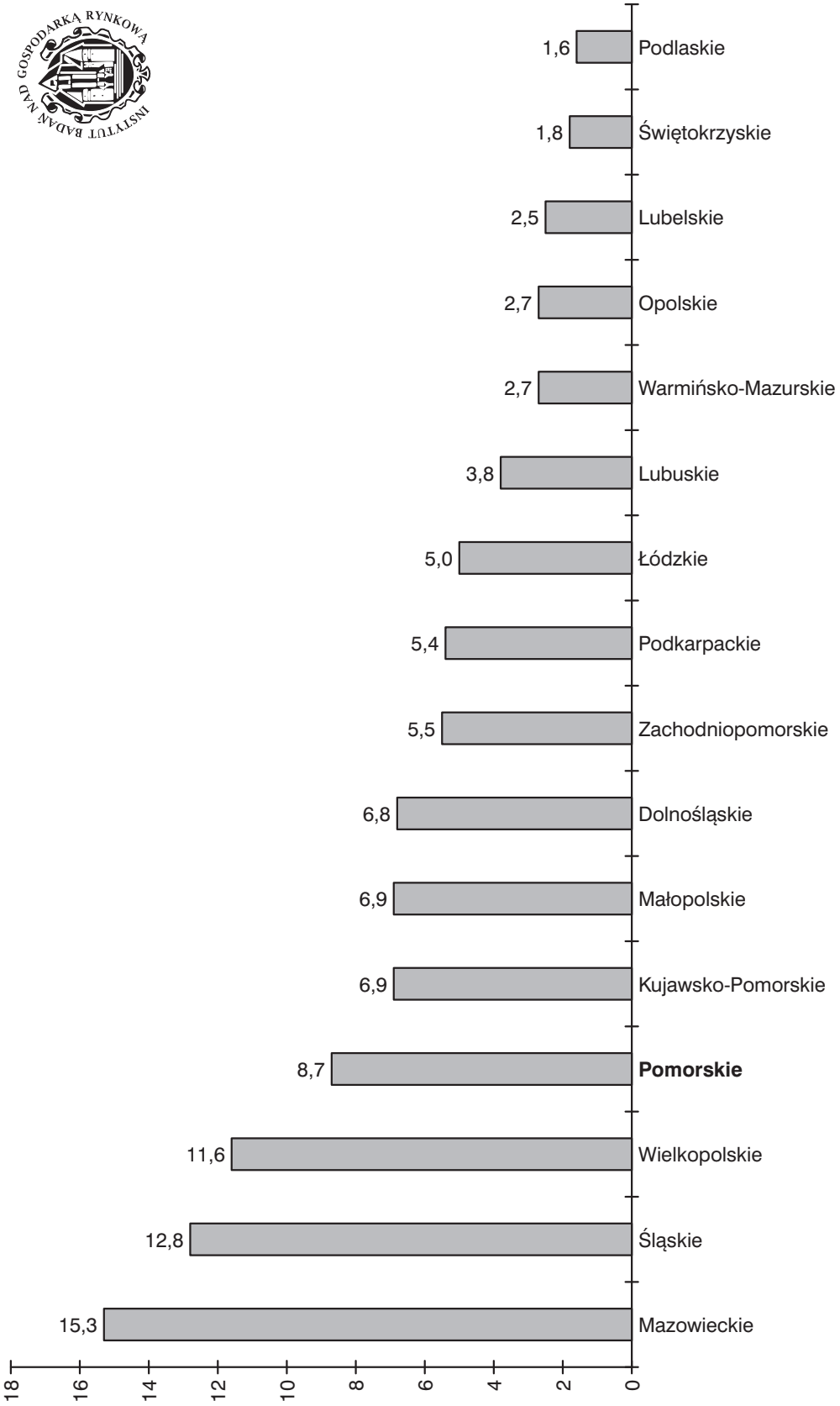

Źródło: Obliczenia IBnGR na podstawie danych GUS.

4.5. Podsumowanie

Pomorskie dostarcza 5,5 % ogólnopolskiej produkcji przemysłowej. Produkcja przemysłowa na 1 zatrudnionego jest – w porównaniu do innych województw – relatywnie wysoka.

Przemysł województwa charakteryzuje się stosunkowo silną koncentracją w porównaniu z innymi województwami. Szczególnie ważną rolę odgrywją przemysł rafineryjny oraz produkcja artykułów spożywczych i napojów, na które przypada łącznie 41 % wartości produkcji sprzedanej województwa. Analiza kierunków inwestycji świadczy o tym, że obecna struktura przemysłu może się utrwalić.

Z punktu widzenia własności, najważniejszy w województwie jest sektor własności prywatnej. W eksporcie wyrobów przemysłowych województwa dominuje sektor własności zagranicznej. W porównaniu do sytuacji w Polsce, Pomorze charakteryzuje się niższym od przeciętnego krajowego, udziałem sektora prywatnego w produkcji sprzedanej i najniższą w Polsce dynamiką zmian udziału tego sektora w produkcji sprzedanej.

Wskaźnik udziału eksportu w produkcji sprzedanej przemysłu kształtuje się na poziomie 27,7 % i jest znacznie wyższy od średniego dla Polski.

5. Usługi

Charakterystyczną cechą współczesnej gospodarki krajów rozwiniętych jest wzrost znaczenia sektora usług. Pojęcie „kraje wysoko uprzemysłowione" zastąpić można – bez większego błędu – określeniem „gospodarki zdominowane przez usługi". Jak już wspomniano, prawidłowości związane z rozwojem sektora usług dotyczą zarówno gospodarki narodowej, jak i regionalnej.

Dla regionów znaczenie usług wiąże się z możliwością kreowania miejsc pracy. Jest to szczególnie istotne dla obszarów charakteryzujących się wysokim lub/i rosnącym bezrobociem. W regionach, w których występuje koncentracja tzw. schyłkowych lub upadających gałęzi przemysłu, rozwijający się sektor usług zaabsorbować może nadwyżki siły roboczej pojawiające się w wyniku restrukturyzacji przemysłu.

Korzyści związane z wysokim poziomem rozwoju usług przejawiają się również w mniejszym uzależnieniu gospodarki od tzw. szoków zewnętrznych. Regiony o wysokim udziale zatrudnienia w sektorze trzecim cechuje mniejsza wrażliwość na wahania koniunktury. W Polsce w latach 1990 – 1997 najniższe stopy bezrobocia występowały w województwach, które określić można jako wysoce zurbanizowane, o znacznym udziale sektora usług w gospodarce[4].

Wzrost roli działalności usługowej w gospodarce regionalnej jest z jednej strony skutkiem rozwoju gospodarczego i wzrostu dochodów mieszkańców. Z drugiej strony, sektor ten przyczynia się do przyspieszenia regionalnego tempa wzrostu. Obecność w regionie firm działających w sferze tzw. usług nowoczesnych (takich jak usługi doradcze, projektowe, finansowe, marketingowe itp.) przekłada się na wzrost konkurencyjności przedsiębiorstw zarówno przemysłowych, jak i rolniczych.

Jednym z przejawów zmian jakościowych jest powstawanie tzw. nowych usług, które w gospodarce centralnie planowanej nie istniały. Ich rozwój w Polsce możliwy był dopiero po rozpoczęciu zmian systemowych. Do kategorii tej zalicza się usługi na rzecz biznesu, obejmują one między innymi działalność: banków, funduszy i agencji rozwoju regionalnego, ośrodków doradczych, szkoleniowych i informacyjnych, ośrodków innowacji i przedsiębiorczości oraz instytucji o charakterze promocyjno-handlowym. Proces tworzenia się otoczenia dla biznesu jest istotny dla całej gospodarki regionalnej, ponieważ wyższy poziom infrastruktury determinuje w znacznym stopniu konkurencyjność sektorów produkcyjnych.

Należy dodać, że rola usług w procesie rozwoju regionalnego jest większa, niż wynikałoby to ze stopnia, w jakim partycypują one w tworzeniu PKB czy miejsc pracy. Z powiązań między usługami i innymi sektorami gospodarki wynikają liczne korzyści zewnętrzne, które są szczególnie ważne w przypadku usług pośrednich (traktowanych jako czynnik produkcji), czyli tzw. usług dla producenta.

Usługi obejmują bardzo zróżnicowany zakres działalności: transport, łączność, bankowość, ubezpieczenia, handel, pośrednictwo, budownictwo, usługi profesjonalne, usługi

---

[4] Najwyższe natomiast w województwach rolniczych, w których istotną rolę w okresie gospodarki centralnie planowanej odgrywały państwowe gospodarstwa rolne. Zob. szerzej w: Kwiatkowski E., Kubiak P., *Poziom rozwoju gospodarczego i dynamika restrukturyzacji a bezrobocie regionalne w Polsce*, Gospodarka Narodowa nr 7/98.

Tabela 5.1.

Dziesięć działów EKD o najwyższym zatrudnieniu w sektorze usług w województwie w 1998 r.

Dział EKD	Liczba zatrudnionych	Udział w proc.
Budownictwo	26 304	22,50
Handel hurtowy i komisowy, z wyjątkiem handlu pojazdami mechanicznymi i motocyklami	16 429	14,06
Handel detaliczny, z wyjątkiem sprzedaży pojazdów mechanicznych i motocykli, naprawy artykułów przeznaczenia osobistego i użytku domowego	11 704	10,01
Działalność wspierająca i pomocnicza dla transportu, działalność agencji turystycznych	10 618	9,08
Pozostała działalność związana z prowadzeniem interesów	8 149	6,97
Zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz, parę wodną i gorącą wodę	8 125	6,95
Obsługa nieruchomości	6 387	5,46
Transport lądowy, transport rurociągami	6 203	5,31
Ochrona zdrowia i opieka socjalna	5 650	4,83
Sprzedaż, obsługa i naprawy pojazdów mechanicznych i motocykli, sprzedaż detaliczna paliw do pojazdów samochodowych	3 541	3,03

Źródło: Obliczenia IBnGR na podstawie GUS.

osobiste itd. Ich wspólną cechą nie jest fizyczny produkt, lecz charakter wykonywanej czynności. Struktura usług występująca w danym regionie determinowana jest m. in. czynnikami naturalnymi (np. walory województw nadmorskich lub położonych w górach stwarzają warunki do rozwoju usług turystycznych). Przyczyną powstania określonej działalności usługowej może być poziom rozwoju gospodarczego. Przykładem może być Mazowieckie, które z racji funkcji stołecznych Warszawy jest województwem, w którym występuje bardzo duża koncentracja firm, dzięki czemu szczególnie dobrze rozwinięte są usługi dla biznesu.

Długofalowy rozwój sektora usług w regionie stwarza – w dłuższym horyzoncie czasowym – szansę na realizację tzw. proinnowacyjnej strategii rozwoju regionalnego. Chociaż nowe produkty zasadniczo pojawiać się mogą także w sektorze przemysłu czy rolnictwa, innowacje powstają przede wszystkim w regionach charakteryzujących się dużą podażą kapitału ludzkiego (usługi edukacyjne), dostępnością infrastruktury informatyczno-telekomunikacyjnej (usługi telekomunikacyjne, komputerowe, „softwa-

Wykres 5.1. Udziały przedsiębiorstw wspomagających prowadzenie działalności gospodarczej w zatrudnieniu w województwie na tle Polski w 1998 r.

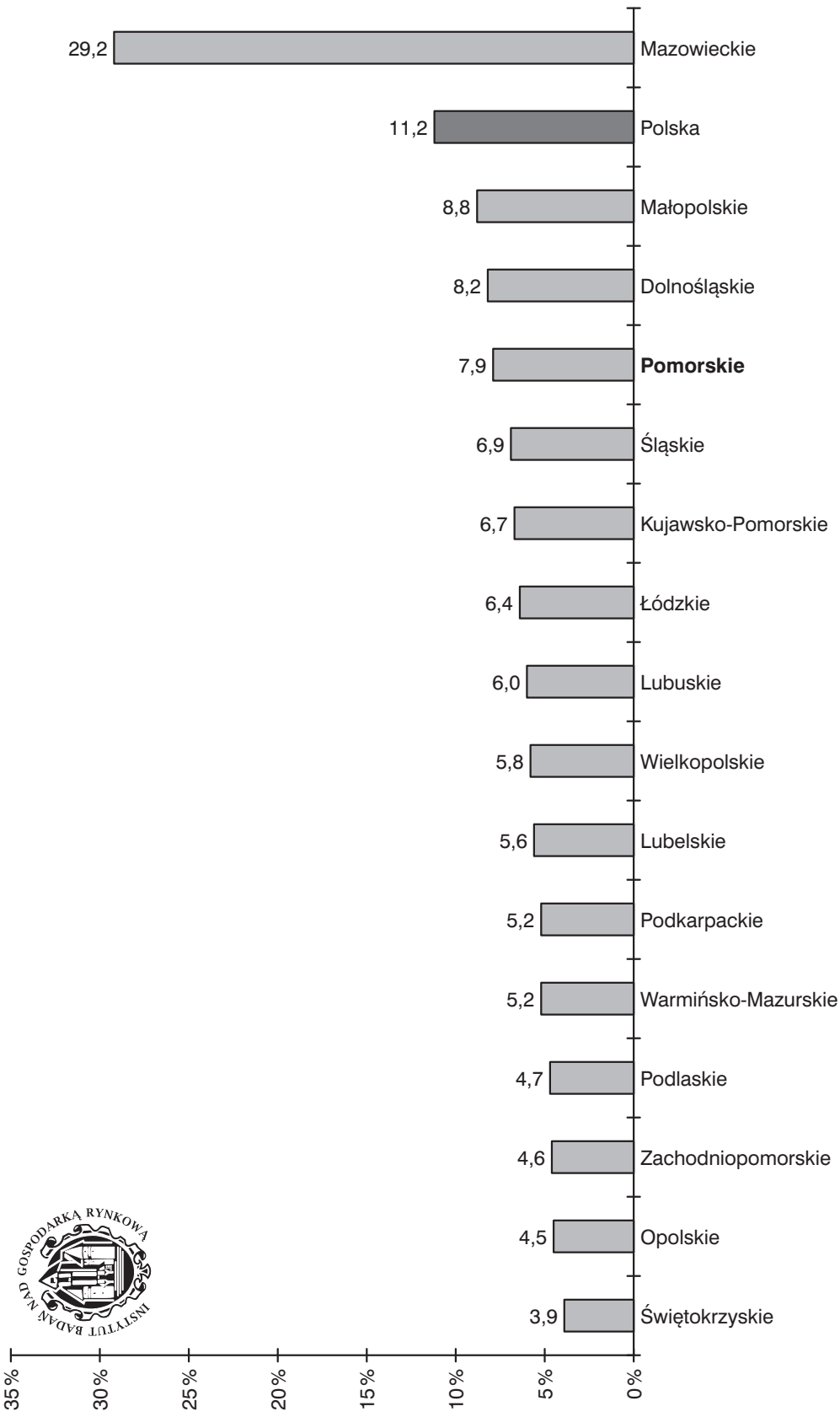

Źródło: Obliczenia IBnGR na podstawie danych GUS.

Wykres 5.2. Udziały województw w zatrudnieniu w grupie przedsiębiorstw wspomagających prowadzenie działalności gospodarczej w Polsce w 1998 r.

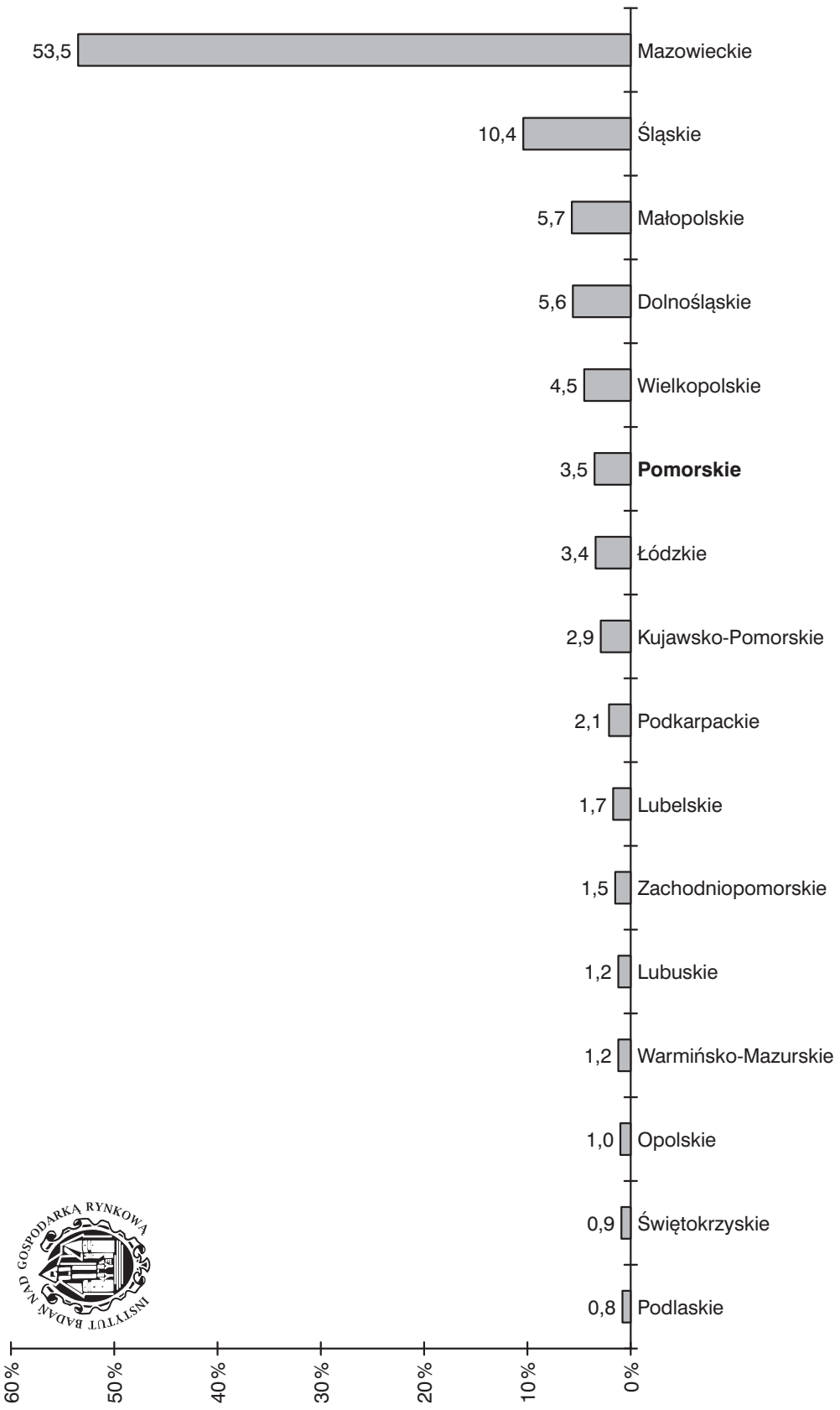

Źródło: Obliczenia IBnGR na podstawie danych GUS.

re"), dostępnością usług transportowych oraz umiędzynarodowieniem życia społecznego i gospodarczego[5].

Ogółem, udział Pomorza w ogólnopolskiej liczbie pracujących w usługach kształtuje się na poziomie 5,9 %. Z punktu widzenia wysokości tego wskaźnika plasuje to województwo na 7. miejscu w kraju.

Do najważniejszych, ze względu na znaczenie dla rynku pracy, działów EKD na Pomorzu należą: budownictwo, handel hurtowy i detaliczny oraz działalność wspierająca i pomocnicza dla transportu i turystyki. Działy te łącznie zapewniają pracę blisko 56 % zatrudnionych w usługach, co stanowi ponad 27 % zatrudnionych w województwie.

Udział budownictwa w całości zatrudnienia w usługach kształtuje się na poziomie 22,5 %. 82,5 % produkcji budowlano-montażowej znajduje zbyt wewnątrz województwa, a 17,5 % sprzedawane jest na zewnątrz.

W usługach wspierających biznes[6] na Pomorzu pracuje 18,9 tys. osób, co stanowi 3,5 % zajmujących się tego rodzaju działalnością w kraju. Generują oni 3,6 % sprzedaży sektora przy udziale w majątku trwałym rzędu 6 %.

---

[5] Wstępne założenia strategii rozwoju województwa pomorskiego (tezy do dyskusji społecznej), Gdańsk 1999.

[6] Do usług wspierających prowadzenie działalności gospodarczej zaliczono następujące działy EKD: *działalność pomocnicza związana z pośrednictwem finansowym*, *edukacja*, *informatyka i działalność pokrewna*, *obsługa nieruchomości*, *poczta i telekomunikacja*, *pośrednictwo finansowe z wyjątkiem ubezpieczeń i funduszu emerytalno-rentowego*, *pozostała działalność związana z prowadzeniem interesów*, *prowadzenie prac badawczo-rozwojowych*.

6. Rynek pracy

6.1. Założenia metodologiczne

Wszystkie dane wykorzystane w opracowaniu pochodzą z publikacji: Bezrobocie rejestrowane – biuletyny GUS z lat 1994 – 1999 lub bezpośrednio z Głównego Urzędu Statystycznego – Departamentu Rynku Pracy.

Na podstawie ww. danych dokonano obliczeń dotyczących liczby bezrobotnych w latach 1994 – 1998 dla poszczególnych 16 województw. Przyjętą metodą było sumowanie odnośnych danych dla rejonów (obszarów objętych działaniem rejonowych urzędów pracy) wchodzących w skład poszczególnych województw.

Przyjęto, iż dany rejon wchodzi w skład województwa w całości, jeżeli siedziba rejonowego urzędu pracy znajduje się na terenie województwa.

Stopę bezrobocia dla lat 1994 – 1998 obliczono jako iloraz liczby bezrobotnych oraz liczby osób aktywnych zawodowo (suma liczby osób bezrobotnych oraz liczby pracujących) wg stanu na koniec roku.

Zróżnicowanie sytuacji na regionalnych rynkach pracy zaprezentowano poprzez wyróżnienie w każdym województwie rejonów z najgorszą i najlepszą sytuacją na rynku pracy. Aby tego dokonać, posłużono się następującą metodą: obliczono średnie stopy bezrobocia w rejonach za okres 1994 – 1998 r. (biorąc pod uwagę stopy bezrobocia wg stanu na koniec roku), następnie obliczono średnią stopę bezrobocia dla każdego województwa oraz odchylenie standardowe. Rejony, w których wartość średniej stopy bezrobocia była wyższa od przeciętnej wartości dla województwa o więcej niż jedno odchylenie standardowe, zaklasyfikowano jako rejony o najgorszej sytuacji na rynku pracy, natomiast te, gdzie wartość średniej stopy bezrobocia była niższa od przeciętnej wartości dla województwa o więcej niż jedno odchylenie standardowe, zaklasyfikowano jako rejony o najlepszej sytuacji na rynku pracy.

Do analizy ofert pracy i elastyczności rynku pracy wykorzystano kwartalne dane za lata 1994 – 1998. Zgodnie z zasadą stosowaną w opisie całego profilu, przetworzone informacje z województwa porównano z danymi ogólnopolskimi.

Obliczone współczynniki niedopasowania popytu mówią, ile procent bezrobotnych należałoby przemieścić pomiędzy rejonowymi urzędami pracy, aby mieli jednakowe szanse znalezienia pracy (a więc wówczas mielibyśmy sytuację, że w każdym rejonie liczba bezrobotnych przypadających na jedną ofertę pracy byłaby jednakowa).

Współczynniki odpływu i napływu bezrobotnych dla rejonów i województwa wskazują w syntetyczny sposób, na ile rynek pracy jest elastyczny. Natomiast zmienność współczynników dla rejonowych urzędów pracy (określona odchyleniem standardowym) określa, na ile lokalne rynki pracy różnią się elastycznością pomiędzy sobą. Odpowiednie wzory, z których skorzystano w obliczeniach umieszczono pod tabelami.

6.2. Analiza rynku pracy

Popyt na pracę w Pomorskiem jest relatywnie mniej równomiernie rozłożony niż w całym kraju. Dowodzą tego wskaźniki niedopasowania popytu na pracę do struktury

Tabela 6.1.

Kwartalne współczynniki napływu bezrobotnych w Polsce i w województwie w latach 1994 – 1998

Napływ	1994			1995				1996				1997				1998			
	II	III	IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV
Polska	0,184	0,191	0,192	0,177	0,235	0,233	0,232	0,213	0,183	0,236	0,258	0,23	0,235	0,25	0,29	0,275	0,26	0,329	0,344
Pomorskie	0,196	0,208	0,213	0,208	0,229	0,237	0,234	0,225	0,183	0,228	0,268	0,267	0,237	0,257	0,295	0,299	0,296	0,384	0,405
SD Polska (n = 354)	0,043	0,052	0,0534	0,045	0,047	0,056	0,048	0,0444	0,0321	0,0514	0,0581	0,0566	0,0592	0,0786	0,0852	0,0875	0,0793	0,0986	0,0897
SD Pomorskie (n = 19)	0,034	0,045	0,055	0,038	0,044	0,060	0,060	0,070	0,057	0,084	0,106	0,069	0,071	0,072	0,081	0,093	0,121	0,125	0,122

Źródło: Obliczenia IBnGR na podstawie danych GUS.
SD – odchylenie standardowe, wsk. napływu = liczba bezrobotnych nowo zarejestrowanych w kwartale / śr. liczba bezrobotnych w kwartale.

Tabela 6.2.

Kwartalne współczynniki odpływu bezrobotnych w Polsce i w województwie w latach 1994 – 1998

Odpływ	1994			1995				1996				1997				1998			
	II	III	IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV
Polska	0,19	0,197	0,219	0,207	0,257	0,246	0,243	0,176	0,266	0,305	0,25	0,283	0,327	0,346	0,302	0,265	0,354	0,336	0,26
Pomorskie	0,217	0,219	0,240	0,211	0,254	0,250	0,258	0,192	0,279	0,317	0,258	0,319	0,352	0,384	0,323	0,334	0,427	0,394	0,311
SD Polska (n = 354)	0,070	0,0662	0,075	0,061	0,065	0,063	0,051	0,043	0,063	0,068	0,063	0,0867	0,0794	0,0924	0,0983	0,0986	0,106	0,102	0,083
SD Pomorskie (n = 19)	0,076	0,080	0,064	0,053	0,076	0,080	0,050	0,057	0,150	0,114	0,085	0,087	0,130	0,066	0,104	0,124	0,188	0,127	0,125

Źródło: Obliczenia IBnGR na podstawie danych GUS.
SD – odchylenie standardowe, wsk. odpływu = liczba bezrobotnych opuszczających bezrobocie w kwartale / śr. liczba bezrobotnych w kwartale.

Tabela 6.3.

Kwartalne współczynniki niedopasowania popytu w Polsce i w województwie w latach 1994 – 1998

	1994			1995				1996				1997				1998			
	II	III	IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV
Polska	0,217	0,217	0,229	0,194	0,229	0,225	0,271	0,216	0,213	0,213	0,235	0,202	0,295	0,208	0,269	0,212	0,189	0,199	0,216
Pomorskie	0,184	0,169	0,181	0,191	0,215	0,175	0,249	0,217	0,224	0,195	0,211	0,201	0,191	0,182	0,252	0,24	0,149	0,174	0,172

Źródło: Obliczenia IBnGR na podstawie danych GUS.

Wsp. niedopasowania popytu = $\frac{1}{2}\sum\left|\frac{u_i}{U}-\frac{v_i}{V}\right|$, gdzie:

u_i – liczba ofert pracy w rejonowym urzędzie pracy i, U – ogólna liczba ofert pracy (odpowiednio w Polsce i w województwie),

v_i – liczba bezrobotnych w rejonowym urzędzie pracy i, V – ogólna liczba bezrobotnych (odpowiednio w Polsce i w województwie).

bezrobocia w latach 1994 – 1998. Wskaźniki dla 5 na 19 analizowanych kwartałów były wyższe w Pomorskiem niż w Polsce.

W okresie tym niedopasowanie popytu na pracę w Pomorskim nie ulegało większym wahaniom i oscylowało wokół wartości 0,2, co oznacza, że 20 % bezrobotnych należałoby przenieść z jednych rejonów do innych, aby na jednego bezrobotnego przypadała jednakowa liczba ofert pracy.

Pomorskie charakteryzuje się również bardziej elastycznym rynkiem pracy niż Polska. Jest to widoczne w całym obserwowanym okresie, tj. w latach 1994 – 1998, kiedy to, z wyjątkiem trzech kwartałów, wszystkie kwartalne współczynniki zarówno napływu, jak i odpływu bezrobotnych dla Pomorskiego są wyższe niż odpowiednie współczynniki dla Polski.

Występuje ponadto znaczna korelacja obu serii współczynników dla Pomorskiego i dla całego kraju. Można więc stwierdzić, że rynek pracy w Pomorskiem reaguje podobnie, jak ma to miejsce w Polsce, ale zakres tego oddziaływania jest głębszy. Świadczyć to może o tym, że przez wojewódzki rynek pracy przewija się więcej osób, a alokacja pracy jest efektywniejsza.

Jednocześnie zmienność współczynników napływu i odpływu z bezrobocia w Pomorskiem rośnie od 1994 r. Podobna tendencja co do zmienności tych współczynników występuje w odniesieniu do całego kraju. Można więc wyciągnąć dwa wnioski. W Pomorskiem zróżnicowanie pomiędzy lokalnymi rynkami pracy (definiowanymi jako obejmujące obszar rejonowych urzędów pracy) pod względem ich elastyczności pogłębiało się w latach 1994 – 1998. Pomorskie pod względem zróżnicowania lokalnych rynków pracy podobne jest do reszty kraju.

Liczba bezrobotnych w województwie pomorskim stanowiła w końcu czerwca 1999 r. 5,2 % całkowitej liczby bezrobotnych w Polsce. Od grudnia 1994 do końca roku 1998 w regionie utrzymywała się zdecydowana tendencja spadkowa liczby bezrobotnych i stopy bezrobocia. Rok 1999 przyniósł wzrost zarówno liczby bezrobotnych, jak i stopy bezrobocia (przy czym bezrobocie wśród mężczyzn rosło szybciej niż wśród kobiet). W populacji bezrobotnych dominowały kobiety, przy czym udział kobiet w ogóle bezrobotnych wzrósł w badanym okresie z 55,1 % do 59,4 %. Szczegółowe dane odnośnie liczby bezrobotnych i stopy bezrobocia zawiera tabela poniżej.

Najliczniejszą grupę wśród bezrobotnych stanowią osoby w przedziale wiekowym od 35 do 44 lat oraz w wieku do 24 lat, udział tej drugiej grupy osób w ogóle bezrobotnych jest jednak zdecydowanie mniejszy niż przeciętnie w kraju. W grupie osób od 45 do 54 lata wskaźnik udziału liczby osób bezrobotnych do liczby bezrobotnych ogółem przekracza analogiczny wskaźnik dla całego kraju. Szczegółowe dane odnośnie struktury bezrobotnych według wieku zawiera tabela.

Struktura wykształcenia bezrobotnych odbiega od przeciętnych wskaźników w tym zakresie dla całego kraju. Najliczniejszą grupę stanowią bezrobotni z wykształceniem podstawowym i niepełnym podstawowym, podczas gdy w zdecydowanej większości regionów najliczniejszą grupę stanowią bezrobotni z wykształceniem zasadniczym zawodowym. Mniejszy natomiast udział niż przeciętnie w kraju stanowią bezrobotni z wykształceniem średnim zawodowym. Szczegółowe dane odnośnie struktury wykształcenia bezrobotnych zawiera tabela.

Tabela 6.4.

Liczba bezrobotnych i stopa bezrobocia w województwie w latach 1994 – 1999

Rok	Liczba bezrobotnych (w tysiącach, stan na koniec roku)		Stopa bezrobocia (liczba bezrobotnych do liczby zawodowo czynnych w %)
	ogółem	kobiety	
1994	168,6	92,9	19,1
1995	159,0	88,5	18,1
1996	137,0	83,6	15,6
1997	102,8	64,5	12,0
1998	93,7	56,7	11,1
1999*	107,6	63,9	12,4

Źródło: Obliczenia IBnGR na podstawie danych GUS.
* Stan w końcu czerwca.

Wykres 6.1.

Stopa bezrobocia w województwie

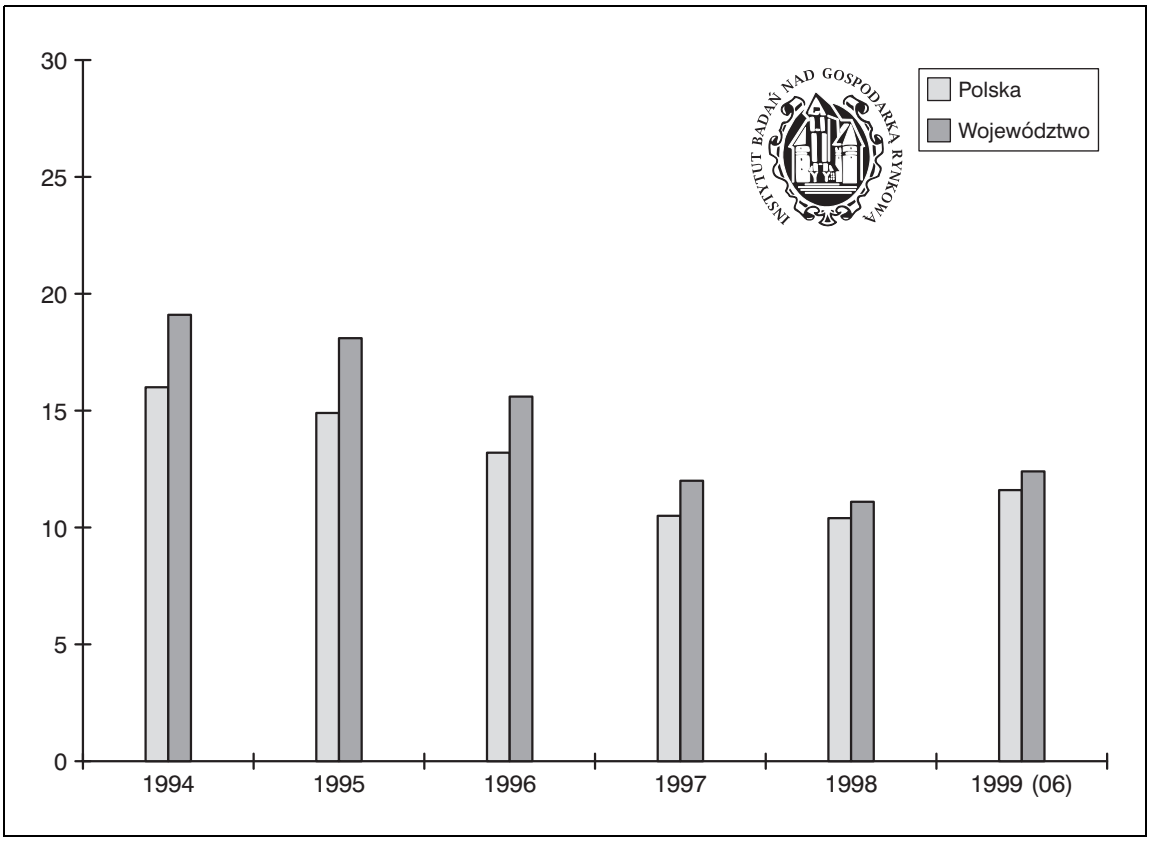

Źródło: Opracowanie IBnGR na podstawie danych GUS.

Wykres 6.2.

Liczba bezrobotnych w województwie

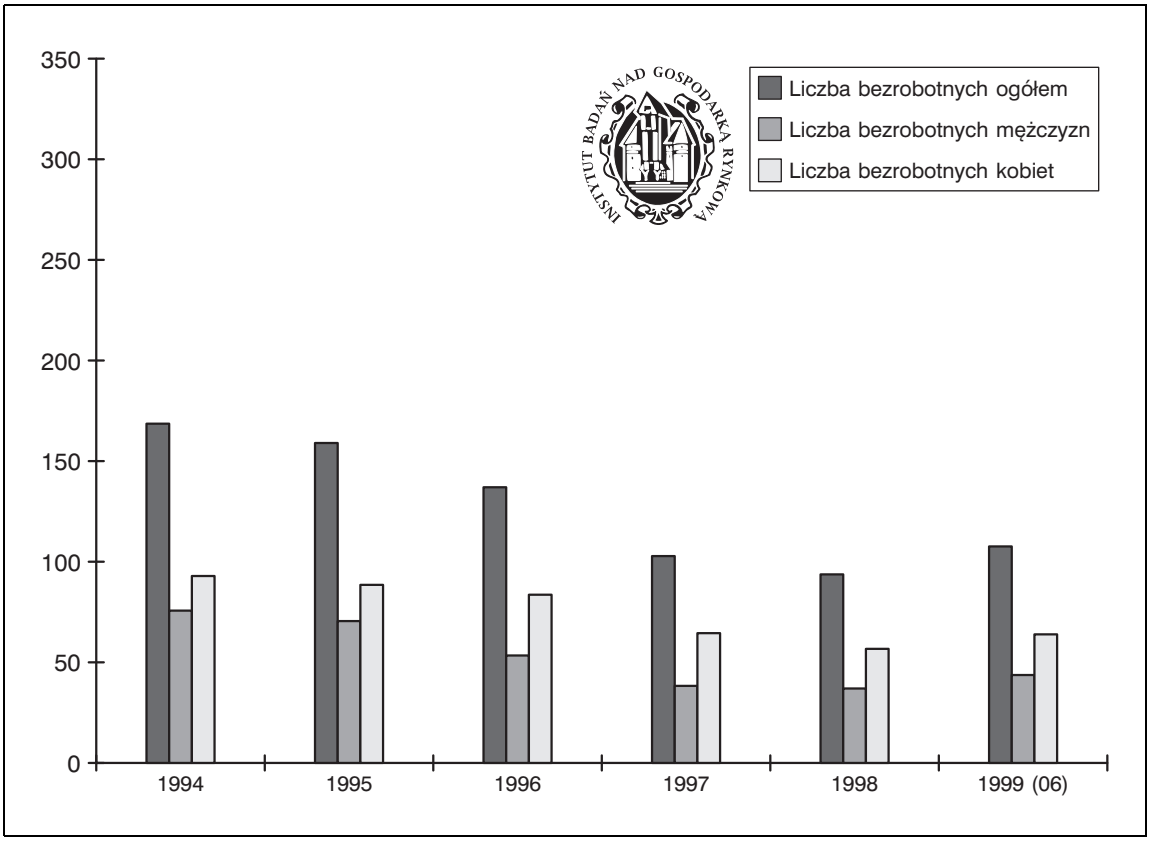

Źródło: Opracowanie IBnGR na podstawie danych GUS.

Struktura bezrobotnych według czasu pozostawania bez pracy jest korzystniejsza od przeciętnych wskaźników w tym zakresie dla całego kraju. Mniejszy jest udział bezrobotnych długookresowych, pozostających bez pracy powyżej 24 miesięcy, większy natomiast udział, od przeciętnego w kraju mają bezrobotni krótkookresowi – pozostający bez pracy krócej niż 6 miesięcy. Szczegółowe dane odnośnie struktury bezrobotnych według czasu pozostawania bez pracy zawiera tabela.

Wśród zawodów najczęściej reprezentowanych przez bezrobotnych dominowały zawody z grupy robotnicy przemysłowi i rzemieślnicy, ponad 28 tys. bezrobotnych pochodziło z tej grupy. Najmniejsze szanse na znalezienie wolnego miejsca pracy miały osoby z grupy zawodowej rolnicy i rybacy pracujący na własne potrzeby, rolnicy, ogrodnicy, leśnicy i rybacy zorientowani na rynek oraz osoby bez zawodu. Tabela przedstawia szczegółowe dane dotyczące liczby bezrobotnych i ofert pracy w grupach zawodowych.

Przeciętna stopa bezrobocia wszystkich rejonów wchodzących w skład województwa pomorskiego w badanym okresie wyniosła 19,93. Wyróżniono 2 rejony, gdzie przeciętna stopa bezrobocia była wyższa więcej niż o jedno odchylenie standardowe od średniej dla całego województwa, i 3 rejony, gdzie przeciętna stopa bezrobocia była niższa więcej niż

Tabela 6.5.

Bezrobotni wg wieku, stan w końcu czerwca 1999 r.

Przedziały wiekowe	Bezrobotni	
	w tysiącach	w procentach
do 24 lat	28,2	26,2
25 – 34	28,2	26,2
35 – 44	28,3	26,3
45 – 54	20,3	18,9
55 i więcej lat	2,5	2,3
Ogółem	107,6	100,0

Źródło: Obliczenia IBnGR na podstawie danych GUS.

Wykres 6.3.

Struktura bezrobotnych wg wieku

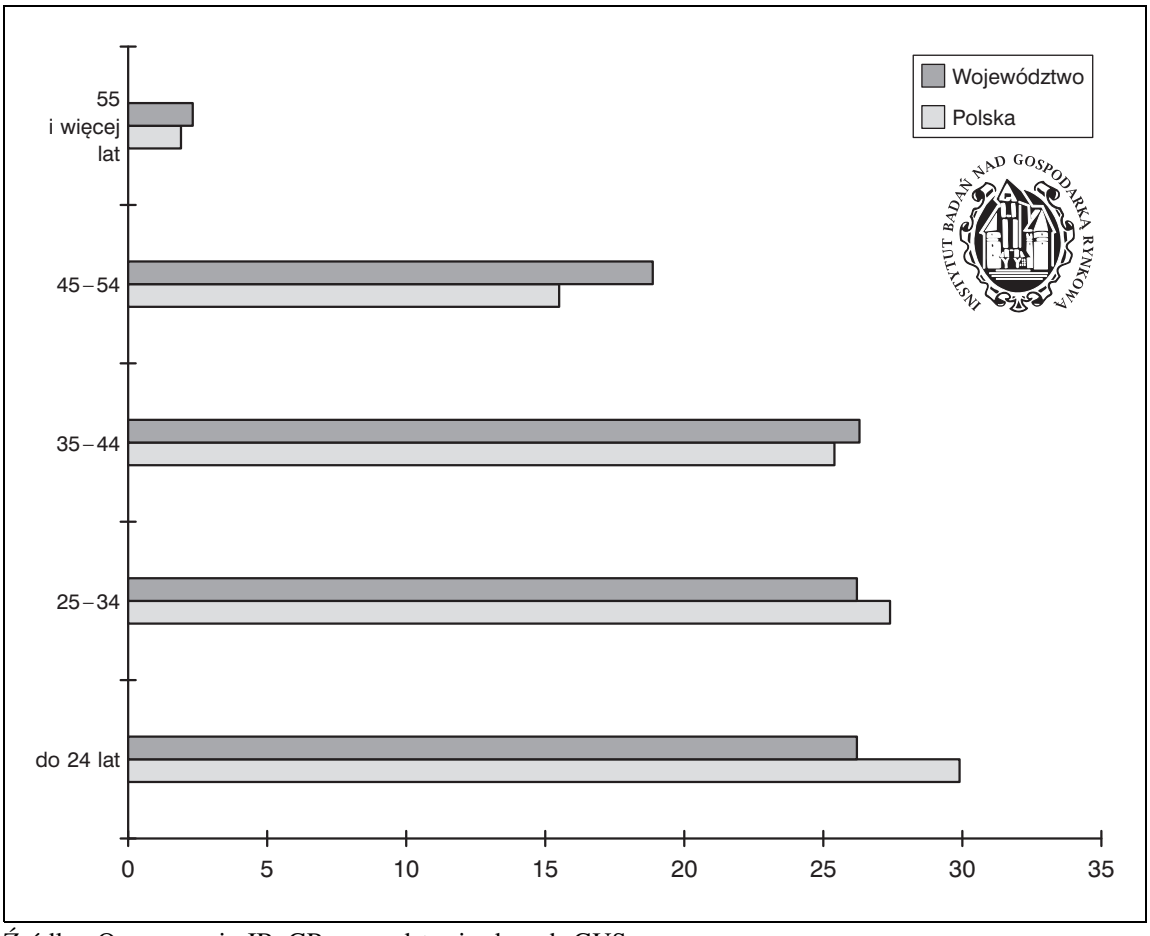

Źródło: Opracowanie IBnGR na podstawie danych GUS.

Tabela 6.6.

Bezrobotni wg wykształcenia, stan w końcu czerwca 1999 r.

Wykształcenie	Bezrobotni	
	w tysiącach	w procentach
Wyższe	1,6	1,5
Średnie zawodowe	19,5	18,1
Średnie ogólne	6,3	5,9
Zasadnicze zawodowe	39,6	36,8
Podstawowe i niepełne podstawowe	40,5	37,6
Ogółem	107,6	100,0

Źródło: Obliczenia IBnGR na podstawie danych GUS.

Wykres 6.4.

Struktura bezrobotnych wg wykształcenia

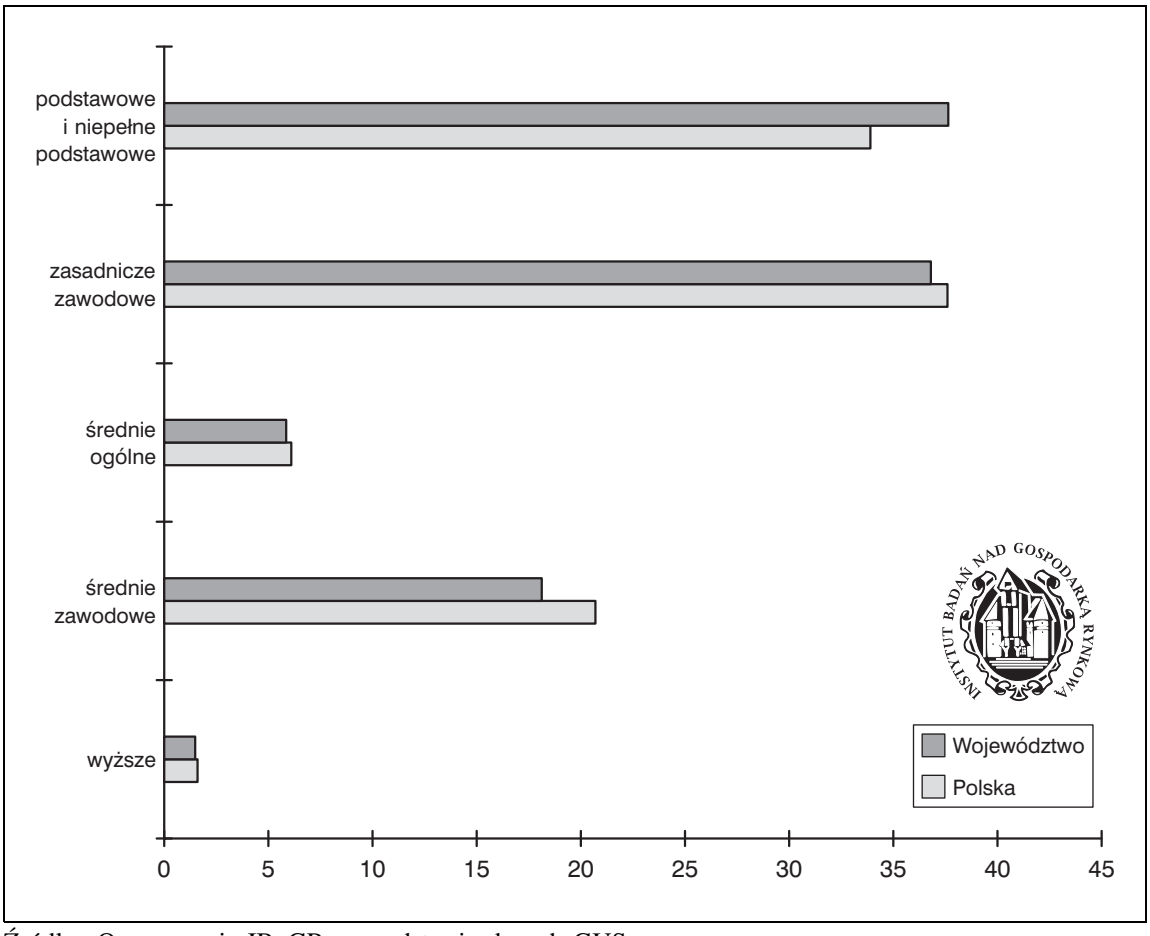

Źródło: Opracowanie IBnGR na podstawie danych GUS.

Tabela 6.7.

Bezrobotni wg czasu pozostawania bez pracy, stan w końcu czerwca 1999

Czas pozostawania bez pracy	Bezrobotni	
	w tysiącach	w procentach
Do 6 miesięcy	47,7	44,3
6 – 12	24,7	23,0
12 – 24	15,5	14,4
24 miesiące i więcej	19,6	18,2
Ogółem	107,6	100,0

Źródło: Obliczenia IBnGR na podstawie danych GUS.

Wykres 6.5.

Struktura bezrobotnych wg czasu pozostawania bez pracy

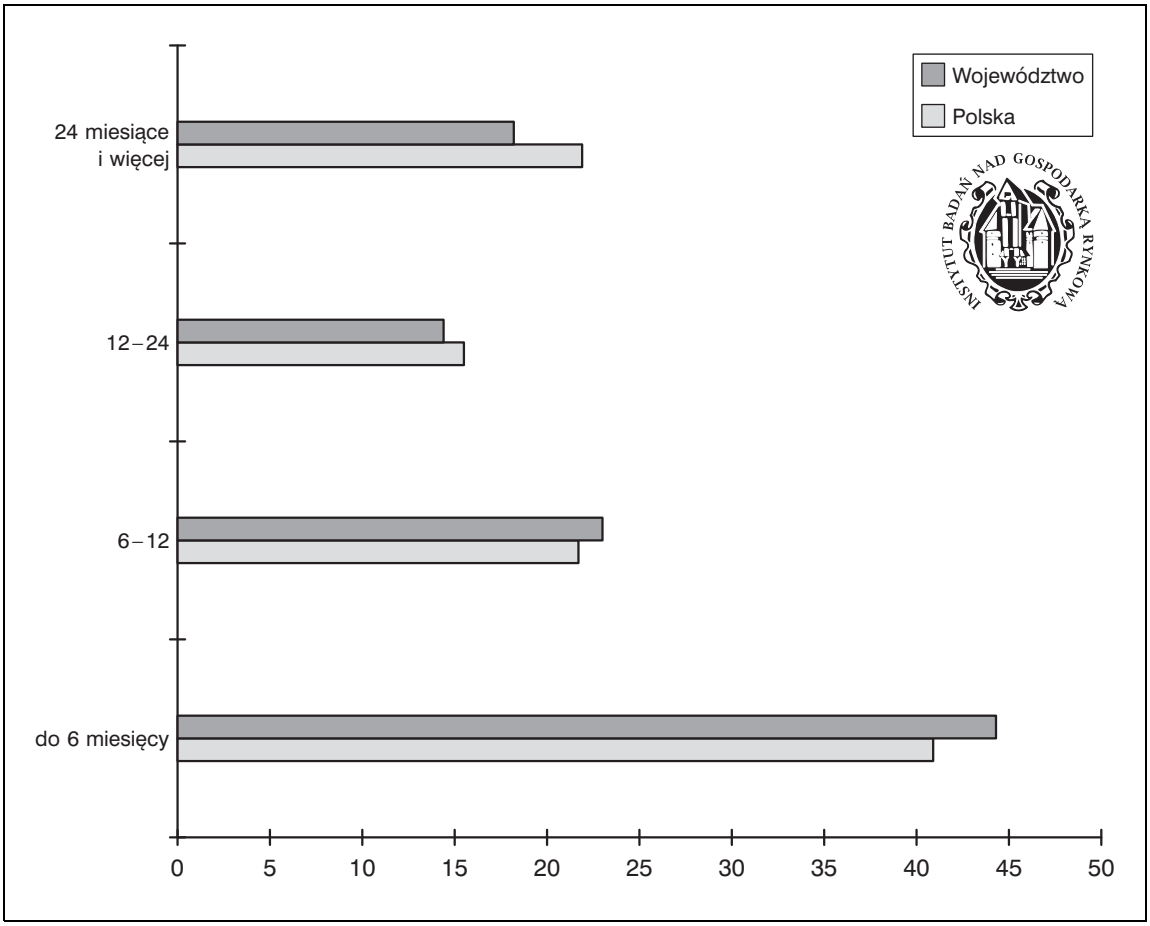

Źródło: Opracowanie IBnGR na podstawie danych GUS.

Tabela 6.8.

Liczba bezrobotnych i ofert pracy wg grup zawodowych w końcu czerwca 1999

KOD	Grupy zawodów	Liczba bezrobotnych			Oferty pracy	
		ogółem	kobiety	absolwenci	liczba ofert pracy w I poł. 1999	liczba bezrobotnych przypadających na jedną ofertę pracy
–	OGÓŁEM	107 582	63 882	3 082	26 505	4,06
1	Parlamentarzyści, wyżsi urzędnicy i kierownicy	184	86	0	91	2,02
11	Parlamentarzyści, politycy, wyżsi urzędnicy, zawodowi działacze	2	0	0	0	–
12	Kierownicy wielkich organizacji	58	27	0	60	0,97
13	Kierownicy małych i średnich zakładów pracy	124	59	0	31	4,00
2	Specjaliści	2 177	1 622	234	863	2,52
21	Specjaliści nauk fizycznych, matematycznych i technicznych	336	162	46	254	1,32
22	Specjaliści nauk przyrodniczych i ochrony zdrowia	116	67	9	119	0,97
23	Nauczyciele	748	659	36	148	5,05
24	Pozostali specjaliści	977	734	143	342	2,86
3	Technicy i inny średni personel	7 509	4 611	648	1 701	4,41
31	Średni personel techniczny	3 906	1 731	406	452	8,64
32	Średni personel rolnictwa i ochrony zdrowia	2 259	1 860	183	354	6,38
33	Nauczyciele praktycznej nauki zawodu i instruktorzy	57	41	1	7	8,14
34	Pracownicy pozostałych specjalności	1 287	979	58	888	1,45

Tabela 6.8. c.d.

Liczba bezrobotnych i ofert pracy wg grup zawodowych w końcu czerwca 1999

KOD	Grupy zawodów	Liczba bezrobotnych			Oferty pracy	
		ogółem	kobiety	absolwenci	liczba ofert pracy w I poł. 1999	liczba bezrobotnych przypadających na jedną ofertę pracy
4	Pracownicy biurowi	8 860	7 764	753	2 246	3,94
41	Pracownicy obsługi biurowej	8 166	7 122	736	1 986	4,11
42	Pracownicy obrotu pieniężnego i obsługi klientów	694	642	17	260	2,67
5	Pracownicy usług osobistych i sprzedawcy	16 723	15 193	342	3 966	4,22
51	Pracownicy usług osobistych i ochrony	6 540	5 628	157	1 698	3,85
52	Modelki, sprzedawcy i demonstratorzy	10 183	9 565	185	2 268	4,49
6	Rolnicy, ogrodnicy, leśnicy i rybacy	4 872	3 385	105	258	18,88
61	Rolnicy, ogrodnicy, leśnicy i rybacy zorientowani na rynek	4 575	3 149	100	250	18,30
62	Rolnicy i rybacy pracujący na własne potrzeby	297	236	5	8	37,13
7	Robotnicy przemysłowi i rzemieślnicy	28 746	9 296	599	7 239	3,97
71	Górnicy i robotnicy budowlani	6 591	396	71	2 798	2,36
72	Robotnicy obróbki metali i mechanicy maszyn i urządzeń	10 418	805	252	1 889	5,52
73	Robotnicy zawodów precyzyjnych, ceramicy, wytwórcy wyrobów galanteryjnych, robotnicy poligraficzni i pokrewni	732	499	11	163	4,49
74	Pozostali robotnicy przemysłowi i rzemieślnicy	11 005	7 596	265	2 389	4,61

Tabela 6.8. c.d.

Liczba bezrobotnych i ofert pracy wg grup zawodowych w końcu czerwca 1999

KOD	Grupy zawodów	Liczba bezrobotnych			Oferty pracy	
		ogółem	kobiety	absolwenci	liczba ofert pracy w I poł. 1999	liczba bezrobotnych przypadających na jedną ofertę pracy
8	Operatorzy i monterzy maszyn i urządzeń	6 793	1 589	42	2 089	3,25
81	Operatorzy maszyn i urządzeń wydobywczych i przetwórczych	1 022	229	4	133	7,68
82	Operatorzy i monterzy maszyn	1 593	1 029	20	752	2,12
83	Kierowcy i operatorzy pojazdów i maszyn samojezdnych	4 178	331	18	1 204	3,47
9	Pracownicy przy pracach prostych	20 796	12 666	17	7 019	2,96
91	Pracownicy przy pracach prostych w handlu i usługach	10 106	7 101	7	2 367	4,27
92	Robotnicy pomocniczy w rolnictwie, rybołówstwie i pokrewni	298	207	0	225	1,32
93	Robotnicy pomocniczy w górnictwie, przemyśle, budownictwie i transporcie	10 392	5 358	10	4 427	2,35
	Bez zawodu	10 922	7 670	342	1 033	10,57

Źródło: Obliczenia IBnGR na podstawie danych GUS.

Wykres 6.6. Struktura bezrobotnych według grup zawodowych

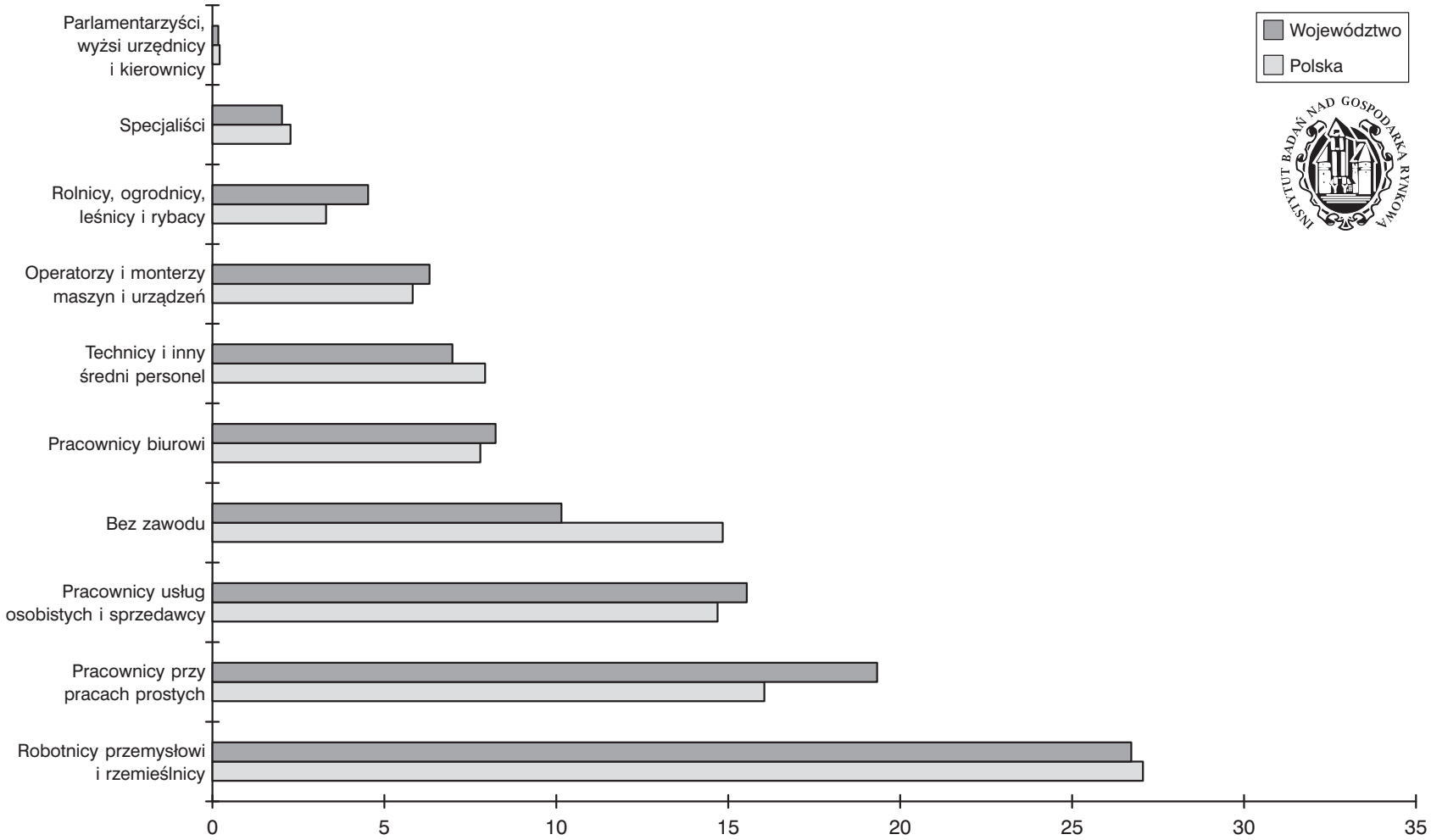

Źródło: Opracowanie IBnGR na podstawie danych GUS.

o jedno odchylenie standardowe od średniej dla całego województwa[7]. Tabela zawiera zestawienie rejonów charakteryzujących się najgorszą i najlepszą sytuacją na rynku pracy. Oceny sytuacji dokonano uwzględniając wskaźnik przeciętnego poziomu stopy bezrobocia w badanym okresie.

Tabela 6.9.

Rejony z najgorszą i najlepszą sytuacją na rynku pracy w latach 1994 – 1998

Rejony z najgorszą sytuacją na rynku pracy	Stopa bezrobocia wg stanu na koniec roku					Przeciętna stopa bezrobocia w rejonie w latach 1994 – 1998
	1994	1995	1996	1997	1998	
Miastko	35,7	34	31,1	28,1	27,1	31,2
Człuchów	32,2	31,6	29,6	26,2	26,3	29,2
Rejony z najlepszą sytuacją na rynku pracy	**Stopa bezrobocia wg stanu na koniec roku**					**Przeciętna stopa bezrobocia w rejonie w latach 1994 – 1998**
	1994	1995	1996	1997	1998	
Gdańsk	10,5	8,9	5,6	3,1	2,4	6,1
Gdynia	10,7	9,9	7,4	4,3	3	7,1
Puck	13,6	11,6	8,3	4,8	5,1	8,7

Źródło: Obliczenia IBnGR na podstawie danych GUS.

Podsumowując, należy stwierdzić, że do najistotniejszych cech rynku pracy województwa pomorskiego w latach 1994 – 1999 należą:

- trwała tendencja spadkowa liczby i stopy bezrobocia do końca 1998 r., następnie odwrócenie tendencji,
- nieco wyższa niż przeciętna w kraju stopa bezrobocia,
- przewaga kobiet w populacji bezrobotnych,
- największy udział w populacji bezrobotnych stanowią osoby w przedziale wiekowym od 35 do 44 lat oraz osoby do 24. roku życia,
- ponad 74 % wszystkich bezrobotnych to osoby z wykształceniem zasadniczym zawodowym lub podstawowym i niepełnym podstawowym, przy czym ta ostatnia grupa stanowi najliczniejszą grupę wśród bezrobotnych. Sytuacja taka występuje jedynie w czterech województwach (w pozostałych na pierwszym miejscu pod względem liczebności znajdują się osoby z wykształceniem zasadniczym zawodowym),
- zdecydowana większość bezrobotnych to bezrobotni pozostający bez pracy krócej niż 6 miesięcy – 44,3 %,
- bezrobocie długookresowe – powyżej 24 miesięcy – stanowi 18,2 %; wskaźnik ten jest zdecydowanie niższy od przeciętnego w kraju,

[7] Metodologię wyodrębnienia rejonów z najgorszą i najlepszą sytuacją na rynku pracy szczegółowo omówiono w „Założeniach metodologicznych" na początku opracowania.

- najliczniejszą grupę zawodową wśród bezrobotnych stanowią robotnicy przemysłowi i rzemieślnicy, ponad 28 tys. bezrobotnych pochodziło z tej grupy, najmniejsze szanse na znalezienie miejsca pracy mają osoby z grupy zawodowej rolnicy i rybacy pracujący na własne potrzeby, rolnicy, ogrodnicy, leśnicy i rybacy zorientowani na rynek oraz osoby bez zawodu,
- rejony, gdzie zjawisko bezrobocia stanowi szczególne zagrożenie, to Miastko oraz Człuchów; stopa bezrobocia w tych rejonach, według stanu na koniec czerwca 1999, wynosiła ponad 26 %. Była więc ponad dwukrotnie wyższa niż przeciętna w kraju,
- popyt na pracę w Pomorskiem jest relatywnie mniej równomiernie rozłożony niż w Polsce. W analizowanym okresie niedopasowanie popytu na pracę w województwie nie ulegało większym wahaniom i oscylowało wokół wartości 0,2. Oznacza to, że 20 procent bezrobotnych należałoby przenieść z jednych rejonów do innych, aby na jednego bezrobotnego przypadała jednakowa liczba ofert pracy,
- Pomorskie charakteryzuje się bardziej elastycznym rynkiem pracy niż Polska. Jest to widoczne w całym obserwowanym okresie, tj. w latach 1994 – 1998.

7. Poziom oraz struktura dochodów

7.1. Dochody osobiste gospodarstw domowych. Poziom wynagrodzeń

Wielkość dochodów osobistych gospodarstw domowych stanowi najważniejszy czynnik określający siłę nabywczą kierowaną na konsumpcję prywatną w województwie. Skumulowane dochody gospodarstw domowych i osób prawnych określają popyt wyznaczający produkcję w regionie. W określaniu wielkości tego popytu należy też uwzględnić saldo wydatków nierezydentów regionu i mieszkańców. W przypadku Pomorza wielkość tego salda jest dodatnia, przede wszystkim ze względu na turystyczny charakter regionu.

Poziom dochodów i wynagrodzeń

Poziom dochodów do dyspozycji przypadających na 1 mieszkańca w województwie pomorskim stawia je w czołówce najbogatszych regionów Polski. Z przeciętnym dochodem o 3 % przewyższającym średnią krajową, Pomorze zajmowało w 1998 roku 4. miejsce w Polsce, za Mazowieckiem, Śląskiem i Łódzkiem.

Tę samą 4. pozycję w zestawieniu wszystkich województw osiągnął region pod względem wysokości średniego wynagrodzenia, które stanowi na Pomorzu 96 % średniej krajowej. Trzeba jednak dodać, że jedynie dwa województwa – mazowieckie i śląskie – notują przeciętne wynagrodzenia powyżej średniej krajowej. Dzieje się tak, ponieważ właśnie w tych dwóch województwach wysoki poziom wynagrodzeń znacznie podwyższa średnią.

Tabela 7.1.

Główne źródła dochodów gospodarstw domowych w roku 1998 ogółem i w przeliczeniu *per capita*

Źródło dochodu	Ogółem (rocznie) w mln PLN	Na 1 mieszkańca (miesięcznie)	
		w PLN	Polska = 100
Dochody do dyspozycji	13 864	537	103
w tym:	rocznie	Na 1 zarabiającego (miesięcznie)	
Wynagrodzenia	6 773	1 180	96
Dochody z działalności gospodarczej	1 193	bd.	bd.
Dochody z indywidualnych gospodarstw rolnych	664	bd.	bd.
	rocznie	Na 1 otrzymującego (miesięcznie)	
Dochody ze świadczeń społecznych	4 535	X	X
ZUS	X	707	100
KRUS	X	515	102

Źródło: Obliczenia własne na podstawie Rocznika Statystycznego Województw GUS 1999 s. 33, 62, 63 oraz danych uzyskanych bezpośrednio w Departamencie Statystyki ZUS i Kwartalnej Informacji Statystycznej KRUS za IV kwartał 1998 r.

Tabela 7.2.

Struktura głównych źródeł dochodów gospodarstw domowych w 1998 r

Źródło dochodu	Udziałw dochodach ogółem (w procentach)	Kolejność w Polsce
Wynagrodzenia	48,8	7
Dochody z działalności gospodarczej	8,6	6
Dochody z indywidualnych gospodarstw rolnych	4,8	12
Dochody ze świadczeń społecznych	32,7	7
Pozostałe	5,1	X

Źródło: Obliczenia własne na podstawie Rocznika Statystycznego Województw GUS 1999, s. 33, 62, 63 oraz danych uzyskanych bezpośrednio w Departamencie Statystyki ZUS i Kwartalnej Informacji Statystycznej KRUS za IV kwartał 1998 r.

Struktura dochodów na Pomorzu nie odbiega znacząco od przeciętnej dla całego kraju. Jedynie dochody z indywidualnych gospodarstw rolnych, stanowiące tutaj 4,8 % ogółu, kształtują się poniżej średniej, wynoszącej dla całej Polski 7 %. Prawie dwa razy większe są natomiast dochody z nierolniczej działalności gospodarczej, których udział wynosi 8,6 %, co daje regionowi pod tym względem 6. pozycję w Polsce.

Także pod względem wysokości świadczeń Pomorze nie wyróżnia się specjalnie na tle pozostałych regionów. Średnia wypłata z ZUS na Pomorzu jest identyczna z przeciętną dla całej Polski, a średnie świadczenie z KRUS o 2 % przewyższa średnią krajową. Daje to jednak wysokie, odpowiednio 3. i 6. miejsce, pod tym względem w kraju.

7.2. Dochody podmiotów prawnych w latach 1995 – 1998[8]

7.2.1. Założenia metodologiczne

1. Wpływy z podatku dochodowego od osób prawnych i fizycznych obliczono na podstawie udziałów gmin w podatkach dochodowych przy założeniu jednakowego udziału poszczególnych gmin w tych podatkach.
2. Dochód podmiotów prawnych obliczono na podstawie udziału gmin w podatku od osób prawnych, skorygowanego o odpowiednią dla danego roku nominalną stopę opodatkowania przedsiębiorstw. Udział gmin w podatku od osób prawnych wynosi 5 % wpływów podatkowych od przedsiębiorstw posiadających siedzibę na terenie gminy. Ponadto część wpływów od przedsiębiorstw wielooddziałowych przekazywana jest do gminy, gdzie znajduje się wyodrębniony organizacyjnie oddział z gminy, gdzie przedsiębiorstwo posiada siedzibę, wielkość transferu zależy od liczby osób zatrudnionych w oddziale na podstawie stosunku pracy.
3. Dochód podmiotów prawnych jest równy kwocie stanowiącej podstawę opodatkowania przedsiębiorstw, na którą składa się przychód pomniejszony o koszty uzyskania przychodu oraz przysługujące podmiotowi odliczenia, takie jak darowizny czy ulgi inwestycyjne. Suma tak ujętych dochodów stanowi przybliżenie strumienia finansowego, jaki w danym roku pozostaje do dyspozycji przedsiębiorstw i państwa, który pochodzi z działalności gospodarczej przedsiębiorstw. Jest więc jednym ze wskaźników chłonności rynku regionalnego i popytu inwestycyjnego, który – podobnie jak podatki – jest proporcjonalny do dochodu.
4. W najprostszym modelu ekonomicznym dochód przedsiębiorstw jest źródłem popytu inwestycyjnego, natomiast dochód ludności – popytu konsumpcyjnego. Część z wypracowanych przez gospodarstwa domowe i przedsiębiorstwa dochodów trafia do sektora publicznego w formie podatków i stanowi źródło jego popytu. Tym samym obliczony dochód podmiotów prawnych jest szacunkiem części regionalnego produktu brutto.
5. Możliwość wnioskowania na temat dochodu przedsiębiorstw na podstawie wpływów podatkowych od nich potwierdzają dane Ministerstwa Finansów na temat deklaracji podatkowych od osób fizycznych: mimo że ulgi podatkowe są wykorzystywane najczęściej przez osoby o największych dochodach, i tak płacą one najwyższe podatki.
6. Za populację podmiotów prawnych przyjęto sumę spółek prawa handlowego, spółdzielni i przedsiębiorstw państwowych – podmioty te nie obejmują wszystkich płatników podatku od osób prawnych, ale stanowią ich reprezentacyjną próbę.
7. Dane na temat udziału gmin w podatkach oraz liczby podmiotów prawnych pochodzą z Banku Danych Lokalnych (BDL) GUS, baza ta umożliwia przeprowadzenie niżej prezentowanych szacunków także dla powiatów i gmin.
8. Liczbę ogółu zakładów/podmiotów w danym województwie podano za „Pracujący w gospodarce narodowej w 1998 r.", GUS, Warszawa 1999 r., str. 102 – 105. Z tego również źródła pochodzi liczba pracujących w województwach w zakładach poszczególnych klas wielkości (liczba ta dotyczy jednak także zakładów-osób fizycznych).

[8] Autorka rozdziału jest stypedystką Fundacji na Rzecz Nauki Polskiej.

Liczbę pracujących w podmiotach prawnych w poszczególnych województwach oszacowano jako sumę ogółu pracujących w zakładach o liczbie pracujących powyżej 50 i odsetka pracujących w zakładach o wielkości od 0 do 50 pracujących, odpowiadającego charakteryzującemu dane województwo udziałowi podmiotów prawnych w całkowitej liczbie podmiotów.

9. Przedstawione obliczenia stanowią szacunki, a więc mogą być obarczone pewnym błędem. Podjęcie badań uzasadnione jest jednak brakiem innych danych na temat dochodu podmiotów prawnych. Informacje na temat wpływów z podatków od osób fizycznych, a także zakładów osób fizycznych i spółek cywilnych, zamieszczono dla uzupełnienia analizy regionalnego zróżnicowania dochodów podmiotów prawnych.
10. Duży udział przedsiębiorstw usługowych oraz z udziałem zagranicznym może zaniżać wartość dochodu – łatwiej jest ukrywać dochody z działalności usługowej niż produkcyjnej, przedsiębiorstwa zagraniczne zaś mają większą możliwość zaniżania dochodu przez stosowanie cen transferowych.
11. Wartość deklarowanego dochodu podmiotów prawnych może być również zaniżana przez fakt obecności w regionach specjalnych stref ekonomicznych.
12. W województwach o niewielkiej liczbie podmiotów prawnych o ich dobrych wynikach może decydować jedna większa inwestycja.
13. Duży udział ludności rolniczej w strukturze gospodarczej województwa będzie skutkował niską wartością wpływów z podatku od osób fizycznych.
14. Bardzo duży udział Mazowsza w dochodach podmiotów prawnych oraz wpływach z podatków od osób prawnych może oznaczać niską skuteczność przekazywania części wpływów podatkowych z centrali do gmin, gdzie znajdują się oddziały przedsiębiorstw.

7.2.2. Szacunki dochodów podmiotów prawnych i wpływów z podatków dochodowych

Dochód całkowity podmiotów prawnych województwa pomorskiego w 1998 r. wyniósł 2 399,01 mln PLN, co stanowiło 5,56 % dochodu osób prawnych Polski i dało województwu 6. pozycję w kraju. Jednocześnie znaczenie podmiotów prawnych systematycznie rośnie od 1996 r., gdy udział ten wyniósł 4,22 %. Pod względem dynamiki dochodu zagregowanego 1998/1995 województwo uplasowało się na 4. miejscu w kraju. Największy przyrost dochodów sektora podmiotów prawnych nastąpił w roku 1997 – o 47 % w porównaniu z rokiem 1996, co może oznaczać pozytywną reakcję dochodów podmiotów prawnych na obniżenie stopy podatku dochodowego od firm z 40 % w 1996 r. do 38 % w 1997 r.

Udział województwa pomorskiego w całkowitej liczbie podmiotów prawnych Polski jest znacznie większy niż udział w dochodach sektora podmiotów prawnych kraju i w 1998 r. wyniósł 8,26 %, (4. pozycja w Polsce). Mimo, że liczba podmiotów prawnych w województwie w 1998 r. wzrosła w porównaniu z 1995 r. (o 2083 firmy) to udział Pomorza w zbiorze krajowym obniżył się – w 1995 r. wynosił 8,57 %. Liczba podmiotów prawnych na 1000 mieszkańców jest jednak na Pomorzu jedną z najwyższych w kraju – w 1998 r. wskaźnik ten wyniósł 6, co dało województwu 2. lokatę w Polsce. Konsekwencją jest jednak niewielki rozmiar przeciętnego podmiotu prawnego

Tabela 7.3.

Dochody podmiotów prawnych i wpływy z podatków bezpośrednich w latach 1995 – 1998

Zmienna	1995	1996	1997	1998	Przeciętne miejsce w Polsce
Dochód całkowity podmiotów prawnych regionu w mln PLN	1021,5	1191,04	1757,14	2399,01	6
Udział w zagregowanym dochodzie osób prawnych Polski	4,36 %	4,22 %	4,75 %	5,56 %	6
Dynamika dochodu zagregowanego	1996/1995 116	1997/1996 147	1998/1997 136	1998/1995 234	4
Liczba podmiotów	11 059	11 794	12 509	13 142	4
Udział w liczbie podmiotów prawnych Polski	8,57			8,26	4
Liczba podmiotów prawnych na tysiąc mieszkańców	5,08	5,41	5,74	6,03	2
Dochód na podmiot w tys. PLN	92,4	101	140,5	182,6	14 / 15
Dochód na podmiot Polska = 100	51	50	57	67	14/15
Dochód na pracującego (wydajność pracy) w tys. PLN	2	2,3	3,4	4,7	5 / 3
Dochód na pracującego, gdy Polska = 100	79,1	76,6	86,2	100,85	’98 rok: 3
Wpływy z podatków od osób prawnych na mieszkańca, Polska = 100	77	75	84	98	5
Wpływy z podatków od osób fizycznych na mieszkańca, Polska = 100	98,42	112,95	112,43	111,51	2 / 3
Odsetek krajowych wpływów z podatków od osób fizycznych powstający w województwie	5,55 %	6,37 %	6,34 %	6,29 %	7

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych BDL GUS, Rocznika Statystycznego Rzeczypospolitej Polskiej GUS z 1998 r., Małego Rocznika Statystycznego z 1999 r. oraz „Pracujący w gospodarce narodowej w 1998 r.”, GUS, Warszawa 1999 r., str. 102 – 105.

Tabela 7.4.

Podmioty prawne w województwie na tle kraju w 1998 r.

Województwo pomorskie w 1998 r.		Polska = 100 lub udział w agregacie krajowym	Miejsce w Polsce
Podmioty prawne jako odsetek ogółu zakładów	68,9%		2
Szacunkowa liczba pracujących w podmiotach prawnych	462 148	5,72%	7
Przeciętna wielkość podmiotu prawnego	35 osób	Polska = 51 osób	15
Dochód na podmiot prawny	182,55 tys. zł	67,3	14
Dochód na pracującego w podmiotach prawnych	5,19 tys. zł	97,2	3

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych BDL GUS, Rocznika Statystycznego Rzeczypospolitej Polskiej GUS z 1998 r., Małego Rocznika Statystycznego z 1999 r. oraz „Pracujący w gospodarce narodowej w 1998 r.", GUS, Warszawa 1999 r., str. 102 – 105.

Tabela 7.5.

Struktura podmiotów prawnych

Udział w całkowitej liczbie podmiotów prawnych	1995	1996	1997	1998	Przeciętne miejsce w Polsce
Przedsiębiorstwa państwowe	1,92	1,60	1,34	1,10	15
Spółdzielnie	10,80	10,11	9,43	8,86	14
Spółki prawa handlowego	87,30	88,29	89,23	90,03	2
Spółki z udziałem zagr.	15,48	17,01	18,49	19,54	8

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych BDL GUS.

w województwie. W 1998 r. w przedsiębiorstwie pomorskim pracowało średnio 35 osób przy przeciętnej krajowej 51 osób. Oznacza to, że odsetek firm małych i średnich wśród podmiotów prawnych Pomorza jest większy niż w innych województwach[9]. Pomorskie cechuje znaczny udział spółek prawa handlowego w strukturze podmiotów prawnych: ponad 90 % w 1998 r. i 2. miejsce po Mazowszu.

Mniejsza wielkość przeciętnego podmiotu prawnego na Pomorzu jest jedną z przyczyn niskich wartości dochodu przypadającego na jeden podmiot. W 1998 r. dochód ten wyniósł 182,55 tys. PLN co stanowiło 67 % przeciętnej krajowej (14. miejsce w Polsce). Być może lepszym miernikiem dochodowości podmiotów prawnych na Pomorzu

[9] Należy jednak zaznaczyć, że województwo pomorskie jest silne głównie mikro- i małymi przedsiębiorstwami, których większość rozlicza się z podatku dochodowego według reguł obowiązujących osoby fizyczne.

jest dochód przypadający na pracującego, który w 1998 r. wyniósł 97 % średniej krajowej (5,19 tys. PLN, 3. miejsce), co oznaczało istotny wzrost w porównaniu z 1997 r., gdy wskaźnik ten na Pomorzu wyniósł około 85 % przeciętnej krajowej. Konsekwentnie od 1996 r. rosną wpływy z podatków od osób prawnych na mieszkańca, które w 1998 r. wyniosły 98 % przeciętnej krajowej.

Stosunkowo wysokie wartości wskaźnika wpływów z podatku od osób prawnych na mieszkańca na Pomorzu wynikają prawdopodobnie z dobrej kondycji grupy dużych firm posiadających centrale w województwie. Pozostałe podmioty prawne w Pomorskiem to znacznie mniejsze przedsiębiorstwa, których duża liczba wpływa na relatywnie niskie wartości wskaźnika dochodu przypadającego na podmiot prawny.

Względna zamożność mieszkańców Pomorza, czego przybliżeniem są wpływy z podatku od osób fizycznych w przeliczeniu na mieszkańca, jest od 1996 r. znacznie wyższa od przeciętnej krajowej i oscyluje na poziomie około 112 % średniej. Poziom wskaźnika był najwyższy w 1996 r., a od tego roku systematycznie, choć bardzo nieznacznie spada. Pod względem wpływów z podatku od osób fizycznych na mieszkańca województwo plasuje się na 2 – 3. pozycji w kraju. Jednocześnie odsetek krajowych wpływów z podatków od osób fizycznych powstający w województwie jest wyższy niż odsetek dochodów osób prawnych i w 1998 r. wyniósł 6,29 %, co dało województwu 7. lokatę w kraju.

Niepokojący jest w Pomorskiem ciągle znacznie niższy od średniej krajowej wskaźnik dochodu przypadającego na podmiot prawny, co oznacza znaczne rozdrobnienie sektora, oraz nieznaczne obniżenie w ostatnich 3 latach wpływów z podatków od osób fizycznych w przeliczeniu na mieszkańca.

7.3. Dochody gmin

7.3.1. Podział administracyjny województwa

Obszar województwa pomorskiego tworzą 123 gminy, które przed 1999 r. wchodziły w skład 4 województw: bydgoskiego (4 gminy), elbląskiego (22), gdańskiego (63) i słupskiego (34)[10]. Po reformie administracyjnej wprowadzonej z dniem 1 stycznia 1999 r. województwo pomorskie składa się ze 123 gmin, z których wyróżnić można 81 gmin wiejskich (65,9 %), 17 gmin miejsko-wiejskich i 25 gmin miejskich. W porównaniu do struktury rodzajowej gmin w całej Polsce, **województwo pomorskie ma znacznie większy udział gmin miejskich**. Wśród gmin miejskich funkcjonują 4 miasta na prawach powiatu – Gdańsk, Gdynia, Słupsk i Sopot. Miasta na prawach powiatu pełnią jednocześnie funkcje gminne i powiatowe. Pozostałe gminy są skupione w 15 powiatach. Siedzibą władz wojewódzkich jest Gdańsk.

W województwie pomorskim mieszka 2,18 mln osób (5,6 % ludności Polski). Prawie 62 % mieszkańców województwa osiadło w gminach miejskich, 12,6 % populacji mieszka w gminach miejsko-wiejskich, a ponad 25 % – w gminach wiejskich.

Struktura zamieszkania na Pomorzu znacznie odbiega od struktury ogólnopolskiej, w której mieszkańcy gmin miejskich nie stanowią nawet połowy całej populacji. Wśród 100 gmin z największą liczbą ludności w Polsce województwo pomorskie jest reprezentowane przez 5 miast: Gdańsk (459 tys. mieszkańców, 6. miejsce w Polsce), Gdynię (254 tys., 13. miejsce), Słupsk (102 tys., 45. miejsce), Tczew (61 tys., 80. miejsce) oraz Starogard Gdański (51 tys., 99. miejsce). Pozostałe gminy liczą do 50 tys. mieszkańców. W 44 gminach pomorskich zamieszkuje od 10 tys. do 50 tys. osób, podczas gdy 74 gminy liczą do 10 tys. osób. Najmniejsza jednostka – Krynica Morska – liczy 1234 mieszkańców. Jest to najmniejsza gmina w Polsce.

W porównaniu ze strukturą zamieszkania w Polsce mieszkańcy województwa pomorskiego częściej osiedlają się w dużych i średnich gminach. W mieście wojewódzkim – Gdańsku – mieszka więcej osób niż we wszystkich 74 gminach pomorskich liczących do 10 tys. mieszkańców. Charakterystyczna dla województwa pomorskiego jest znaczna liczba dużych i średnich gmin miejskich.

W jednej gminie województwa pomorskiego zamieszkuje średnio 17,7 tys. osób, o 14,1 % więcej niż w średniej gminie w Polsce (15,5 tys.). Liczba mieszkańców zmienia się w zależności od rodzaju gminy. W gminach miejskich zamieszkuje średnio 53,9 tys. mieszkańców (o 11 % mniej niż średnio w gminach miejskich Polski), w gminach miejsko-wiejskich – 16,2 tys. (o 8 % więcej niż średnio w Polsce), w gminach wiejskich zaś – 6,9 tys. (o 1,4 % więcej niż średnio w Polsce).

7.3.2. Ogólne informacje dotyczące potencjału inwestycyjnego samorządów

Gminy pomorskie zaplanowały uzyskanie dochodów równych 2506,6 mln PLN (5,8 % dochodów gminnych w Polsce) w 1999 r. W tym samym roku dochody powiatów miały wynieść 922,3 mln PLN (6 % dochodów powiatowych w Polsce). Łączna

[10] Wszystkie wielkości liczbowe wykorzystane w tym rozdziale zostały opracowane na podstawie bazy danych GUS, dotyczącej dochodów i wydatków samorządowych, Banku Danych Lokalnych (wykonanie budżetów gminnych w latach 1994 – 1998) oraz bazy danych z Ministerstwa Finansów (informacje dotyczące planów budżetów samorządowych na 1999 r.).

Wykres 7.1.

Struktura zamieszkania w województwie według wielkości gminy

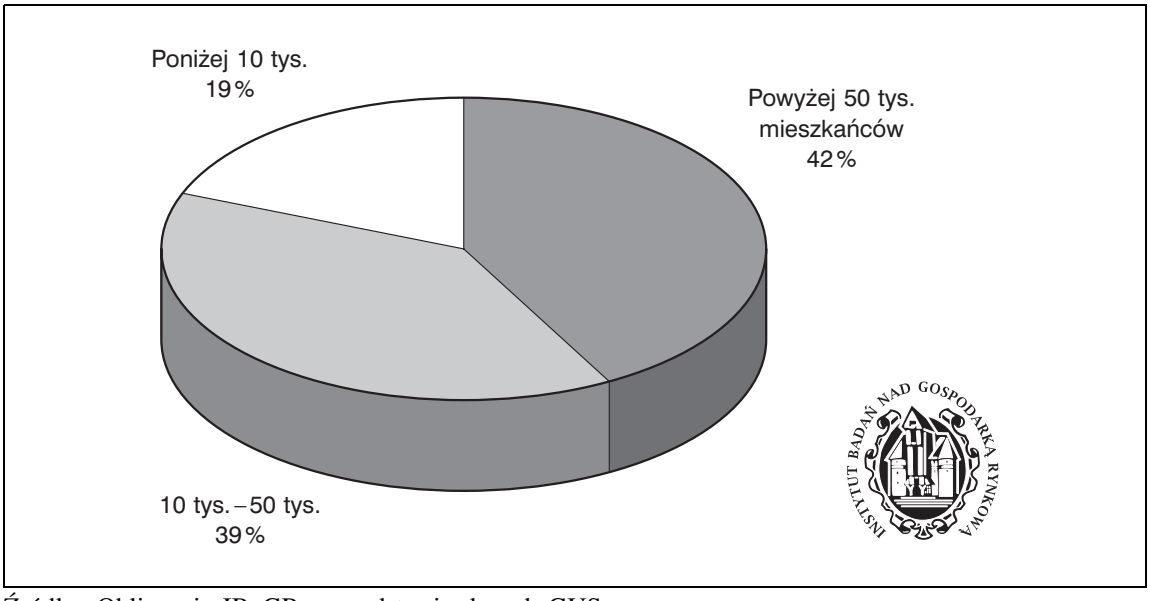

Źródło: Obliczenia IBnGR na podstawie danych GUS.

kwota dochodów zaplanowanych przez gminy i powiaty z Pomorza miała być równa 3428,9 mln PLN (5,9 % planowanych dochodów gminnych i powiatowych w Polsce). W 1998 r. dochody budżetów gmin przypadające na 1 mieszkańca województwa pomorskiego wynosiły 1241 PLN, co oznacza, że były o 4,8 % większe od dochodów gminnych przypadających na 1 mieszkańca Polski. Krynica Morska uzyskała największe dochody na 1 mieszkańca (3215 PLN) na Pomorzu. Krynica Morska jest 6. gminą w Polsce pod względem dochodów *per capita*. Jednostką o najmniejszych dochodach na 1 mieszkańca w województwie pomorskim jest Czersk (853 PLN). Dochody przypadające na 1 mieszkańca gminy Krynica Morska stanowią 377 % dochodów na 1 mieszkańca w Czersku.

Gminy pomorskie przeznaczyły 678,2 mln PLN na inwestycje w 1998 r. Udział inwestycji w wydatkach ogółem tych gmin wyniósł 23,8 %. Inwestycje przypadające na 1 mieszkańca były równe 311 PLN, czyli o 12,9 % więcej od inwestycji gminnych przypadających na 1 mieszkańca Polski.

7.3.3. Dochody gmin w 1998 r.

Wprowadzenie

W 1998 r. gminy województwa pomorskiego osiągnęły dochody w wysokości 2 705 559 tys. PLN (5,9 % dochodów gminnych w skali kraju). Średnie dochody gmin przypadające na 1 mieszkańca województwa pomorskiego wyniosły 1241 PLN, czyli o 57 PLN więcej (4,8 %) od średnich dochodów gmin w przeliczeniu na 1 mieszkańca Polski. **W pierwszej setce najbogatszych polskich gmin w przeliczeniu na 1 mieszkańca znalazło się 9 gmin z Pomorza. Prawie wszystkie gminy z tej grupy są położone w bezpośrednim sąsiedztwie morza.** Najbardziej zamożne gminy to: Krynica Morska

(6. miejsce w Polsce, 3215 PLN na osobę), Łeba (11. miejsce, 2786 PLN), Jastarnia (33. miejsce, 2127 PLN), Sopot (38. miejsce, 2019 PLN), Gniewino (45. miejsce, 1903 PLN), Ustka (76. miejsce, 1698 PLN), Kosakowo (77. miejsce, 1682 PLN), Kolbudy Górne (81. miejsce, 1670 PLN) oraz Gdańsk (97. miejsce, 1616 PLN). Wszystkie z wyżej wymienionych gmin, oprócz Gniewina, cechowały się o wiele większym udziałem dochodów własnych w strukturze dochodowej od średniej dla gmin pomorskich. Rekordzistą pod tym względem była Krynica Morska, w której dochody własne stanowiły 77 % ogólnej kwoty dochodów. Wśród najbogatszych gmin Pomorza znalazły się największa i najmniejsza jednostka województwa. W pierwszej dziesiątce są dwa regionalne centra polityczne, gospodarcze i turystyczne: Gdańsk i Sopot. Pozostałe gminy są zaliczane do małych jednostek, w większości mają charakter miejscowości wypoczynkowych.

W grupie 400 gmin o najmniejszych dochodach *per capita* w Polsce nie znalazła się ani jedna gmina z województwa pomorskiego. Najmniejsze dochody na Pomorzu uzyskała gmina Czersk z okolicy Borów Tucholskich (407. miejsce pod względem najniższych dochodów *per capita* w Polsce, 853 PLN). Dochody te były o 31 % mniejsze od średnich dochodów gminnych przypadających na 1 mieszkańca w województwie. Dochody *per capita* w najbogatszej gminie – Krynicy Morskiej – stanowiły 377 % dochodów uzyskanych w Czersku, zatem rozpiętość dochodowa w województwie pomorskim nie była bardzo duża na tle innych województw. Wśród gmin o najniższych dochodach przypadających na 1 mieszkańca w województwie pomorskim przeważają gminy średniej wielkości.

Struktura dochodów

Struktura dochodów budżetów gminnych województwa pomorskiego jest bardzo podobna do struktury dochodów budżetów gminnych w Polsce. W przypadku gmin pomorskich nieco większy jest udział dochodów własnych w dochodach budżetowych, natomiast mniejszy jest udział subwencji ogólnej. Gminy pomorskie mają nieznacznie większy udział dochodów do swobodnego dysponowania od przeciętnej gminy w Polsce.

W kategorii udziałów w podatkach stanowiących dochody budżetu państwa 94 % dochodów stanowią wpływy z udziału w podatku dochodowym od osób fizycznych, a pozostała część to wpływy z udziału w podatku dochodowym od osób prawnych. Dochody podatkowe, opłaty lokalne i opłata skarbowa stanowią największy udział w dochodach własnych (54,8 %), podczas gdy dochody majątkowe stanowią 8,5 % dochodów własnych. W kategorii dotacji celowych przeważają dotacje na cele bieżące (72 %), resztę zaś stanowią dotacje na cele inwestycyjne.

Rodzaje gmin

W województwie pomorskim występują różnice w strukturze dochodów pomiędzy poszczególnymi rodzajami gmin. Dochody własne stanowiły źródło największych dochodów w gminach miejskich, podczas gdy w gminach miejsko-wiejskich i wiejskich największe dochody były generowane z tytułu subwencji ogólnej. Największe różnice pomiędzy poszczególnymi grupami występują w wielkości udziału wpływów z tytułu podatku dochodowego od osób fizycznych i prawnych w dochodach ogółem oraz z tytułu subwencji ogólnej. Podobnie do innych polskich województw, w gminach miejskich Pomorza udział wpływów z podatku dochodowego w dochodach ogółem jest dwukrotnie

Wykres 7.2.

Struktura dochodów w gminach województwa w 1998 r.

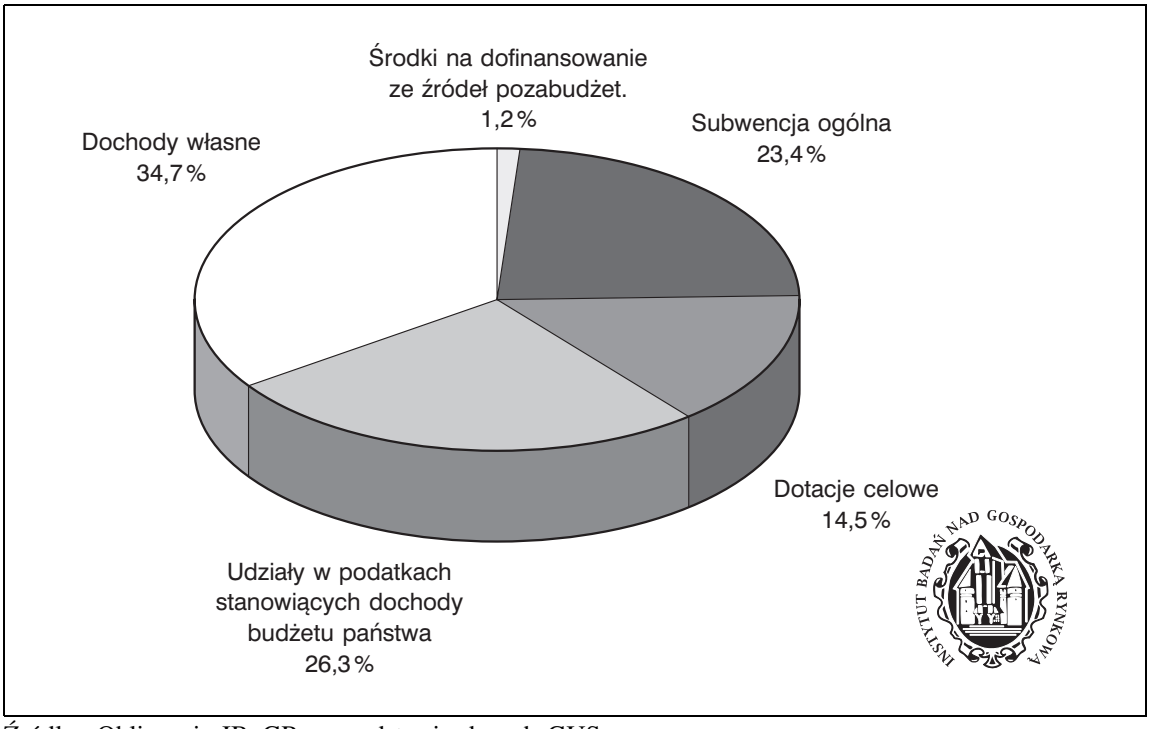

Źródło: Obliczenia IBnGR na podstawie danych GUS.

większy niż w gminach wiejskich oraz w gminach miejsko-wiejskich. Natomiast gminy wiejskie i gminy miejsko-wiejskie mają dwukrotnie większy od gmin miejskich udział subwencji ogólnej w strukturze dochodowej, prawie dwa razy większy jest też udział dotacji celowych. Miasto wojewódzkie – Gdańsk – wyróżniało się niskim udziałem subwencji ogólnej w dochodach ogółem (12,4 % w 1998 r.). Gdańsk czerpał największe dochody ze źródeł własnych (39,5 % dochodów) oraz z tytułu udziałów w podatkach od osób fizycznych i prawnych (35,2 % dochodów).

Dynamika dochodów – trendy

Dochody osiągnięte w 1998 r. były nominalnie o 434 mln PLN (czyli o 19,1 %) większe od dochodów w 1997 r., a ich realny wzrost wyniósł 6,5 %. Pomiędzy 1994 r. i 1998 r. średni realny wzrost dochodów gmin pomorskich wynosił 10 % w skali roku. W tym okresie dochody gmin wzrosły o 45,8 %. Największy udział w tak wysokim wzroście miało zwiększenie subwencji ogólnej, szczególnie znaczące w 1996 r. (wzrost o 75 % w stosunku do 1995 r.)[11]. Wśród innych pozycji tworzących dochody budżetów gminnych na uwagę zasługuje 90-procentowy wzrost wielkości środków uzyskiwanych z udziałów w podatkach stanowiących dochód budżetu państwa. W tym przypadku decydujące znacznie miał ponad 97-procentowy wzrost dochodów stanowiących udział w podatkach od osób fizycznych. Dochody własne wzrosły o 32,8 %.

[11] Po uwzględnieniu subwencji oświatowej, która w latach 1994 i 1995 stanowiła osobną pozycję w budżecie gminy.

Tabela 7.6.

Dochody gmin województwa w 1998 roku

Wyszczególnienie	1998			
	tys. PLN	Struktura	1994 = 100*	1997 = 100*
Dochody ogółem				
Gminy miejskie	1 804 565	100,0	133,2	108,3
Gminy miejsko-wiejskie	274 243	100,0	168,7	105,1
Gminy wiejskie	626 751	100,0	184,7	102,3
Dochody własne				
Gminy miejskie	680 242	37,7	132,6	105,0
Gminy miejsko-wiejskie	78 557	28,6	124,7	100,8
Gminy wiejskie	179 779	28,7	137,2	96,7
Udziały w podatkach stanowiących dochód budżetu państwa				
Gminy miejskie	581 883	32,2	230,1	107,7
Gminy miejsko-wiejskie	43 684	15,9	113,6	104,8
Gminy wiejskie	85 072	13,6	103,3	102,6
Subwencja ogólna				
Gminy miejskie	315 422	17,5	148,6	111,3
Gminy miejsko-wiejskie	93 600	34,1	289,6	107,7
Gminy wiejskie	223 891	35,7	338,9	110,0
Dotacje z budżetu państwa				
Gminy miejskie	209 566	11,6	55,7	121,2
Gminy miejsko-wiejskie	55 666	20,3	193,1	108,4
Gminy wiejskie	126 983	20,3	212,3	104,6

Źródło: Obliczenia IBnGR na podstawie danych GUS.
* Dochody realne.

7.3.4. Wydatki bieżące i inwestycyjne w 1998 r.

Wydatki budżetowe gmin i ich struktura

W 1998 r. gminy pomorskie wydały prawie 2 844 158 tys. PLN, co stanowi 6 % wydatków poniesionych przez gminy w Polsce. Najwięcej pochłonęły wydatki bieżące jednostek budżetowych (1567,1 mln PLN), z czego 44 % przeznaczono na wynagrodzenia. **Na inwestycje przeznaczono 678,2 mln PLN** (23,8 % wszystkich wydatków, **nieco więcej niż średnio w Polsce**). Pozostałe środki podzielono przede wszystkim pomiędzy

Wykres 7.3.

Struktura wydatków budżetowych gmin w 1998 r.

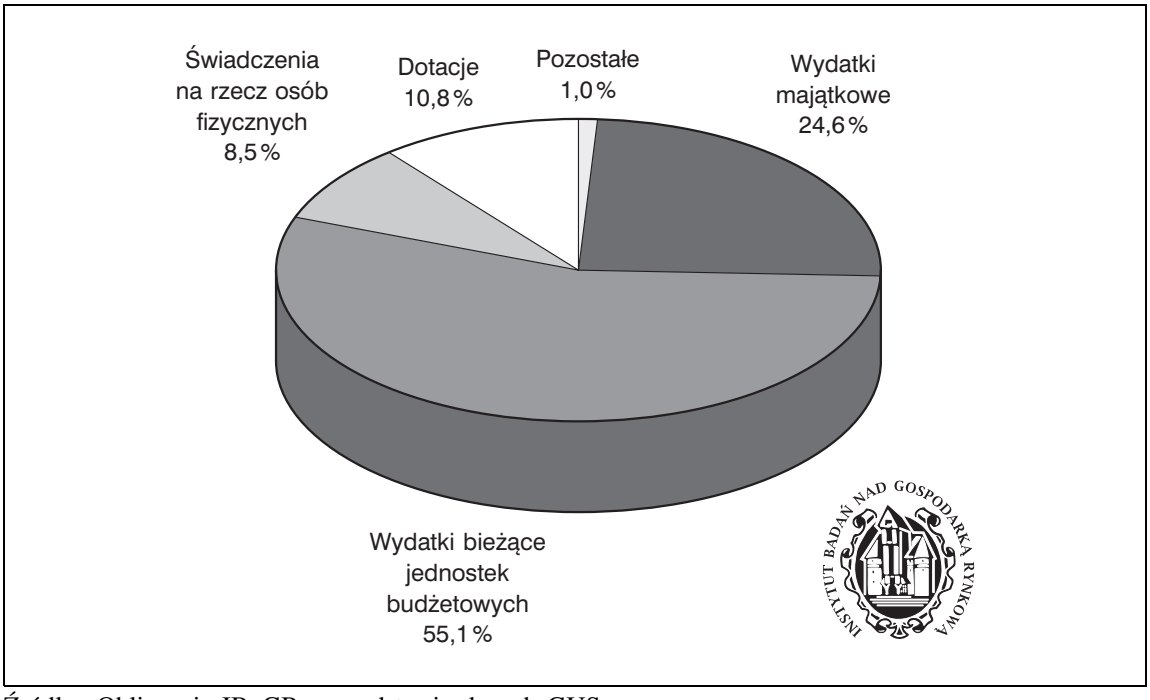

Źródło: Obliczenia IBnGR na podstawie danych GUS.

osoby fizyczne (w postaci należnych świadczeń) oraz dotacje (głównie dla jednostek gospodarki budżetowej i funduszy celowych).

W 1998 r. na jednego mieszkańca województwa pomorskiego przypadały wydatki gminne rzędu 1305 PLN, czyli o 7 % więcej od wydatków gminnych przypadających na osobę w Polsce. Udział wydatków bieżących w wydatkach ogółem polskich gmin był większy niż na Pomorzu i wynosił 76,9 %, podczas gdy wartość wskaźnika dla gmin pomorskich kształtowała się na poziomie 75,4 %. Oznacza to, że w badanych gminach pozostaje relatywnie więcej środków na cele inwestycyjne w porównaniu z przeciętną gminą w Polsce.

Kierunki inwestowania

W 1998 r. gminy pomorskie poniosły największe wydatki majątkowe na gospodarkę komunalną (432,2 mln PLN) oraz na oświatę i wychowanie (102,5 mln PLN). Struktura działowa wydatków majątkowych w tych gminach jest zbliżona do struktury ogólnopolskiej. W porównaniu ze strukturą wydatków majątkowych w całej Polsce, w województwie pomorskim zaobserwowano znacznie większy udział wydatków na gospodarkę komunalną, natomiast mniejszy jest udział wydatków na rolnictwo i gospodarkę mieszkaniową.

Łącznie gminy województwa pomorskiego zainwestowały 678,2 mln PLN, średnio na jedną gminę przypadało więc 5 514 tys. PLN (o 29 % więcej od inwestycji przypadających na 1 gminę w Polsce). Inwestycje wykonane przez Gdańsk stanowiły 35,7 % inwestycji gminnych na Pomorzu w 1998 r. W województwie pomorskim znajduje się 8 gmin,

Wykres 7.4.

Struktura działowa inwestycji gminnych w 1998 r.

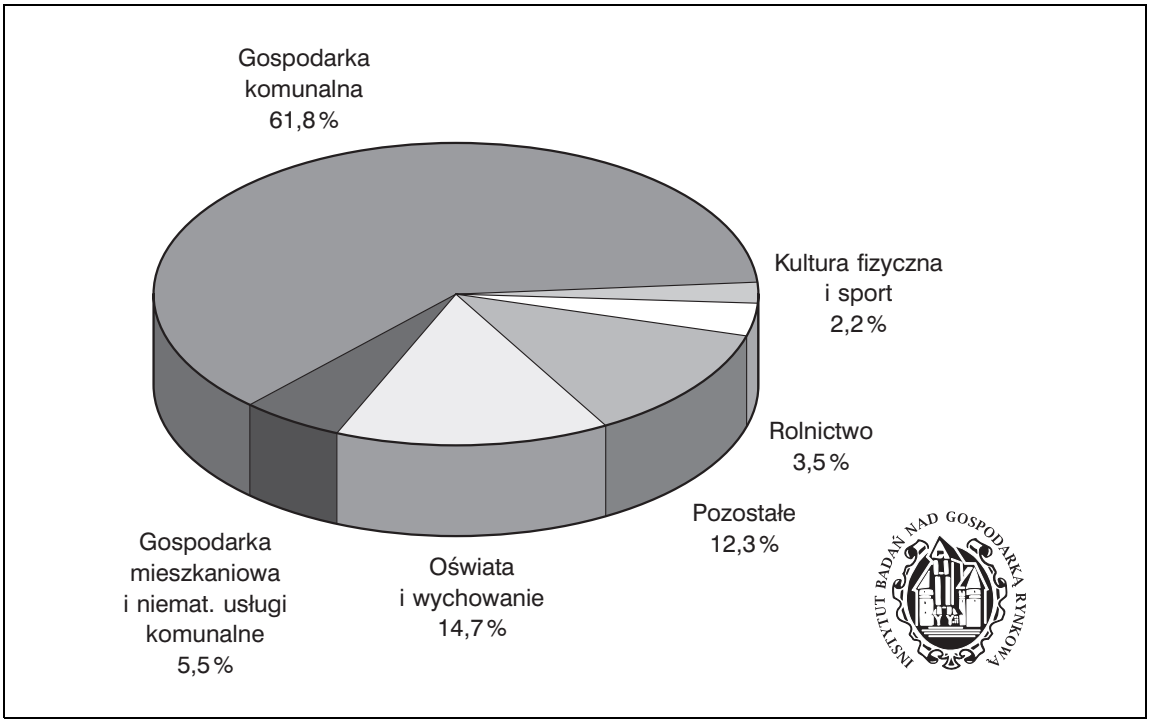

Źródło: Obliczenia IBnGR na podstawie danych GUS.

które w 1998 r. zainwestowały ponad 10 mln PLN. W 84 gminach (68 % populacji) inwestycje mieściły się w przedziale 1 – 10 mln PLN, natomiast 31 gmin przeznaczyło poniżej 1 mln PLN na wydatki inwestycyjne. W województwie pomorskim odsetek gmin inwestujących na dużą skalę (powyżej 10 mln PLN) był nieco większy niż średnio w Polsce, trochę większy był też odsetek średnich inwestorów (1 – 10 mln PLN). Najmniejsze inwestycje poczyniono w gminie Osiek (163,4 tys. PLN).

Średnie inwestycje gminne przypadające na 1 mieszkańca województwa pomorskiego wyniosły 311 PLN, były więc o 13 % większe od średnich inwestycji gminnych przypadających na 1 mieszkańca w Polsce. Wśród największych inwestorów gminnych *per capita* w województwie pomorskim wyróżnić można dwie grupy jednostek: gminy nadmorskie o charakterze wypoczynkowym oraz duże gminy stanowiące regionalne centra gospodarcze. W pierwszej grupie wymienić należy: Łebę, Jastarnię, Kosakowo, Krynicę Morską oraz Ustkę, a w drugiej – Gdańsk i Starogard Gdański. Wśród 100 największych inwestorów gminnych na 1 mieszkańca w Polsce znalazły się 4 gminy pomorskie: Łeba (10. miejsce w Polsce, 1398 PLN na osobę), Jastarnia (28. miejsce, 953 PLN), Kosakowo (31. miejsce, 916 PLN) oraz Krynica Morska (63. miejsce, 719 PLN). Dalsze pozycje zajęły: Ustka (551 PLN), Starogard Gdański (537 PLN) i Gdańsk (535 PLN). Najmniejsze inwestycje gminne na 1 mieszkańca przypadają w gminie Osieczna (57 PLN na osobę) oraz w gminach: Dziemiany (58 PLN), Kościerzyna (60 PLN), Nowa Wieś Lęborska (63 PLN) i Osiek (61 PLN). Najmniej inwestujące gminy nie są jednostkami nadmorskimi. Poza Kościerzyną, są to gminy wiejskie. Pomijając Nową Wieś Lęborską

usytuowaną w pobliżu Lęborka, wymienione gminy leżą w południowej części województwa, na południe i zachód od Kościerzyny. **Rozkład gminnych inwestycji na osobę w województwie pomorskim wypada korzystniej od przeciętnego rozkładu inwestycji gminnych w Polsce.** W 1998 r. w 28,5 % gmin pomorskich inwestycje gminne na osobę przekroczyły 300 PLN, podczas gdy w skali całego kraju odsetek tej grupy gmin wyniósł 25 %. W województwie odsetek gmin o inwestycjach do 200 PLN na osobę był znacznie mniejszy (39 %) niż średnio w polskich województwach (48 %).

7.3.5. Wynik finansowy w 1998 r.

W 1998 r. gminy województwa pomorskiego osiągnęły łącznie ujemny wynik finansowy. Niedobory wyniosły 138,6 mln PLN. **Nadwyżkę finansową osiągnęło 50 gmin pomorskich** (41 %), a pozostałe 73 gminy zakończyły rok z deficytem budżetowym. W skali kraju proporcje te są podobne.

Wynik finansowy jednostek pomorskich ma rozkład niesymetryczny. Podczas gdy jedna gmina (Zblewo) osiągnęła nadwyżkę przekraczającą 10 % łącznej kwoty dochodów tej jednostki, to 12 gmin (10 %) uzyskało deficyt przekraczający 10 % ich dochodów ogółem.

7.3.6. Plan dochodów i wydatków budżetowych w gminach i powiatach w 1999 r.

Gminy. Dochody i ich struktura w 1999 r.

W 1999 r. gminy z województwa pomorskiego zaplanowały uzyskanie dochodów mniejszych od wielkości z 1998 r. (nominalny spadek o 7,4 %)[12]. Wzrosnąć miała wielkość subwencji ogólnej (o 14 %) oraz dochody własne (o 8,7 %), podczas gdy udziały w podatkach dochodowych oraz dotacje celowe miały być mniejsze odpowiednio o 25,8 % i 39,5 %. Łączne dochody gmin pomorskich zaplanowano na 2506,6 mln PLN, co stanowi 5,8 % planowanych dochodów budżetowych w polskich gminach. Na 1 gminę przypadały dochody równe 20,4 mln PLN, czyli o 18 % więcej od średnich planowanych dochodów przypadających na gminę w Polsce. Średni planowany dochód budżetów gminnych przypadający na 1 mieszkańca województwa pomorskiego w 1999 r. wynosił 1150 PLN – o ponad 3 % więcej od dochodu gminnego przeliczonego na 1 mieszkańca Polski.

Planowane dochody 4 gmin – miast na prawach powiatu – stanowiły ponad 43 % planowanych dochodów we wszystkich gminach województwa. Struktura dochodów w gminach – miastach na prawach powiatu oraz w pozostałych gminach jest wyraźnie odmienna. Wyróżnione miasta otrzymują dochody ze źródeł pozwalających prowadzić bardziej niezależną politykę gminną. Dochody własne oraz dochody z należnej części podatków dochodowych od osób fizycznych i prawnych generują 75 % wszystkich dochodów, jakie otrzymują cztery pomorskie miasta na prawach powiatu. W pozostałych gminach udział tych dwóch kategorii w dochodach budżetowych wynosi 52 %, nieco mniej niż w przypadku całej Polski. W gminach tych występuje istotnie mniejszy niż w pomorskich miastach na prawach powiatu i nieco mniejszy niż średnio w innych województwach udział dochodów z podatków dochodowych w dochodach ogółem (co jest

[12] W części poświęconej dochodom gmin wzięto pod uwagę jedynie gminną część dochodów budżetowych miast na prawach powiatu. Dochody powiatowe uzyskiwane przez miasta na prawach powiatu są omówione w części poświęconej powiatom.

związane z koncentracją działalności gospodarczej w dużych aglomeracjach), mniejszy niż w miastach na prawach powiatu jest też udział dochodów własnych, natomiast większe znacznie mają dotacje celowe i subwencja ogólna. Według planów budżetów na rok 1999, Gdańsk, Gdynia, Słupsk i Sopot – miasta na prawach powiatu – uzyskać miały 51,2 % wszystkich gminnych dochodów własnych w województwie pomorskim (w tym: połowę wpływów z podatku od nieruchomości, 62,4 % wpływów z karty podatkowej, 73,8 % wpływów z podatku od spadków i darowizn, 60 % wpływów z opłaty skarbowej oraz 62,4 % dochodów majątkowych) oraz 54,4 % wpływów gminnych z podatku dochodowego (w tym 71,6 % wpływów z podatku dochodowego od osób prawnych). Pozostałe gminy mogły generować dochody ze źródeł własnych w znacznie mniejszym stopniu, dlatego największe wpływy budżetowe stanowiła subwencja ogólna (37,1 % dochodów). Należy jednak pamiętać, że prawie 84 % wpływów z subwencji ogólnej, jakie zaplanowały na 1999 r. gminy województwa pomorskiego, stanowiła subwencja oświatowa, co istotnie ogranicza swobodę dysponowania środkami przekazanymi z tego tytułu.

Powiaty. Dochody i ich struktura w 1999 r.

Według planów budżetowych na 1999 r., powiaty województwa pomorskiego powinny uzyskać dochody w wysokości 922,3 mln PLN, co stanowi 6 % dochodów planowanych przez wszystkie polskie powiaty. Czterem miastom na prawach powiatu przypadło 395,4 mln PLN dochodów (w części dochodów powiatowych). Dochody powiatów przypadające na 1 mieszkańca są wyższe od średniej krajowej (423 PLN, co stanowi 23 PLN więcej od średnich dochodów budżetów powiatowych na 1 mieszkańca w Polsce). Średnie dochody jednego powiatu w województwie pomorskim wynosiły 48,5 mln PLN i były o 17,2 % większe od średnich dochodów powiatów w Polsce. Dochody powiatów są w wysokim stopniu uzależnione od środków przekazywanych przez administrację państwową. Dochody własne stanowiły zaledwie 2,9 % dochodów ogółem zaplanowanych w budżetach powiatowych[13] i 1,6 % dochodów miast na prawach powiatu w części dochodów powiatowych. Dotacje celowe pokrywały 53,3 % dochodów powiatowych (a w przypadku miast na prawach powiatu w części dochodów powiatowych 45,4 %), a subwencja ogólna – 42,3 %, w tym 32,4 % przypadało na subwencję oświatową.

Potencjał dochodowy samorządów terytorialnych w województwie pomorskim w 1999 r.

Suma planowanych na 1999 r. dochodów gmin i powiatów wynosiła 3428,9 mln PLN (5,9 % dochodów samorządowych w Polsce)[14]. Na jednego mieszkańca województwa pomorskiego przypadało zatem 1573 PLN dochodów wyżej wymienionych jednostek samorządowych. Średnio na 1 mieszkańca Polski przypadało 1511 PLN dochodów gminnych i powiatowych, o 4 % mniej od dochodów w województwie pomorskim. **Województwo pomorskie znajduje się na 4. pozycji pod względem dochodów jednostek samorządowych w przeliczeniu na 1 mieszkańca.** Dochody samorządowe przypadające na 1 mieszkańca w województwie mazowieckim – najbogatszym w Polsce – były o prawie 20 % większe od dochodów *per capita* w województwie pomorskim.

[13] Bez miast na prawach powiatu.

[14] Bez samorządu wojewódzkiego.

Tabela 7.7.

Dochody budżetów gminnych w latach 1994 – 1999

Wyszczególnienie	1998 (wykonanie)			1999 (plan)	
	tys. PLN	1994 = 100*	1997 = 100*	tys. PLN	1998 = 100
Ogółem	2 705 559	145,8	106,5	2 506 586	92,6
1. Dochody własne	938 578	132,8	102,9	1 020 609	108,7
2. Udziały w podatkach stanowiących dochód budżetu państwa, z tego:	710 639	190,1	106,9	527 023	74,2
– podatek dochodowy od osób prawnych	43 182	121,2	115,7	40 790	94,5
– podatek dochodowy od osób fizycznych	667 456	197,4	106,3	486 233	72,8
3. Subwencja ogólna**	632 914	203,8	110,3	721 823	114,0
4. Dotacje z budżetu państwa	392 215	84,4	113,4	237 130	60,5

Źródło: Obliczenia IBnGR na podstawie danych GUS.
* W ujęciu realnym.
** Po doliczeniu subwencji oświatowej w 1994 r.

Tabela 7.8.

Plan wydatków i dochodów jednostek samorządowych w 1999 r. (tys. PLN)

Wyszczególnienie	Gminy*	Miasta na prawach powiatu	Powiaty*
Dochody ogółem	1 426 584	1 475 374	526 945
Dochody własne	498 014	528 976	15 473
Dochody z majątku	101 504	169 054	2 261
Udziały w podatkach stanowiących dochód budżetu państwa	240 525	296 417	7 677
Udział w podatkach od osób fizycznych	228 951	267 200	7 677
Udział w podatkach od osób prawnych	11 573	29 217	0
Dotacje celowe	159 397	257 188	280 892
Dotacje na zadania własne	31 390	69 679	128 980
Dotacje na zadania zlecone	128 007	187 508	151 913
Subwencja ogólna	528 648	392 793	222 903
Wydatki ogółem	1 504 085	1 595 500	527 216
Wydatki inwestycyjne	272 987	365 356	41 846
Wynik finansowy	−77 502	−120 125	−271

Źródło: Obliczenia IBnGR na podstawie danych GUS.
* Bez miast na prawach powiatu.

Wydatki gmin i powiatów samorządowych w 1999 r.

Wydatki zaplanowane w budżetach gmin na rok 1999 (bez miast na prawach powiatu, które nie mają w swoich budżetach podziału na wydatki gminne i powiatowe, dlatego zostały opisane oddzielnie) wyniosły 1 504 mln PLN (4,6 % wydatków gminnych w Polsce), z czego 273 mln PLN (18,1 % wydatków ogółem) przeznaczono na wydatki inwestycyjne. Daje to gminom pomorskim 13. pozycję w Polsce pod względem udziału inwestycji w wydatkach budżetowych. Ważnym wskaźnikiem możliwości inwestycyjnych jest relacja wydatków bieżących do dochodów ogółem. Informuje ona, jaka wielkość dochodów jest przeznaczana na wydatki bieżące, co z kolei pozwala określić, jakie są możliwości inwestycyjne badanych jednostek samorządowych. Wartość tego wskaźnika dla gmin województwa pomorskiego wynosiła 85,9 %, czyli nieco więcej niż średnio dla Polski. Jednocześnie relacja wydatków majątkowych do dochodów ogółem wyniosła 19,6 %, podczas gdy średnio w Polsce relacja ta wynosiła 23,3 %. Wynika z tego, że w **1999 r. gminy pomorskie miały mniejszy potencjał inwestycyjny niż średnio gminy w Polsce**.

Różnica pomiędzy planowanymi na 1999 r. wydatkami i dochodami budżetów gminnych wyniosła 77,5 mln PLN (3,4 % deficytu polskich gmin). Wielkość deficytu stanowi

5,4 % dochodów gmin pomorskich. Struktura sfinansowania deficytu budżetowego gmin w badanym województwie w niewielkim stopniu odbiega od średniej ogólnopolskiej. W województwie pomorskim najważniejszą pozycję stanowią kredyty zaciągnięte w bankach krajowych (43 % wielkości deficytu, więcej niż wynosi średnia krajowa) oraz pożyczki (32 % wielkości deficytu). **Udział funduszy obcych w strukturze finansowania deficytu budżetowego gmin pomorskich jest większy (81 %) niż średnio w Polsce (69 %).**

Planowane wydatki powiatów w 1999 r. (bez miast na prawach powiatu) wynosiły 527,2 mln PLN, czyli niewiele więcej od dochodów tych jednostek. Ponad 92 % wydatków przeznaczono na potrzeby bieżące, podczas gdy udział wydatków majątkowych kształtował się na poziomie 8 %. **Udział ten był znacznie większy od przeciętnego udziału wydatków majątkowych w wydatkach budżetowych polskich powiatów.** Także relacja planowanych wydatków bieżących do dochodów ogółem w 1999 r. jest korzystna dla powiatów pomorskich. Wskaźnik ten wynosi 92,1 %, co oznacza, że **na inwestycje pozostaje prawie 8 % dochodów budżetowych**. Jest to poziom znacznie wyższy od średniego w kraju. Powiaty pomorskie zaplanowały inwestycje w wysokości 41,8 mln PLN (8,6 % powiatowych inwestycji w Polsce, o 3 punkty procentowe więcej niż stanowi udział dochodów budżetowych powiatów pomorskich w dochodach polskich powiatów). Możliwości inwestycyjne powiatów pomorskich pozostają znaczne, pomimo że większość środków kierowana jest na pokrycie wydatków bieżących. Różnica pomiędzy planowanymi wydatkami i dochodami powiatów w województwie pomorskim wyniosła 271 tys. PLN (tylko 0,5 % deficytu budżetów powiatowych w Polsce). **Wielkość deficytu stanowi zaledwie 0,05 % dochodów powiatów pomorskich.** Deficyt miał zostać sfinansowany w całości poprzez kredyty zaciągnięte w bankach krajowych.

Planowane wydatki miast na prawach powiatu wyniosły 1595,5 mln PLN. Z tej kwoty przeznaczono 365,4 mln PLN (22,9 %) na wydatki inwestycyjne. Relacja wydatków bieżących do dochodów ogółem wynosiła 82,2 %, co oznacza, że **na inwestycje pozostaje prawie 8 % dochodów budżetowych. Jest to poziom znacznie wyższy od średniego w kraju**. Oznacza to, że **w skali kraju cztery pomorskie miasta na prawach powiatu mają duże możliwości inwestycyjne**. Wydatki ogółem tych miast przewyższały planowane wpływy o 120,1 mln PLN, co stanowiło 8,1 % ich dochodów. Deficyt budżetowy miał być finansowany przede wszystkim za pomocą środków ze sprzedaży papierów wartościowych wyemitowanych przez miasta (73,2 % deficytu) oraz z nadwyżki finansowej z lat poprzednich (14,8 %).

7.3.7. Trendy

W latach 1994 – 1998 wydatki gmin rosły szybciej od dochodów (średnio 11,5 % rocznie). Struktura wydatków zmieniała się. Relacja wydatków bieżących do dochodów ogółem w 1998 r. wynosiła 75,4 %, co oznacza, że w porównaniu z relacją z 1994 r. była o ponad 5 punktów mniejsza. **Wydatki majątkowe rosły realnie znacznie szybciej (18,4 % rocznie) od dochodów i wydatków ogółem. Zwiększyła się też wielkość deficytu budżetowego.** W 1994 r. deficyt wynosił 10 mln PLN i stanowił 0,5 % wielkości dochodów gminnych, podczas gdy w 1998 r. zwiększył się do 138,6 mln PLN, stanowiąc 5,1 % wielkości dochodów gminnych.

Gminy w coraz mniejszym stopniu finansują się z dochodów własnych. Pomiędzy 1994 i 1998 rokiem udział dochodów własnych w dochodach ogółem zmniejszył się

o ponad 3 punkty procentowe, jednakże spadek ten został zrównoważony 6-punktowym wzrostem udziału wpływów z podatków stanowiących dochód budżetu państwa. Oznacza to, że w badanym okresie **powiększyła się swoboda dysponowania środkami budżetowymi gmin**, natomiast zmniejszyła się część zadaniowa określana przez administrację państwową[15]. Tendencja do zmniejszania udziału środków zadaniowych kierowanych do budżetów gmin przez administrację państwową wzmacnia potencjał inwestycyjny tych jednostek.

[15] W latach 1994 – 1998 wzrósł udział subwencji ogólnej, której podstawową część stanowi subwencja szkolna.

8. Transformacja gospodarcza

Okres transformacji gospodarczej charakteryzuje się dynamiką i różnorodnością procesów zachodzących w poszczególnych regionach. Obserwacja tych procesów jest szczególnie istotna, zarówno z punktu widzenia polityki inter-, jak i intraregionalnej.

Procesy regionalnej transformacji gospodarczej Polski były wielokrotnie omawiane w literaturze krajowej i zagranicznej[16]. Niezależnie od przyjętych kryteriów, badacze zjawiska dochodzą do podobnych wniosków. Liderami transformacji są głównie województwa związane z dużymi aglomeracjami miejskimi oraz zachodnie regiony Polski. Na zdecydowanie słabszej pozycji znajdują się obszary postpegeerowskie i ściana wschodnia. Propozycję typologii regionów w nowej sytuacji społeczno-gospodarczej prezentuje tabela poniżej.

Tabela 8.1.

Dawny i obecny potencjał regionów – sytuacje modelowe

		reakcja na transformację	
		dodatnia	ujemna
sytuacja w gospodarce socjalistycznej	dobra	pozytywna kontynuacja (np. wielkie aglomeracje miejskie)	negatywna nieciągłość (np. stare okręgi przemysłowe)
	zła	pozytywna nieciągłość (np. regiony zachodnie)	negatywna kontynuacja (np. ściana wschodnia)

Źródło: G. Gorzelak, *Regionalne uwarunkowania transformacji ustrojowej*, w: Jałowiecki B. (red), *Współczesne problemy rozwoju regionalnego*, Uniwersytet Warszawski, Katedra UNESCO Trwałego Rozwoju, Warszawa 1995.

Niezależnie od dokonywanych typologii województw należy podkreślić, że wyniki badań pokazują trwałość różnic międzyregionalnych w Polsce. Badacze dopatrują się przyczyn tych różnic nawet w XVIII w.[17]. Okres powojenny, mimo założeń o wyrównywaniu tych różnic, był *de facto* okresem, w którym utrwalał się podział na Polskę A i B[18]. Po 1989 r. najczęściej stawiana jest teza o pogłębianiu się różnic między woje-

[16] Przykładowo: J. Szlachta, *Regionalne prawidłowości procesu transformacji*, w: *Rozwój regionalny w Polsce*, Fundacja im. Friedricha Eberta przedstawicielstwo w Polsce, Warszawa 1994; G. Gorzelak, *Regionalne oblicze polskiej transformacji w latach 1990 – 2005*, w: A. Mync, B. Jałowiecki (red.), *Przedsiębiorczość i prywatyzacja*, Biuletyn KPZK PAN, Zeszyt 168, Warszawa 1994; A. G. Lodkowska-Skoneczna, A. Pyszkowski, J. Szlachta, *Rozwój regionalny Polski. Raport diagnostyczny*, Zespół Zadaniowy ds. Rozwoju Regionalnego w Polsce, Warszawa 1996.

[17] Zob. np.: B. Jałowiecki, *Przestrzeń historyczna, regionalizm, regionalizacja*, w: B. Jałowiecki (red.) *Oblicza polskich regionów*, EUROREG UW, Warszawa 1996; J. Hryniewicz, *Czynniki rozwoju regionalnego*, w: B. Jałowiecki, op. cit.

[18] Por. A. Kukliński, *Diagnoza stanu gospodarki przestrzennej Polski. Wstępne wyniki badań*, w: A. Kukliński (red.) *Problematyka przestrzeni europejskiej*, EUROREG UW, Warszawa 1997.

wództwami. Procesowi temu sprzyjają zjawiska związane z transformacją gospodarki[19]. Do najważniejszych z nich możemy zaliczyć:

– bezrobocie,
– pojawienie się na dużą skalę inwestycji zagranicznych,
– procesy prywatyzacyjne,
– rozwój przedsiębiorczości krajowej,
– rozwój instytucji otoczenia biznesu.

Część wymienionych zjawisk omawiana była szczegółowo w innych rozdziałach niniejszej publikacji, dlatego uogólnione wnioski na temat efektów transformacji gospodarczej w województwie sformułowane są na podstawie kilku najbardziej charakterystycznych wskaźników. Należą do nich:

– odsetek ludności pracującej,
– inwestycje zagraniczne,
– przekształcenia przedsiębiorstw państwowych,
– zakłady osób fizycznych,
– instytucje otoczenia biznesu.

8.1. Pracujący

W 1998 r. liczba pracujących poza rolnictwem w Polsce wyniosła ponad 9300 tys. i była o ponad 113 tys. wyższa niż w 1994 r.[20]. Największą liczbą pracujących na 10 tys. mieszkańców charakteryzowało się województwo śląskie (2,88 tys.pracujących). Jeszcze trzy województwa osiągnęły poziom omawianego wskaźnika powyżej średniej dla kraju (2,4 tys. pracujących na 10 tys. mieszkańców). Są to województwa: mazowieckie, wielkopolskie i dolnośląskie. Również trzy województwa nie przekroczyły w 1998 r. wartości 2 tys. pracujących na 10 tys. mieszkańców, przy czym województwo świętokrzyskie i lubelskie utraciły w latach 1994 – 1998 odpowiednio 3,6 tys. i 2,7 tys. miejsc pracy. Na Podlasiu liczba pracujących wzrosła o 3294 osoby. Pod względem liczby pracujących województwo pomorskie znalazło się w klasyfikacji na 6. miejscu. Liczba pracujących w latach 1994 – 98 wzrosła tu o ponad 8 tys.

Województwa mazowieckie i wielkopolskie są zdecydowanymi liderami ze względu na wzrost liczby pracujących w latach 1994 – 1998 w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców (odpowiednio 171 i 100 osób, przy średniej dla kraju 29,4). Z kolei, spadek liczby pracujących odnotowano w województwach: lubelskim (najmniejszy), świętokrzyskim, łódzkim, śląskim, dolnośląskim, opolskim i zachodniopomorskim.

W tabeli zaprezentowano dane na temat liczby pracujących łącznie z pracującymi w rolnictwie.

---

[19] Por. K. Gawlikowska-Hueckel, K. Strzała, D. Sobczak (1997), *Mapa ryzyka inwestycyjnego. Ujęcie regionalne*, IBnGR, Warszawa.

[20] Jest to liczba pracujących podana przez BDL. W porównaniu z danymi z najnowszego *Rocznika Statystycznego Województw* różni się o ponad 4 mln osób. Różnica ta wynika z faktu, iż dane BDL nie uwzględniają pracujących w rolnictwie. Jednak ze względu na możliwość dokonania dokładnych porównań z 1994 r. zdecydowano się analizować dane nie obejmujące pełnej zbiorowości pracujących.

Tabela 8.2.

Liczba pracujących w poszczególnych województwach w 1994 i 1998 r.

Województwa	1994	1998			1998 – 1994	
		Liczba	Polska = 100	na 10 tys. ludności	Liczba	na 10 tys. ludności
Mazowieckie	1 319 353	1 406 035	15,1	2775,1	86 682	171
Wielkopolskie	814 676	848 347	9,1	2531,3	33 671	100
Małopolskie	695 663	722 142	7,8	2245,5	26 479	82
Kujawsko-Pomorskie	466 984	483 687	5,2	2303,2	16 703	80
Warmińsko-Mazurskie	296 955	307 338	3,3	2100,0	10 383	71
Podkarpackie	430 509	444 778	4,8	2095,9	14 269	67
Pomorskie	**513 580**	**521 713**	**5,6**	**2387,0**	**8 133**	**37**
Polska	9 186 982	9 300 667	100,0	2405,3	113 685	29
Podlaskie	226 230	229 524	2,5	1875,5	3 294	27
Lubuskie	239 758	240 072	2,6	2347,8	314	3
Lubelskie	422 277	419 579	4,5	1873,5	– 2 698	– 12
Świętokrzyskie	268 752	265 151	2,9	1999,3	– 3 601	– 27
Łódzkie	618 768	608 996	6,5	2286,4	– 9 772	– 37
Śląskie	1 439 197	1 410 112	15,2	2888,1	– 29 085	– 60
Dolnośląskie	749 203	730 234	7,9	2448,7	– 18 969	– 64
Opolskie	256 806	248 501	2,7	2280,7	– 8 305	– 76
Zachodniopomorskie	428 271	414 458	4,5	2393,2	– 13 813	– 80

Źródło: Obliczenia własne na podstawie BDL.

Najwyższą liczbą pracujących charakteryzuje się województwo mazowieckie, w dalszej kolejności są województwa: śląskie, małopolskie i wielkopolskie. W 1998 r. udział sektora prywatnego w liczbie pracujących wyniósł 70,7 %. Najwyższym odsetkiem pracujących w sektorze prywatnym charakteryzowały się województwa: świętokrzyskie, lubelskie, podlaskie, podkarpackie i wielkopolskie. Wszystkie województwa Polski północnej i zachodniej charakteryzują się wielkością omawianego udziału poniżej średniej krajowej. Udział pracujących w sektorze prywatnym w województwie pomorskim wynosi 67,3, co plasowało je na 12. miejscu w klasyfikacji.

8.2. Inwestycje zagraniczne

Inwestycje zagraniczne traktowane są jako jeden z głównych efektów transformacji gospodarczej. Przed 1989 r. napływ kapitału zagranicznego do Polski był znacznie

Tabela 8.3.

Pracujący ogółem i udział pracujących w sektorze prywatnym w 1998 r.

Województwo	Ogółem w tys.	% pracujących w sektorze prywatnym
Świętokrzyskie	622,8	77,2
Lubelskie	1020,2	75,7
Podlaskie	513,5	75,4
Podkarpackie	983,9	74,8
Wielkopolskie	1383,0	74,3
Łódzkie	1134,7	73,4
Małopolskie	1401,5	73,2
Mazowieckie	2410,8	72,7
Kujawsko-Pomorskie	808,1	71,6
Polska	15921,1	70,7
Warmińsko-Mazurskie	516,0	70,1
Opolskie	392,2	68,0
Pomorskie	**776,0**	**67,3**
Lubuskie	359,8	67,2
Zachodniopomorskie	624,1	66,7
Dolnośląskie	1059,4	64,1
Śląskie	1915,1	61,0

Źródło: Rocznik Statystyczny Województw, GUS.

ograniczony[21]. Analiza opinii i zachowań inwestorów wyraźnie pokazuje, że możemy wyróżnić trzy obszary szczególnego zainteresowania kapitału zagranicznego. Należą do nich:

– duże skupiska ludności (aglomeracje i duże miasta),
– tereny położone bliżej kraju inwestora,
– tereny dysponujące atrakcyjnymi dla inwestorów przedsiębiorstwami krajowymi[22].

[21] Zob. np. J. Witkowska, *Bezpośrednie inwestycje zagraniczne w Europie Środkowowschodniej. Próba interpretacji na gruncie teorii bezpośrednich inwestycji zagranicznych i teorii integracji*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 1996; W. Dziemianowicz, *Kapitał zagraniczny a rozwój regionalny i lokalny w Polsce*, EUROREG UW, Warszawa 1997.

[22] W. Dziemianowicz, op. cit., por. J. Witkowska, *Motywacje inwestorów zagranicznych – aspekty porównawcze*, w: Z. Olesiński (red.) *Bezpośrednie inwestycje zagraniczne w Polsce*, PWE, Warszawa 1998.

Należy podkreślić, że transformacja gospodarcza powoduje zmniejszanie się liczby atrakcyjnych dla kapitału zagranicznego polskich przedsiębiorstw. Konsekwencją tego powinien być wzrost inwestycji typu *greenfield*[23]. Może dochodzić do sytuacji, w których inwestorzy w poszukiwaniu np. tańszych gruntów budować będą swoje zakłady w oddaleniu od najdroższych największych skupisk miejskich[24].

Tabela prezentuje liczbę podmiotów posiadających inwestorów zagranicznych w poszczególnych województwach oraz napływ bezpośrednich inwestycji zagranicznych w 1998 r. Zdecydowanie najwięcej podmiotów gospodarczych, w których zainwestowano powyżej 500 tys. USD, jest w województwie mazowieckim (923 spółki, co stanowi 43 % tych podmiotów w kraju). Prawie 11 % działa w województwie wielkopolskim, które znalazło się na 2. miejscu, natomiast kolejne 8,5 % zlokalizowanych jest w województwie śląskim. Wysoką 5. pozycję zajęło również województwo pomorskie, w którym działało 112 takich przedsiębiorstw. Pod względem liczby podmiotów, w których ulokowano inwestycje od 10 tys. do 499 tys. USD wyróżniają się również te same województwa, aczkolwiek w nieco innej kolejności: mazowieckie, śląskie, wielkopolskie. Znaczną liczbą firm, w których inwestycje zagraniczne nie przekraczają 10 tys. USD, charakteryzują się, poza wymienionymi wcześniej, województwa: dolnośląskie (drugie miejsce po mazowieckim) i zachodniopomorskie.

Największy napływ bezpośrednich inwestycji w 1998 r. nastąpił w województwach, które przodują pod względem łącznej wartości już zainwestowanego kapitału zagranicznego, tj. w mazowieckim, śląskim i wielkopolskim. Dobrze wypadło także województwo pomorskie, które z 616 firmami zajęło 6. miejsce. Saldo napływu bezpośrednich inwestycji zagranicznych w 1998 r. było ujemne w dwóch województwach: opolskim (–5,9 mln USD) i zachodniopomorskim (–8,2 mln USD).

Omawiane powyżej dane wskazują na dużą koncentrację inwestycji. Potwierdzają to również statystyki zaprezentowane w tabeli. W samym 1998 r. w województwie mazowieckim zarejestrowano prawie 1,3 tys. nowych spółek z udziałem zagranicznym, a w drugim w kolejności województwie dolnośląskim – 416. Różnica między tymi województwami a województwami o najmniejszej liczbie zarejestrowanych wskazuje jednoznacznie preferencje lokalizacyjne inwestorów zagranicznych. W Podlaskiem, Świętokrzyskiem i Podkarpackiem zarejestrowano w 1998 r. odpowiednio: 10, 41 i 68. W ciągu pierwszego półrocza 1999 r. w województwach tych przybyło po jednym inwestorze z listy PAIZ. Przykładowo: województwo mazowieckie wzbogaciło się o 12 takich inwestorów, jeszcze więcej przybyło ich w województwie śląskim – 33. Pod względem liczby spółek z kapitałem zagranicznym Pomorskie zajęło 5. miejsce w kraju. W 1998 r. na 1 tys. mieszkańców przypadało 11,7 spółki. Pod względem liczby inwestorów z listy PAIZ Pomorskie uplasowało się na 5. miejscu. Ich liczba w ciągu I półrocza 1999 r. wzrosła o 5.

Zaangażowanie inwestorów zagranicznych jest wypadkową ogólnej atrakcyjności województwa, atrakcyjności konkretnych miejsc lokalizacji oraz atrakcyjności przedsiębiorstw, w których podejmowane są inwestycje zagraniczne. Atrakcyjność województw omówiona została w części (11). W tym rozdziale zwracamy uwagę na atrakcyjność

[23] Por. J. Szlachta, op. cit.

[24] Co nie oznacza, że siedziby spółek będą przenoszone do obszarów peryferyjnych.

Tabela 8.4.

Inwestorzy zagraniczni i BIZ według województw w 1998 r.

Województwo	Podmioty posiadające zagranicznych inwestorów bezpośrednich				Napływ w 1998 r. w mln USD	Zasoby na koniec 1998 r. w mln USD*
	Wartość zaangażowanego kapitału zagranicznego w dniu 31.12.1998 r.			Ogółem		
	powyżej 500 tys. USD	10 – 499,9 tys. USD	do 10 tys. USD			
Polska	2140	6740	7938	16818	4340,3	16063,2
Dolnośląskie	144	635	891	1670	121,3	472,4
Kujawsko-Pomorskie	53	188	264	505	31,2	337,0
Lubelskie	26	64	183	273	40,0	168,8
Lubuskie	52	253	418	723	65,7	159,6
Łódzkie	73	322	288	683	32,5	420,3
Małopolskie	93	362	489	944	287,4	884,4
Mazowieckie	923	2043	1717	4683	1811,7	7836,4
Opolskie	38	175	211	424	–5,9	233,7
Podkarpackie	34	76	119	229	79,6	326,7
Podlaskie	24	42	72	138	3,3	101,6
Pomorskie	**112**	**486**	**616**	**1214**	**107,4**	**555,8**
Śląskie	182	729	972	1883	1002,0	2178,3
Świętokrzyskie	32	63	75	170	135,3	312,4
Warmińsko-Mazurskie	33	116	157	306	42,9	285,3
Wielkopolskie	235	666	729	1630	575,9	1551,4
Zachodniopomorskie	86	520	737	1343	–8,2	211,4

Źródło: *Zagraniczne inwestycje bezpośrednie w Polsce w 1998 r.*, NBP, Warszawa 1999.

* Bez kredytów od inwestorów zagranicznych.

Tabela 8.5.

Spółki z kapitałem zagranicznym zarejestrowane w REGON oraz lokalizacje największych inwestorów zagranicznych w Polsce w 1998 i 1999 r.

Województwo	Spółki zarejestrowane tylko w 1998 r.		Liczba inwestorów z listy PAIZ	
	Liczba	na 1 tys. mieszkańców	1998	połowa 1999
Mazowieckie	1283	25,4	449	461
Dolnośląskie	416	14,0	153	159
Wielkopolskie	362	10,8	216	227
Śląskie	338	6,9	231	264
Zachodniopomorskie	270	15,6	72	76
Pomorskie	**255**	**11,7**	**139**	**144**
Lubuskie	190	18,6	40	42
Małopolskie	157	4,9	101	106
Łódzkie	143	5,3	109	113
Kujawsko-Pomorskie	115	5,5	76	79
Opolskie	107	9,8	35	36
Lubelskie	84	3,7	48	52
Warmińsko-Mazurskie	82	5,6	43	45
Podkarpackie	68	3,2	48	49
Świętokrzyskie	41	3,1	44	45
Podlaskie	10	0,8	30	31

Źródło: Obliczenia własne na podstawie BDL oraz dane PAIZ.

inwestycyjną miast[25]. Badania atrakcyjności miast obejmują cztery niezależne rankingi: miast wojewódzkich, powiatów grodzkich, miast powiatowych i miast małych[26].

Stolica województwa Gdańsk należy do klasy B atrakcyjności inwestycyjnej i zajmuje wśród nowych miast wojewódzkich 8. miejsce[27]. Spośród powiatów grodzkich

[25] Zob. szerzej: P. Swianiewicz, W. Dziemianowicz, *Atrakcyjność inwestycyjna miast 1998 – 1999*, Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową, Warszawa 1999.

[26] Nie należy porównywać ocen z różnych rankingów. np. ocena C wśród miast wojewódzkich nie musi oznaczać mniejszej atrakcyjności inwestycyjnej niż ocena A wśród miast powiatów grodzkich.

[27] W przypadku województw lubuskiego i kujawsko-pomorskiego analizowano po dwa miasta: Gorzów Wlkp. i Zieloną Górę oraz Toruń i Bydgoszcz. Dlatego w gronie stolic nowych województw znalazło się 18 miast.

województwa pomorskiego najwyżej oceniono następujące miasta: Gdynia (klasa A), Sopot (klasa B) i Słupsk (klasa B).

3 miasta powiatowe regionu charakteryzują się wysoką atrakcyjnością inwestycyjną. Należą do nich: Pruszcz Gdański (klasa A) oraz Malbork i Kwidzyn (klasa B). W województwie pomorskim jest 7 takich miast. Najwyżej oceniono Redę i Żukowo. W tabeli zamieszczono dane na temat średniej atrakcyjności inwestycyjnej miast małych. Wynika z niej, że województwo charakteryzuje się dość wysoką atrakcyjnością małych ośrodków miejskich. 8,7 % tych miast należy do klasy A, tylko 34,8 % zaś do klasy niższej od przeciętnej atrakcyjności. Oznacza to, że małe miasta regionu są średnio atrakcyjniejsze od przeciętnej dla kraju.

Tabela 8.6.

Atrakcyjność inwestycyjna małych miast województwa

Klasa atrakcyjności	Polska	Pomorskie
A – najatrakcyjniejsze	7,7	8,7
B – bardzo wysoka atrakcyjność	11,8	21,7
C – wysoka atrakcyjność	11,0	17,4
D – atrakcyjność przeciętna	25,0	17,4
Pozostałe (klasy E, F i G)	44,5	34,8

Źródło: Obliczenia własne na podstawie wyników atrakcyjności inwestycyjnej miast.

8.3. Prywatyzacja

Najwięcej przedsiębiorstw państwowych istniało w 1998 r. w województwach mazowieckim i śląskim (odpowiednio 432 i 386). Wymienione województwa charakteryzowały się również najmniejszym procentowym spadkiem liczby tych przedsiębiorstw w 1998 r. Województwa: opolskie, lubuskie, podlaskie i warmińsko-mazurskie miały na swoim terenie poniżej 100 przedsiębiorstw państwowych, przy czym zdecydowanie najmniej działało w województwie opolskim (70). W województwie pomorskim działało 145 przedsiębiorstw państwowych. Ich liczba spadła w stosunku do 1997 r. o 13,2 %.

W 1998 r. największą dynamiką prywatyzacji charakteryzowało się województwo dolnośląskie, w którym, w porównaniu z końcem 1997 r., liczba przedsiębiorstw państwowych zmniejszyła się o ponad 20 %. Znaczny spadek liczby przedsiębiorstw państwowych wystąpił również w województwach: opolskim, podkarpackim, podlaskim i kujawsko-pomorskim.

Dynamika przekształceń przedsiębiorstw państwowych nie oddaje w pełni znaczenia sektora publicznego w gospodarce poszczególnych województw. Niezbędne jest również uwzględnienie liczby pracujących w sektorze prywatnym (omówiono wcześniej) i danych o np. wartości produkcji sprzedanej przemysłu. Największy udział sektora prywatnego w produkcji sprzedanej przemysłu występuje w województwie warmińsko-mazurskim (86,8 %). Również województwa: wielkopolskie, lubuskie i kujawsko-pomorskie charakteryzują się ponad 80 % udziałem sektora prywatnego w przemyśle. Wśród 16 nowych

województw najmniejszy udział sektora prywatnego w produkcji przemysłowej występuje w dwóch województwach południowej Polski (dolnośląskie i śląskie). Pomorskie znalazło się pod tym względem na 9. miejscu z udziałem sektora prywatnego wynoszącym prawie 70 %.

Tabela 8.7.

Przedsiębiorstwa państwowe i wartość produkcji sprzedanej przemysłu w 1997 i 1998 r.

Województwo	Liczba przedsiębiorstw			Produkcja sprzedana przemysłu w 1998 r.	
	1997	1998	1997 = 100	ogółem mln PLN	sektor prywatny (%)
Warmińsko-Mazurskie	111	94	84,7	9 986,4	86,8
Wielkopolskie	285	249	87,4	40 553	85,7
Lubuskie	99	87	87,9	8 021,2	85,6
Kujawsko-Pomorskie	190	158	83,2	20 371,9	80,0
Zachodniopomorskie	201	174	86,6	15 651,7	76,4
Podlaskie	107	89	83,2	6 929,2	75,5
Łódzkie	287	248	86,4	23 733,9	74,5
Świętokrzyskie	135	114	84,4	8 542	73,9
Pomorskie	**167**	**145**	**86,8**	**21 789,1**	**69,7**
Mazowieckie	467	432	92,5	73 731,6	69,3
Lubelskie	155	136	87,7	11 635,2	68,4
Opolskie	88	70	79,5	9 230	66,0
Małopolskie	234	199	85,0	28 843,1	65,7
Podkarpackie	124	103	83,1	14 336,1	65,5
Dolnośląskie	282	222	78,7	25 134,3	61,9
Śląskie	437	386	88,3	71 707,4	52,5

Źródło: *Rocznik Statystyczny Województw*, GUS.

8.4. Drobna przedsiębiorczość

Zdecydowanie najwięcej małych przedsiębiorstw działa w województwie mazowieckim. Ich liczba stanowi 16 % ogólnej liczby przedsiębiorstw w kraju. Dalsze miejsca zajęły województwa: śląskie, wielkopolskie i małopolskie. Od średniej odbiega województwo opolskie, w którym działa 37 914 przedsiębiorstw, co stanowi 2,3 % ich liczby w kraju. W 1998 r. wskaźnik liczby przedsiębiorstw na 1 tys. mieszkańców był najwyższy w województwie mazowieckim (52,9). Na drugiej pozycji uplasowało się zachodniopomorskie (48,6), a dalsze miejsca zajęły lubuskie i łódzkie (odpowiednio 45,2 i 45,5).

Najniższe wskaźniki posiadają województwa ściany wschodniej: lubelskie, podkarpackie i podlaskie. Województwo pomorskie uplasowało się na 5. pozycji. Liczba przedsiębiorstw wyniosła tam prawie 100 tys., co w przeliczeniu na 1 tys. mieszkańców dało wskaźnik 44,8.

Wysoki odsetek pracujących był charakterystyczny dla województw wyróżniających się również pod względem liczby przedsiębiorstw, tj. w mazowieckim, łódzkim i zachodniopomorskim. Liczba ludności pracującej na 1 tys. mieszkańców najniższą wartość, podobnie jak w przypadku liczby przedsiębiorstw na 1 tys. mieszkańców, osiągnęła w województwach lubelskim, podkarpackim i podlaskim. Udział ludności pracującej województwa pomorskiego był wyższy od przeciętnej i wynosi 72,8, co plasuje województwo na 5. miejscu w kraju.

Tabela 8.8.

Przedsiębiorstwa i pracujący według województw w 1998 r.

Województwa	Przedsiębiorstwa		Pracujący	
	ogółem	na 1 tys. mieszkańców	ogółem	na 1 tys. mieszkańców
Ogółem	1 634 176	42,3	2 659 887	68,8
Dolnośląskie	120 063	40,2	193 903	65,0
Kujawsko-Pomorskie	86 829	41,4	144 642	68,9
Lubelskie	68 439	30,5	106 687	47,6
Lubuskie	46 161	45,2	74 453	72,9
Łódzkie	121 380	45,5	198 795	74,5
Małopolskie	138 697	43,2	228 069	71,0
Mazowieckie	268 194	52,9	436 474	86,2
Opolskie	37 914	34,8	63 668	58,4
Podkarpackie	66 332	31,3	110 226	52,0
Podlaskie	40 222	32,9	61 339	50,1
Pomorskie	**97 686**	**44,8**	**158 813**	**72,8**
Śląskie	212 459	43,4	353 804	72,4
Świętokrzyskie	48 219	36,3	76 626	57,7
Warmińsko-Mazurskie	49 989	34,2	88 494	60,5
Wielkopolskie	147 451	44,0	230 409	68,8
Zachodniopomorskie	84 141	48,6	133 485	77,1

Źródło: Działalność gospodarcza małych przedsiębiorstw w 1998 r., GUS, Warszawa 1999 r.

9. Otoczenie biznesu

9.1. Wprowadzenie

Wzrastająca rola usług stanowi obecnie czynnik stymulujący wzrost i rozwój gospodarczy[28]. Proces ten polega m. in. na tworzeniu i rozwijaniu w układzie regionalnym innowacyjności, technologii, szkoleń, edukacji, sektora teleinformatycznego oraz usług konsultacyjno-doradczych. Jest to możliwe dzięki zaangażowaniu szeregu podmiotów tworzących sieć powiązań instytucjonalnych.

Pojęcie „otoczenie biznesu" obejmuje następujące podmioty wspierające przedsiębiorczość oraz organizacje działające na rzecz rozwoju regionalnego: instytucje finansowe, agencje, fundacje i stowarzyszenia rozwoju regionalnego, ośrodki szkoleniowo-doradcze, inkubatory przedsiębiorczości, specjalne strefy ekonomiczne, euroregiony, izby gospodarcze oraz tym podobne instytucje.

Prezentacji otoczenia biznesu dokonano w trzech częściach. W pierwszej części omawiane są euroregiony, których funkcjonowanie powinno być czynnikiem rozwojowym. Dlatego skoncentrowano się na sile euroregionu jako wyodrębnionej całości, aby możliwe było ukazanie różnic pomiędzy gminami z jego obszaru a pozostałą częścią kraju.

Do najważniejszych celów, które wymieniane są przez wszystkie euroregiony, należą: wspieranie rozwoju regionalnego, rozwój gospodarki i handlu oraz ochrona i poprawa stanu środowiska. Realizacja tych celów bezsprzecznie sprzyja rozwojowi regionów. Biorąc pod uwagę fakt, że współpracą euroregionalną objęte jest 36 % powierzchni kraju, postęp w zakresie rozwijania tej formy współpracy zagranicznej może przynieść znaczące dla rozwoju regionów efekty. Informacje na temat działalności euroregionów, ich celów i założeń pochodzą z publikacji *Euroregiony w nowym podziale terytorialnym Polski*, pod red. Haliny Dmochowskiej wydanej przez Główny Urząd Statystyczny, natomiast dane dotyczące stopnia aktywności gospodarczej i stanu infrastruktury w euroregionie oparto na obliczeniach własnych na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS.

Przy przedstawianiu takich instytucji otoczenia biznesu, jak ośrodki szkoleniowo-doradcze, ośrodki transferu technologii i informacji fundusze pożyczkowe i poręczeniowe oraz centra i parki technologiczne wykorzystano badania przeprowadzone przez Katedrę Ekonomii Uniwersytetu Łódzkiego i Stowarzyszenie Organizatorów Ośrodków Innowacji i Przedsiębiorczości w Polsce. Monitoring rozwoju infrastruktury przedsiębiorczości i transferu technologii prowadzony jest przez te ośrodki od połowy lat 90., a najnowsze badania pochodzą z końca 1999 r. Bardziej szczegółowe informacje dotyczące ośrodków innowacji i przedsiębiorczości w Polsce można znaleźć w publikacji K. Matusiaka i T. Niesiołowskiego *Ośrodki innowacji i przedsiębiorczości w Polsce*, Raport 2000 (Stowarzyszenie Organizatorów Ośrodków Innowacji i Przedsiębiorczości w Polsce, Warszawa 1999).

Pozostałe instytucje otoczenia biznesu zostały opisane na podstawie informacji nadesłanych w odpowiedzi na ankiety Instytutu Badań nad Gospodarką Rynkową z drugiej połowy 1999 r., publikacji A. Nawrot *Bilans instytucji promocji rozwoju regionalnego i otoczenia biznesu w nowym układzie terytorialnym. Raport wstępny*, IBnGR,

[28] Porównaj rozdział 5. Usługi

Gdańsk-Warszawa 1999 oraz W. Dziemianowicza i M. Mackiewicz *Model instytucjonalny województwa warmińsko-mazurskiego* w: *Model instytucjonalny polityki rozwoju regionalnego w Polsce* pod red. A. Pyszkowskiego, J. Szlachty, J. Szomburga, Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową, Polska Regionów, Gdańsk-Warszawa 2000.

9.2. Euroregiony

Na terenie województwa znajduje się euroregion **Bałtyk**, rozciągający się na terenie Polski, Danii, Litwy, Łotwy, Rosji i Szwecji. Gminy województwa pomorskiego należące do euroregionu Bałtyk stanowią 32,1 % jego powierzchni.

Polską część euroregionu zamieszkuje 1 905 182 osób według danych z 1998 roku. Aż 26,5 % stanowi ludność pracująca zawodowo. Jest to jeden z wyższych wskaźników w porównaniu z innymi euroregionami i przeciętną wartością dla kraju wynoszącą 24 %.

Aktywność gospodarcza w gminach województwa pomorskiego, należących do euroregionu, jest wyższa od przeciętnej. Świadczy o tym liczba podmiotów gospodarczych, spółek z udziałem kapitału zagranicznego i zakładów osób fizycznych. Wyższe od średniej krajowej są również wydatki budżetów gmin na inwestycje. Dane dotyczące gmin województwa pomorskiego, należących do euroregionu Bałtyk, przedstawia tabela.

Tabela 9.1.

Czynniki określające stopień aktywności gospodarczej i stan infrastruktury w euroregionie Bałtyk w 1998 r. w przeliczeniu na 1000 mieszkańców

	liczba ludności pracującej	wydatki budżetu gminy na inwestycje	zarejestrowane podmioty gospodarcze	liczba zakładów osób fizycznych	spółki z kapitałem zagranicznym	liczba abonentów TP SA
Obszar Polski poza euroregionem	239,28	273 539,20	73,13	58,57	0,94	73,13
Euroregion Bałtyk	264,84	317 094,40	81,78	63,71	1,22	81,78
Polska	240,54	275 685,28	73,56	58,82	0,95	73,56

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS.

Należy zwrócić uwagę na fakt, że statystyka dla gmin, obejmująca również gminy miejskie, może być nieco zawyżona ze względu na obecność Trójmiasta, które jest obszarem wysoko rozwiniętym gospodarczo i atrakcyjnym dla inwestorów zagranicznych. Poza Gdańskiem, Gdynią i Sopotem, na terenie euroregionu leżą również atrakcyjne kurorty, takie jak Jastarnia, Łeba, Ustka, Wejherowo czy Władysławowo.

Statystyki dla miast w euroregionie Bałtyk – również w przypadku wskaźników – wykraczają poza przeciętną. Bardzo dobrze rozwinięte są sieci gazowa, wodociągowa i kanalizacyjna oraz telefoniczna.

Do ważnych instytucji otoczenia biznesu należą ośrodki innowacji i przedsiębiorczości. Są to instytucje zajmujące się, ogólnie rzecz biorąc, szerzeniem wiedzy (poprzez doradztwo i szkolenia), pomocą w rozpowszechnianiu i wdrażaniu nowej wiedzy technologicznej, pomocą finansową w formie funduszy pożyczkowych i gwarancyjnych oraz

Tabela 9.2.

Czynniki określające stopień aktywności gospodarczej i stan infrastruktury w miastach euroregionu Bałtyk w 1998 r. w przeliczeniu na 1000 mieszkańców

	liczba ludności pracującej	wydatki budżetu gminy na inwestycje	zarejestrowane podmioty gospodarcze	liczba zakładów osób fizycznych	spółki z kapitałem zagranicznym	liczba odbiorców gazu (gospodarstwa domowe)	ludność korzystająca z sieci kanalizacyjnej	ludność korzystająca z sieci wodociągowej	liczba abonentów TP SA
Obszar Polski poza euroregionem	331,74	332 309,20	93,18	73,60	1,35	183,45	823,47	913,54	289,42
Euroregion Bałtyk	298,27	343 074,90	90,64	70,12	1,41	273,93	895,44	978,72	303,20
Polska	329,55	332 936,75	93,02	73,37	1,35	189,38	828,18	917,82	290,32

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS.

tworzeniem skupisk przedsiębiorstw i innowacyjnego środowiska w ramach inkubatorów przedsiębiorczości, centrów i parków technologicznych.

9.3. Ośrodki innowacji i przedsiębiorczości

Według „Raportu 2000" SOOIPP[29], (dane z końca 1999 r.) działały w Polsce 273 takie ośrodki, w tym:

- 147 ośrodków doradczo-szkoleniowych,
- 23 ośrodki transferu technologii i informacji,
- 51 funduszy pożyczkowo-poręczeniowych,
- 52 inkubatory przedsiębiorczości, centra bądź parki technologiczne.

W 2000 r. planowane jest otwarcie kilku nowych ośrodków, m.in. parków technologicznych w Gliwicach, Koszalinie, Lublinie, Płocku, Toruniu i Warszawie[30].

Inkubator bądź centrum/park zajmuje przeciętnie powierzchnię 2 581 m^2, z czego 74 % stanowi powierzchnia pod wynajem. Doświadczenia międzynarodowe wskazują, że ośrodki o powierzchni powyżej 2000 m^2 są w stanie samodzielnie się utrzymywać, natomiast mniejsze wymagają zazwyczaj dofinansowania zewnętrznego. W Polsce 61 % ośrodków dysponuje powierzchnią ponad 2000 m^2.

Według danych z końca 1999 r. we wszystkich inkubatorach, parkach i centrach działało 1118 podmiotów gospodarczych, z czego 19 % stanowili lokatorzy strategiczni, tj. firmy osiedlające się w inkubatorze na zasadach komercyjnych, mające zapewnić stały, pewny dochód. W porównaniu z 1998 r. liczba ośrodków innowacji i przedsiębiorczości spadła. Spadek ten spowodowany był trudnościami finansowymi ośrodków.

W województwie pomorskim (według danych SOOIPP z końca 1999 r.) działało 12 ośrodków szkoleniowo-doradczych, 2 ośrodki transferu technologii i informacji, 5 funduszy pożyczkowo-poręczeniowych i 3 inkubatory przedsiębiorczości. Inkubatory przedsiębiorczości działają w Kwidzynie, Malborku i Słupsku. Inkubator przedsiębiorczości w Malborku zajmuje 1610 m^2 powierzchni, czyli poniżej wielkości pozwalającej na samofinansowanie. Działa w nim łącznie 10 firm, które zajmują 765 m^2. Natomiast słupski inkubator należy do większych w kraju. Wykorzystane jest w nim 68 % powierzchni przeznaczonej dla firm-lokatorów.

Pomorskie pod względem liczby ośrodków innowacji zajmuje wysoką 5. pozycję w porównaniu z innymi województwami.

W województwie pomorskim istnieje 11 ośrodków szkoleniowo-doradczych, 5 lokalnych funduszy pożyczkowych i gwarancyjno-pożyczkowych, 6 inkubatorów przedsiębiorczości i centrów/parków technologicznych oraz jedno centrum transferu technologii[31]. Ośrodki szkoleniowo-doradcze mieszczą się w Gdyni, Gdańsku, Kartuzach, Starogardzie Gdańskim, Lęborku, Słupsku, Kwidzynie i Dzierzgoniu. Ośrodki te funkcjonują w ramach stowarzyszeń, fundacji oraz innych form organizacyjno-prawnych i prowadzą

---

[29] K. Matusiak, T. Niesiołowski, *Ośrodki innowacji i przedsiębiorczości w Polsce*, Raport 2000, Stowarzyszenie Organizatorów Ośrodków Innowacji i Przedsiębiorczości w Polsce, Warszawa 1999.

[30] Tamże, s. 22.

[31] Hildebrandt A., *Instytucje wspierania rozwoju* w: *Diagnoza stanu województwa pomorskiego*, IBnGR, Gdańsk 1999.

Tabela 9.3.

Ośrodki innowacji i przedsiębiorczości w 1998 i 1999 r.

Województwo	Ośrodki innowacji i przedsiębiorczości 1998	Ośrodki innowacji i przedsiębiorczości 1999
Łódzkie	36	32
Mazowieckie	44	30
Lubelskie	23	24
Wielkopolskie	20	23
Pomorskie	**23**	**22**
Śląskie	27	21
Warmińsko-Mazurskie	14	19
Podlaskie	22	18
Dolnośląskie	14	16
Małopolskie	16	15
Podkarpackie	16	14
Zachodniopomorskie	15	13
Lubuskie	12	9
Kujawsko-Pomorskie	8	7
Świętokrzyskie	8	6
Opolskie	6	4

Źródło: B. Matusiak, T. Niesiołowski, *Ośrodki innowacji i przedsiębiorczości w Polsce*, SOOIPP, Raport 2000, Warszawa 1999.

głównie działalność edukacyjną i doradczą. Lokalne fundusze pożyczkowe i poręczeniowe, znajdujące się w Gdańsku, Słupsku, Charbrowie i Dzierzgoniu, pomagają w uzyskaniu kredytów bankowych oraz udzielają gwarancji i poręczeń małym przedsiębiorstwom, które rozpoczynają działalność. Inkubatory przedsiębiorczości i centra/parki technologiczne funkcjonują w Gdańsku, Malborku, gminie Wicko, gminie Główczyce, Słupsku i Kwidzynie. Mogą z nich korzystać osoby bezrobotne, chcące rozpocząć działalność gospodarczą, pod warunkiem, że utworzą określoną liczbę miejsc pracy. Centra transferu technologii wyszukują wśród podmiotów naukowo-badawczych projekty o charakterze innowacyjnym, które mogą nadawać się do komercjalizacji. Centrum Transferu Technologii – Park Technologiczny w Gdańsku świadczy pomoc finansową w postaci kredytów, subwencji, grantów, dopłat i pośrednictwa kredytowego oraz prowadzi doradztwo ekonomiczne i finansowe.

9.4. Inne instytucje

W Trójmieście są 3 izby przemysłowo-handlowe: Pomorska Izba Przemysłowo-Handlowa (Gdańsk), Izba Przemysłowo-Handlowa (Gdynia) oraz Komitet Gospodarki

Morskiej. Istnieją też 2 izby rzemieślnicze w Gdańsku oraz Izba Bawełny i Izba Wełny w Gdyni.

Pomorska Izba Przemysłowo-Handlowa (PIPH) jest kontynuatorką działalności Gdańskiej Izby Gospodarczej, powołanej w 1989 r. Celem izby było stworzenie samorządu gospodarczego reprezentującego członków izby. W 1996 r. Gdańska Izba Gospodarcza przyjęła nazwę Pomorska Izba Przemysłowo-Handlowa, dostosowując wszystkie regulaminy do uzgodnień dokonanych wspólnie z Izbą Przemysłowo-Handlową w Gdyni. Celem tych działań było doprowadzenie do integracji dwóch środowisk samorządu gospodarczego z Gdańska i Gdyni. W 1997 r. PIPH została wpisana na listę instytucji działających w ramach Krajowego Systemu Usług dla Małych i Średnich Przedsiębiorstw przy Polskiej Fundacji Promocji i Rozwoju MSP. Oddziały izby mieszczą się w Gdańsku, Gdyni, Tczewie i gminie Kwidzyn. Izbami branżowymi są: Morska Izba w Gdyni, Izba Budownictwa w Gdańsku i Klub Bankowy w Gdańsku. W ramach struktury izby działają: Akademia Gospodarcza, Centrum Informacji Gospodarczej, Centrum Promocji i Współpracy Zagranicznej oraz Stały Sąd Polubowny.

9.5. Specjalne Strefy Ekonomiczne

Na terenie województwa istnieją Specjalna Strefa Ekonomiczna Słupsk i Specjalna Strefa Ekonomiczna Żarnowiec-Tczew. Cele strategiczne ich ustanowienia to efektywne wykorzystanie istniejących budynków i infrastruktury, zagospodarowanie terenów zdegradowanych w trakcie budowy Elektrowni Jądrowej „Żarnowiec", tworzenie nowych miejsc pracy, pobudzanie rozwoju regionalnego.

9.6. Banki

Według danych Narodowego Banku Polskiego z 1999 roku, na terenie województwa działają 4 centrale bankowe oraz 161 oddziałów banków. Wskaźnik nasycenia bankami na 100 tys. mieszkańców wynosi 7,6 i jest wyższy od średniej krajowej.

Tabela 9.4.

Banki w 1998 i 1999 r.

Województwo	Banki 1998			Banki 1999		
	Centrale	Inne	Centrale i inne na 100 tys. mieszkańców	Centrale	Inne	Centrale i inne na 100 tys. mieszkańców
Lubuskie	0	93	9,1	0	95	9,3
Mazowieckie	59	338	7,8	52	358	8,1
Warmińsko-Mazurskie	1	103	7,4	1	107	7,3
Zachodniopomorskie	2	125	7,3	1	122	7,1
Pomorskie	**4**	**150**	**7,1**	**4**	**161**	**7,6**
Lubelskie	4	153	7,0	3	158	7,2
Kujawsko-Pomorskie	3	141	6,9	5	144	7,1
Wielkopolskie	7	224	6,9	5	227	6,9
Dolnośląskie	6	196	6,8	6	199	6,9
Podlaskie	1	79	6,3	1	73	6,0
Opolskie	0	66	6,0	0	65	6,0
Łódzkie	3	154	5,9	2	161	6,1
Śląskie	12	241	5,2	12	241	5,2
Podkarpackie	1	104	5,0	1	108	5,1
Świętokrzyskie	1	61	4,7	1	56	4,3
Małopolskie	5	128	4,1	5	129	4,2

Źródło: Dane NBP.

10. Handel zagraniczny

Istotą sprawnego funkcjonowania przedsiębiorstwa w gospodarce rynkowej jest sprzedaż produktów do innych regionów kraju oraz za granicę. Rynki zagraniczne są z reguły bardziej wymagające. Tym samym zdolność firm do uzyskiwania nadwyżki eksportu nad importem świadczy o ich dobrej pozycji konkurencyjnej. Dla pełnej oceny, istotna jest także struktura obrotów w eksporcie i imporcie. Sytuacja jest pozytywna wówczas, gdy w eksporcie wzrasta udział dóbr nowoczesnych oraz takich, na które rośnie popyt na rynkach zagranicznych. Korzystna struktura obrotów w imporcie utożsamiana jest z rosnącym udziałem nowoczesnych dóbr inwestycyjnych, które „zainstalowane" w przedsiębiorstwach pozwolą na ich rozwój, poprawę konkurencyjności na rynku krajowym i zagranicznym i – w konsekwencji – wzrost eksportu.

Polska aspiruje do członkowstwa w UE, a funkcjonowanie regionu w Unii Europejskiej wymaga szeregu dostosowań strukturalnych, których celem jest między innymi wykształcenie zdolności do konkurowania regionalnych podmiotów gospodarczych, działających w warunkach gospodarki ponadnarodowej. O przyszłej pozycji regionu w UE decydować będzie między innymi zdolność do podjęcia walki konkurencyjnej, której nie sposób ocenić bez analizy zewnętrznych stosunków handlowych.

10.1. Założenia metodologiczne

Przy analizie handlu zagranicznego województw należy zwrócić uwagę na następujące ograniczenia:

- zaszeregowanie strumieni eksportu i importu do konkretnego regionu odbywa się wg kryterium „lokalizacji" przedsiębiorstwa. Oznacza to, że na przykład do Pomorskiego przypisane mogą być obroty firm pośredniczących w handlu zagranicznym, czyli eksportujących towary wyprodukowane w innych województwach. **Pamiętać należy jednakże o konkurencyjności lub zdolności do konkurowania regionu decyduje nie tylko umiejętność produkowania, lecz również sprzedaży, czyli m. in. eksportu**,
- w handlu zagranicznym Polski ponad połowa obrotów generowana jest przez przedsiębiorstwa z udziałem kapitału zagranicznego. Firmy te bardzo często rozliczają transakcje handlowe według tzw. **cen transferu** (zjawisko *transfer pricing*). Ceny te znacznie różnią się od deklarowanych w transakcjach dokonywanych między niezależnymi podmiotami, czyli według zasady *at arm's length*, i mogą zniekształcać obraz faktycznych obrotów handlowych regionu,
- nie są rejestrowane obroty „szarej strefy". Jest to szczególnie istotne w przypadku regionów przygranicznych (ale także położonych centralnie, na przykład w pobliżu ośrodków przemysłu odzieżowego), gdzie handel „bazarowy" generuje znaczne obroty handlowe i stanowi źródło utrzymania części ludności. W tym przypadku analizę można uzupełnić opracowaniami IBnGR, dotyczącymi handlu na najważniejszych targowiskach,
- analiza handlu zagranicznego bazuje na danych statystycznych uzyskanych z GUS.

10.2. Wielkość eksportu, importu oraz saldo handlu zagranicznego w latach 1995 – 1998

W handlu zagranicznym Polski utrzymuje się trwała dysproporcja między tempem wzrostu eksportu a tempem wzrostu importu. Jej skutkiem jest powiększający się deficyt handlowy.

Udział Pomorskiego w eksporcie Polski ogółem wynosił: 6,6 % w 1995 r., 8,5 % w 1996 r., 5,8 % w 1997 r. oraz 8,0 % w roku 1998. W tym samym okresie udział województwa w ogólnopolskim imporcie zmalał z 6,5 % do 5,5 %.

W porównaniu z innymi województwami Polski, Pomorskie charakteryzuje się wysoką wartością eksportu w przeliczeniu na mieszkańca. Wartość ta w 1997 r. wynosiła 1035 USD (przy średniej ogólnopolskiej równej 725 USD). Jak wynika z tabeli poniżej, bardzo silny wzrost wartości eksportu w przeliczeniu na jednego mieszkańca wystąpił w 1998 r. Było to, przede wszystkim, rezultatem zwiększenia się wartości eksportu stoczni działających w regionie.

Tabela 10.1.

Udziały województwa w eksporcie i imporcie Polski w latach 1995 – 1998 (w procentach)

Rok	Udział w wartości eksportu Polski	Udział w wartości importu Polski
1995	6,6	6,6
1996	8,5	5,6
1997	5,8	5,6
1998	8,0	5,6

Źródło: Obliczenia IBnGR na podstawie danych GUS.

Tabela 10.2.

Wartość eksportu oraz importu w przeliczeniu na jednego mieszkańca w województwie w latach 1995 – 1998 na tle średniej ogólnopolskiej (w USD)

Rok	Pomorskie		Polska	
	Eksport *per capita* (USD)	Import *per capita* (USD)	Eksport *per capita* (USD)	Import *per capita* (USD)
1995	688	885	592	751
1996	951	960	632	960
1997	685	1085	666	1094
1998	1035	1195	725	1199

Źródło: Obliczenia IBnGR na podstawie danych GUS.

Wykres 10.1. Zmiana wartości eksportu w latach 1995 – 1998 na tle średniej krajowej (Polska = 100)

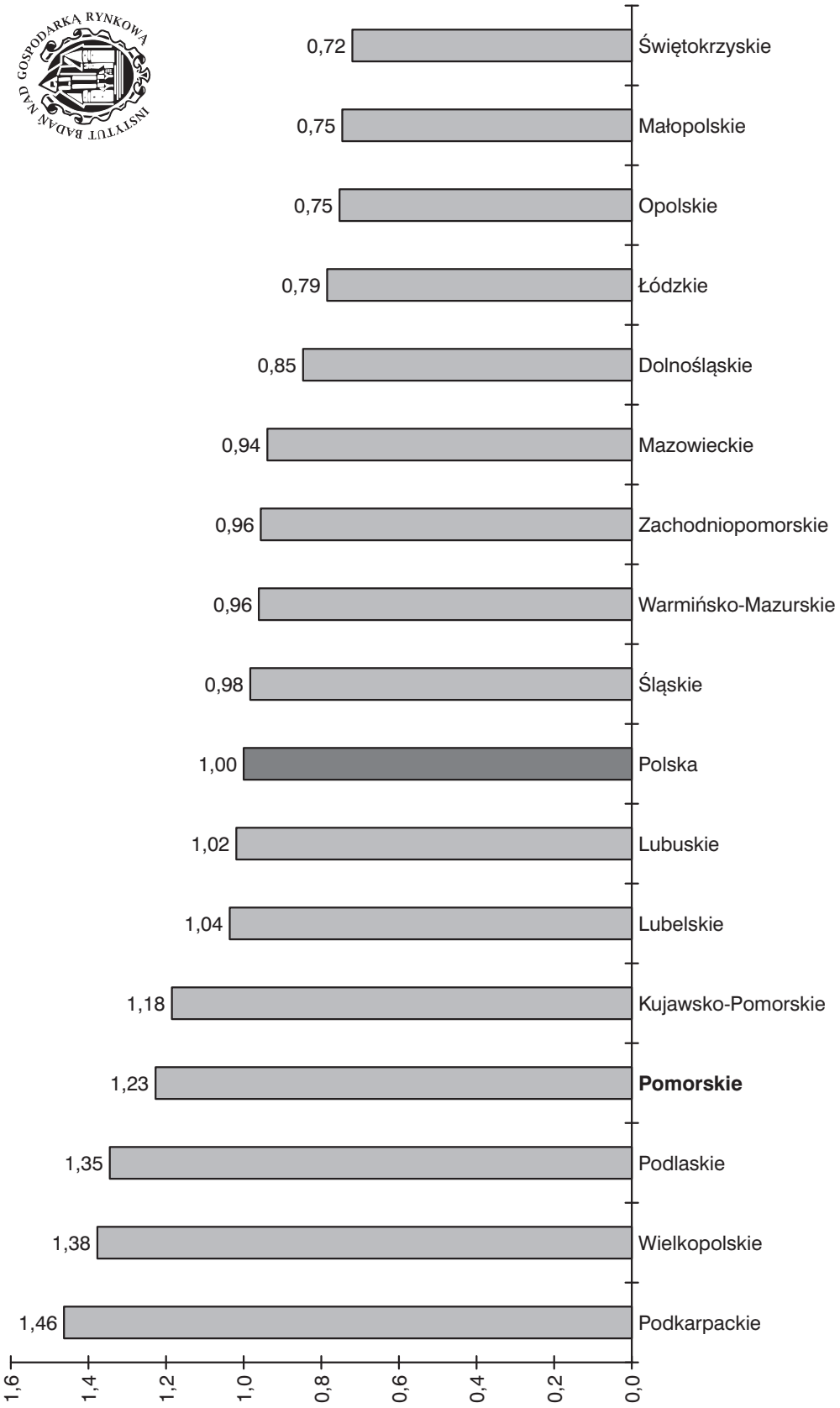

Źródło: Obliczenia IBnGR na podstawie danych GUS.

Wykres 10.2. Wartość importu w przeliczeniu na jednego mieszkańca w 1998 r. (USD)

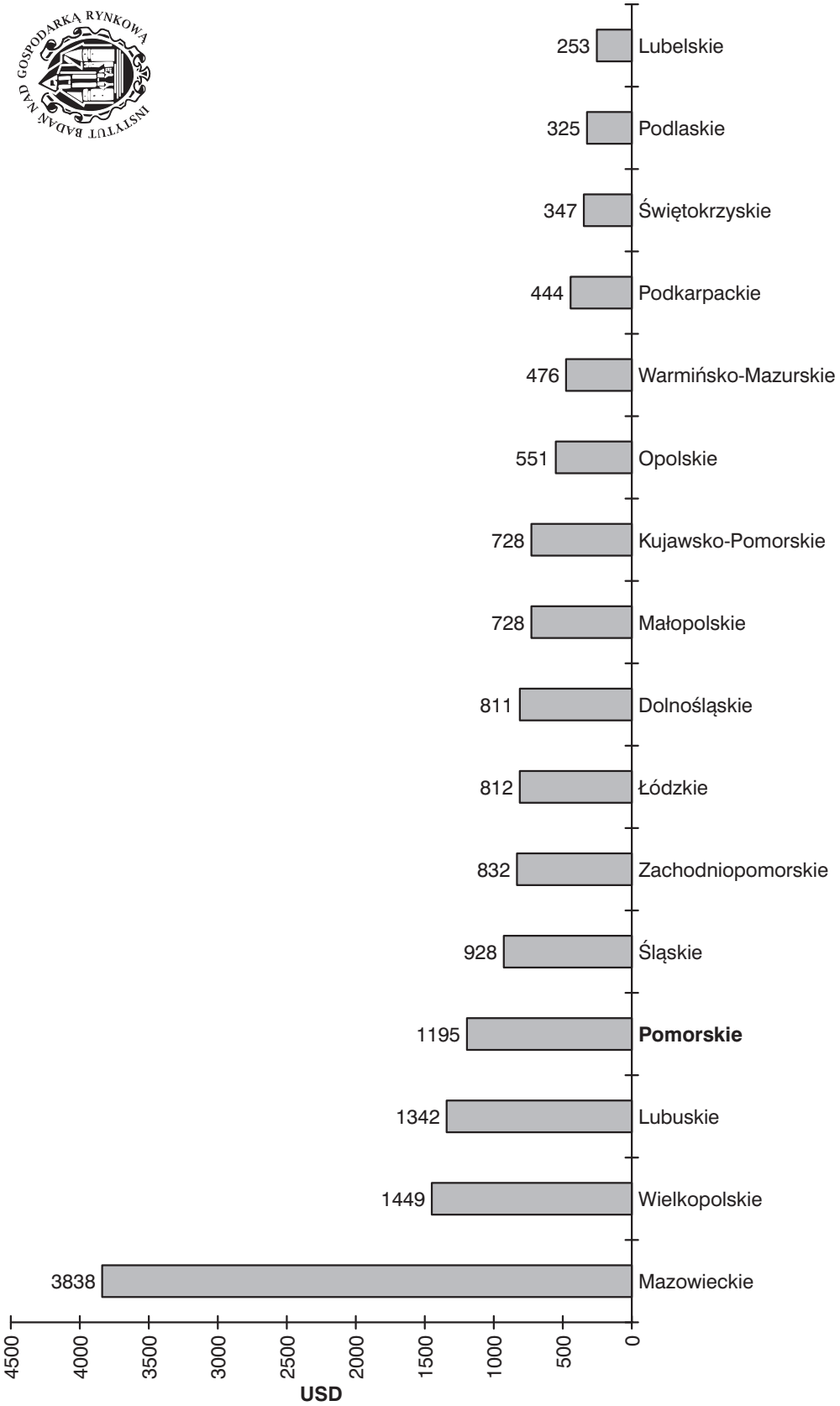

Źródło: Obliczenia IBnGR na podstawie danych GUS.

Wykres 10.3. Średnie udziały województw w eksporcie Polski w latach 1995 – 1998 w procentach

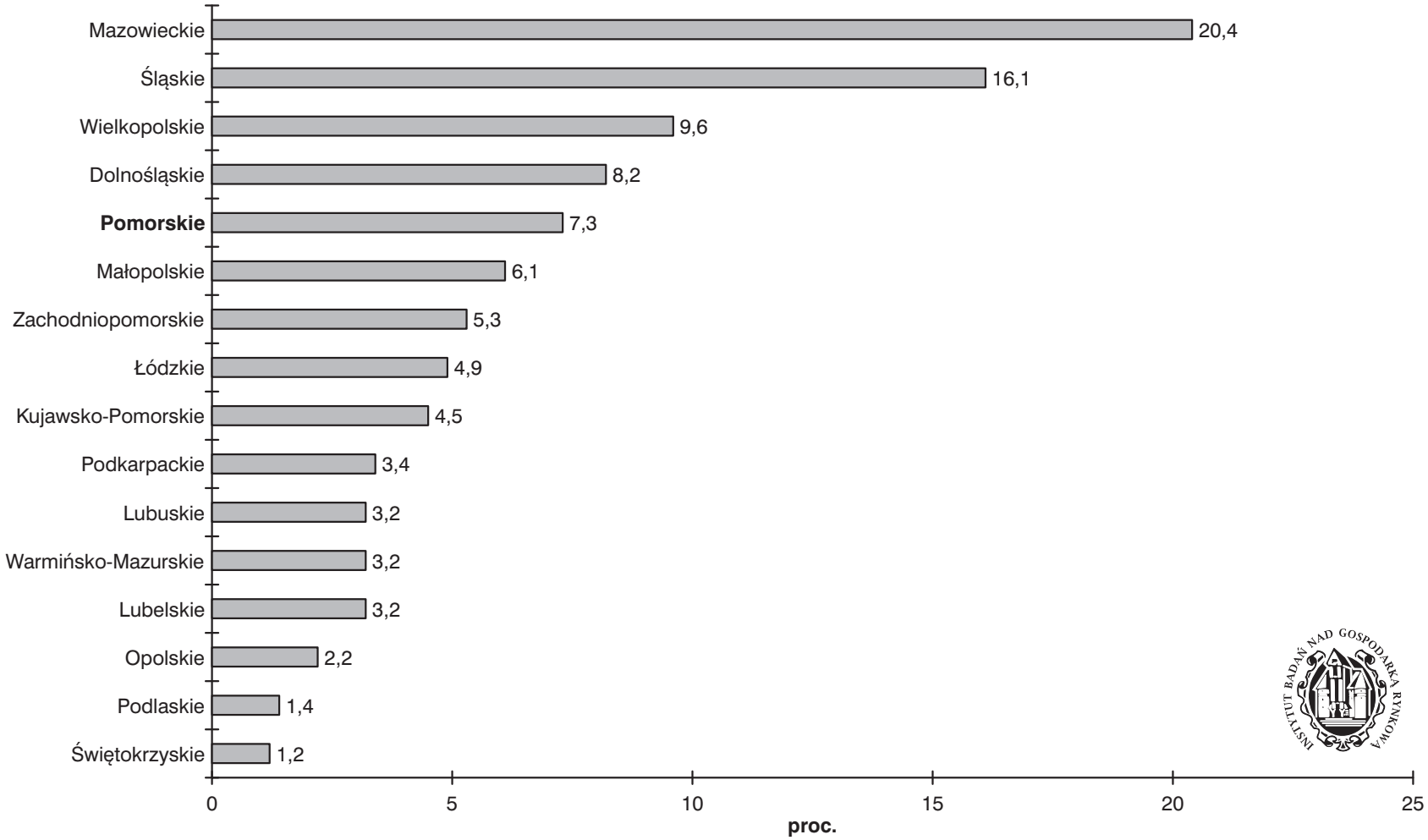

Źródło: Obliczenia IBnGR na podstawie danych GUS.

Wykres 10.4. Udział firm z kapitałem zagranicznym w eksporcie województw (w %, 1998 r.)

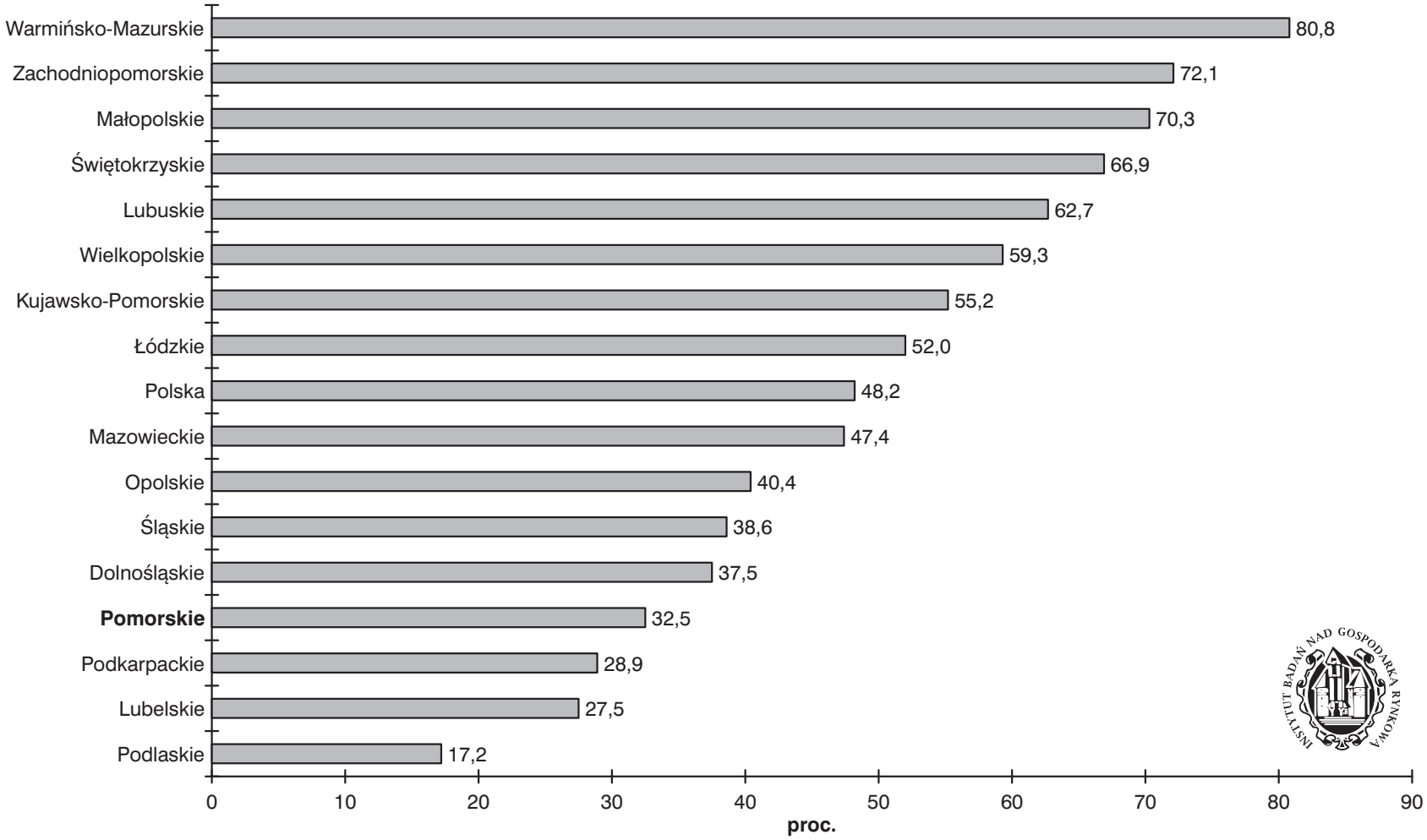

Źródło: Obliczenia IBnGR na podstawie danych GUS.

Strumienie eksportu firm zlokalizowanych na terenie województwa pomorskiego charakteryzuje silna koncentracja. W 1998 r. blisko 30 % wartości eksportu (wyrażonej w USD) przypadło na przemysł stoczniowy. O znacznej koncentracji eksportu świadczy również fakt, że na 10 grup towarowych przypada 66 % całości eksportu województwa.

Branża budowy statków nie jest jednolita. Z jednej strony działają tu duże przedsiębiorstwa, które posiadają dominujący udział w produkcji całego działu, z drugiej funkcjonują mniejsze firmy, specjalizujące się w produkcji i naprawach łodzi wycieczkowych i sportowych. Zakres działalności obejmuje także produkcję żagli oraz wyposażenia jednostek pływających. Przedsiębiorstwa te bardzo często są jedynie wykonawcami – projekty oraz działania marketingowe realizowane są przez zagranicznych (najczęściej niemieckich) zleceniodawców. Osiągnięcie sukcesu przez mniejsze polskie firmy działające w branży budowy i remontów jachtów możliwe jest dzięki wysokiej jakości, terminowości oraz relatywnie niskim – konkurencyjnym – kosztom pracy (budowa mniejszych jednostek pływających często ma charakter pracy rzemieślniczej).

Do głównych eksporterów w przemyśle stoczniowym należą: Stocznia Gdynia, Gdańska Stocznia Remontowa, Stocznia Północna, Stocznia Remontowa Nauta. Lista najważniejszych produktów eksportowych województwa pomorskiego prezentowana jest w tabeli poniżej.

Tabela 10.3.

Lista dziesięciu najważniejszych towarów eksportowych województwa w 1998 r.

Lp.	Grupa towarowa	Eksport w mln USD	Udział w procentach
1.	Środki transportu wodnego	644,4	28,6
2.	Wyroby przemysłu elektronicznego	263,6	11,7
3.	Konstrukcje metalowe	127,5	5,7
4.	Meble i wyroby stolarskie	110,1	4,9
5.	Odzież i bielizna osobista z tkanin	84,6	3,7
6.	Produkty naftowe i syntetyczne paliwa płynne	70,7	3,1
7.	Przetwory papiernicze	54,7	2,4
8.	Wyroby z tworzyw sztucznych	52,6	2,3
9.	Produkty przemysłu mięsnego	41,5	1,8
10.	Maszyny i urządzenia energetyczne	38,0	1,7

Źródło: Obliczenia IBnGR na podstawie danych GUS.

W przemyśle elektronicznym w eksporcie ważne są: *Philips Consumer Electronics*, *DGT*, *Proelco*. W branży konstrukcji metalowych do najważniejszych eksporterów należy *Mostostal Gdańsk*.

Istotną rolę w eksporcie odgrywa przemysł meblarski. Jest to jeden z przemysłów, który w wyniku procesów restrukturyzacyjnych przeszedł znaczne zmiany. Podstawowym

czynnikiem kształtującym wzrost produkcji jest stosunkowo wysoki popyt na meble na rynkach krajów wysoko rozwiniętych. Rynek odbiorców mebli jest znacznie zdywersyfikowany. Trafiają one do Niemiec, Włoch (duża dynamika wzrostu), Hiszpanii, Portugalii, krajów Beneluksu, Skandynawii oraz krajów CEFTA i na rynki wschodnie.

Relatywnie korzystna sytuacja w zakresie eksportu mebli wynika z niższych kosztów pracy, materiałów i energii w Polsce niż w krajach wysoko rozwiniętych. Przewaga ta zatem może się zmniejszać wraz ze wzrostem poziomu płac.

Ważny dla eksportu województwa jest także przemysł odzieżowy. Jego cechą jest wysoki udział płac w kosztach produkcji (około 60 %). Oznacza to, że przewaga konkurencyjna może poważnie się zmniejszyć wraz z rosnącymi kosztami produkcji, tym bardziej że zgodnie z szacunkami około 80 % eksportu polskiego przemysłu odzieżowego stanowi tzw. przerób uszlachetniający. Silną stroną eksportu firm Pomorskiego jest stosunkowo wysoka jakość produkcji. Potencjalne zagrożenia wiążą się z przejmowaniem przerobu uszlachetniającego przez inne kraje – o niższych kosztach pracy. Okres restrukturyzacji nie został wykorzystany w zakresie wprowadzania towarów na zagraniczne rynki pod własnymi markami, co oznacza, że odbiorcy nie identyfikują nabywanych produktów jako polskich.

Tabela 10.4.

Wartość eksportu, importu oraz saldo obrotów firm województwa w latach 1995 – 1998 w mln USD

	1995	1996	1997	1998
Eksport	1500,1	2071,9	1493,0	2255,5
Import	1927,5	2092,3	2363,4	2603,1
Saldo	–427,4	–20,4	870,5	–347,6
Eksport bez przemysłu stoczniowego	1002,9	100,4	1285,3	1611,2

Źródło: Obliczenia IBnGR na podstawie danych GUS.

W 1995 eksport województwa charakteryzował się znacznymi wahaniami obrotów, czego przyczyną był przede wszystkim zmieniający się poziom eksportu przemysłu stoczniowego. W celu wyeliminowania tych zmian, od całkowitej wartości eksportu województwa odjęta została wartość eksportu przemysłu stoczniowego. W latach 1995 – 1998, eksport bez uwzględnienia przemysłu stoczniowego charakteryzował się wahaniami z tendencją do wzrostu. Można to uznać za przejaw wzrostu konkurencyjności województwa.

10.3. Partnerzy handlowi firm województwa

Najważniejszym rynkiem zbytu dla firm Pomorskiego są kraje Unii Europejskiej. Ich udział w całości eksportu w latach 1995 – 1997 malał, wzrósł natomiast w 1998 r. po spadku popytu w byłym ZSRR. Zaznaczyć należy, że w Pomorskiem udział krajów byłego ZSRR w eksporcie w 1997 r. był (w porównaniu z innymi województwami) relatywnie duży – 16,8 %. W 1998 r. zmalał do 10 %. Najważniejszym partnerem

Wykres 10.5. Saldo obrotów handlu zagranicznego w 1998 r. (mln USD)

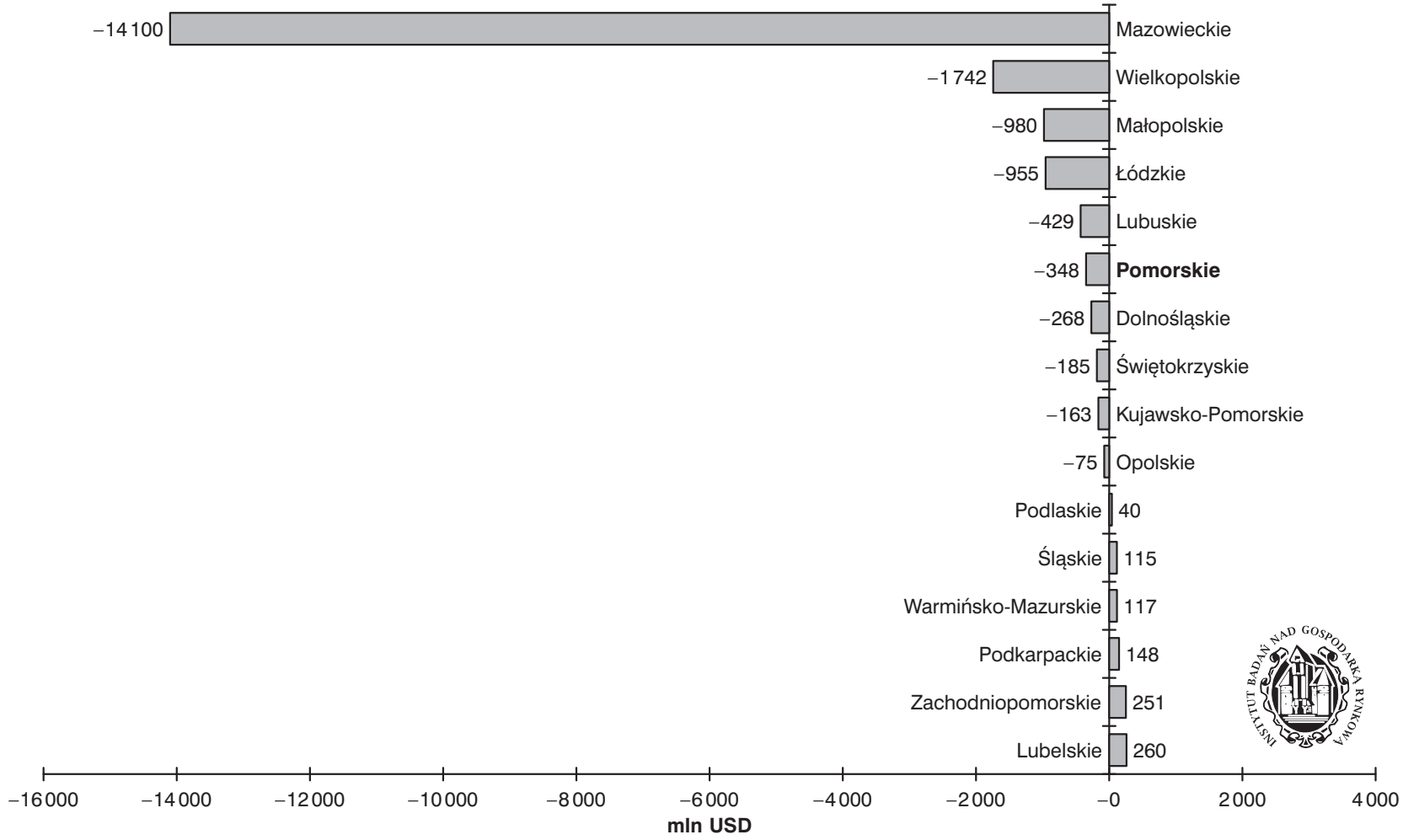

Źródło: Obliczenia IBnGR na podstawie danych GUS.

Wykres 10.6. Wartość eksportu *per capita* w 1998 r. (USD)

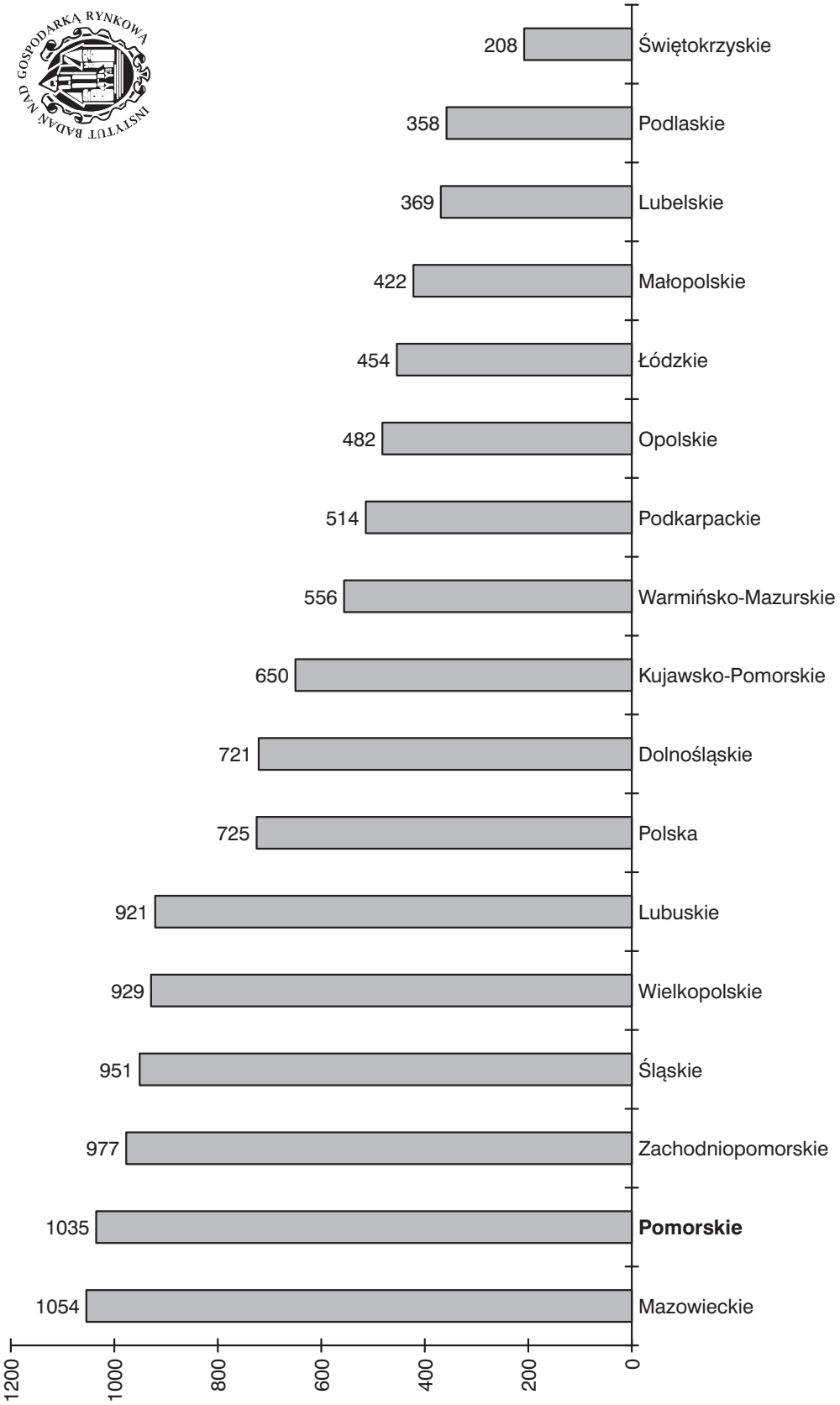

Źródło: Obliczenia IBnGR na podstawie danych GUS.

w eksporcie są Niemcy. W 1998 r. na rynek niemiecki trafiło 41 % eksportu. Kolejne miejsca zajęły: Rosja (6,8 %), Holandia (6,3 %), Francja (5,4 %), Norwegia (4,2 %) oraz Szwecja i Wielka Brytania – po 3,9 %. Łączny udział krajów bałtyckich (Dania, Estonia, Finlandia, Litwa, Łotwa, Norwegia, Szwecja) w eksporcie Pomorskiego w 1998 r. wynosił 14 %.

Tabela 10.5.

Geograficzna struktura eksportu i importu województwa w latach 1995 – 1998

	1995	1996	1997	1998
Kraje Unii Europejskiej	77,5	64,7	66,3	72,5
Kraje byłego ZSRR	9,5	11,4	16,8	10,0
Kraje o rozwiniętych gospodarkach rynkowych	5,0	11,6	10,2	7,3
Pozostałe kraje	6,1	10,7	4,0	7,8
Kraje Europy Środkowo-Wschodniej	1,8	1,6	2,6	2,4
Razem	100,0	100,0	100,0	100,0

Źródło: Obliczenia IBnGR na podstawie danych GUS.

10.4. Rola firm z udziałem kapitału zagranicznego

W handlu zagranicznym województwa coraz większą rolę odgrywają przedsiębiorstwa z udziałem kapitału zagranicznego. W 1996 r. ich udział w eksporcie kształtował się na poziomie 20,4 %, natomiast w 1997 r. wzrósł do blisko 43 %. W 1998 r. udział firm z zagranicznym kapitałem w eksporcie regionu zmalał jednak do 32 %, co wynikało z bardzo silnego wzrostu eksportu przemysłu stoczniowego. Wartość eksportu firm zagranicznych zlokalizowanych w województwie pomorskim w latach 1996 – 1998 w przeliczeniu na jednego mieszkańca wynosiła odpowiednio: 193, 292, 336 USD, natomiast importu: 259, 376, 425 USD.

O roli, jaką przedsiębiorcy zagraniczni odgrywają w handlu województw, świadczy wskaźnik ujawnionych przewag komparatywnych przedsiębiorstw z udziałem kapitału zagranicznego. Liczony jest on jako relacja udziału danego województwa w ogólnopolskim eksporcie firm z udziałem kapitału zagranicznego do udziału województwa w całkowitym eksporcie Polski. Wskaźnik wyższy od jedności wskazuje, że firmy zagraniczne generują eksport w stopniu większym od przedsiębiorstw krajowych, czyli ich skłonność do eksportu jest wyższa niż firm rodzimych. Wartość tego wskaźnika w latach 1995 – 1998 w województwie pomorskim w 1998 r. wynosiła 0,67 (13. miejsce w kraju). Tak nieznaczne zaangażowanie przedsiębiorstw z kapitałem zagranicznym w eksporcie województwa wynika z relatywnie niewielkiej liczby firm zagranicznych działających w regionie oraz z faktu – że, jak już wspomniano – eksport zdominowany jest przez branżę budowy statków (w której działają przede wszystkim firmy krajowe).

Tabela 10.6.

Najważniejsi partnerzy województwa w eksporcie i imporcie w latach 1995 – 1998

Najważniejsi partnerzy w eksporcie				Najważniejsi partnerzy w eksporcie			
1995	KRAJ	mln USD	udział (%)	1997	KRAJ	mln USD	udział (%)
1.	Niemcy	594,7	39,6	1.	Niemcy	469,8	31,5
2.	Finlandia	141,6	9,4	2.	Rosja	185,5	12,4
3.	Rosja	104,7	7,0	3.	Norwegia	93,3	6,2
4.	Szwecja	83,1	5,5	4.	Holandia	81,2	5,4
5.	Holandia	72,5	4,8	5.	Francja	74,6	5,0
6.	Wlk. Bryt.	55,5	3,7	6.	Dania	63,7	4,3
7.	Dania	53,7	3,6	7.	Wlk. Bryt.	60,6	4,1
8.	Grecja	39,0	2,6	8.	Szwecja	60,0	4,0
9.	Włochy	36,6	2,4	9.	Finlandia	46,4	3,1
10.	Cypr	34,1	2,3	10.	Włochy	35,7	2,4
Najważniejsi partnerzy w eksporcie				Najważniejsi partnerzy w eksporcie			
1996	KRAJ	mln USD	udział (%)	1998	KRAJ	mln USD	udział (%)
1.	Niemcy	511,2	24,7	1.	Niemcy	923,0	40,9
2.	Wlk. Bryt.	171,2	8,3	2.	Rosja	152,8	6,8
3.	Norwegia	168,9	8,2	3.	Holandia	142,5	6,3
4.	Rosja	136,6	6,6	4.	Francja	121,9	5,4
5.	Grecja	121,7	5,9	5.	Norwegia	95,8	4,2
6.	Dania	115,9	5,6	6.	Szwecja	88,5	3,9
7.	Belgia	89,2	4,3	7.	Wlk. bryt.	86,9	3,9
8.	Holandia	81,7	3,9	8.	Cypr	85,4	3,8
9.	Finlandia	74,0	3,6	9.	Dania	83,3	3,7
10.	Liberia	63,3	3,1	10.	Włochy	55,1	2,4

10.5. Rola małych i średnich przedsiębiorstw w handlu zagranicznym

Ważna jest również rola sektora małych i średnich przedsiębiorstw. Ich udział w całości sprzedaży na rynki zagraniczne wynosi około 32 %, co – z punktu widzenia tego wskaźnika – plasuje województwo pomorskie na 2. pozycji w Polsce. Dowodzi to dużej konkurencyjności i przedsiębiorczości sektora małych i średnich firm w województwie pomorskim.

Tabela 10.6. c. d.

Najważniejsi partnerzy województwa w eksporcie i imporcie w latach 1995 – 1998

Najważniejsi partnerzy w imporcie				Najważniejsi partnerzy w imporcie			
1995	KRAJ	mln USD	udział(%)	1997	KRAJ	mln USD	udział (%)
1.	Niemcy	408,7	21,2	1.	Niemcy	483,0	20,4
2.	Wlk. Bryt.	253,4	13,1	2.	Rosja	314,8	13,3
3.	Szwecja	173,5	9,0	3.	Szwecja	165,6	7,0
4.	Iran	149,5	7,8	4.	Włochy	137,9	5,8
5.	Holandia	81,9	4,2	5.	Norwegia	128,8	5,4
6.	Finlandia	77,2	4,0	6.	Wlk. Bryt.	105,6	4,5
7.	Norwegia	76,6	4,0	7.	Dania	102,7	4,3
8.	Włochy	74,6	3,9	8.	Francja	101,4	4,3
9.	Rosja	70,2	3,6	9.	Holandia	88,9	3,8
10.	Dania	68,3	3,5	10.	Hiszpania	61,9	2,6
Najważniejsi partnerzy w imporcie				Najważniejsi partnerzy w imporcie			
1996	KRAJ	mln USD	udział (%)	1998	KRAJ	mln USD	udział (%)
1.	Niemcy	449,9	21,5	1.	Niemcy	534,6	20,5
2.	Rosja	270,0	12,9	2.	Rosja	308,3	11,8
3.	Wlk. Bryt.	203,8	9,7	3.	Szwecja	203,1	7,8
4.	Szwecja	111,5	5,3	4.	Włochy	151,5	5,8
5.	Norwegia	110,8	5,3	5.	Wlk. Bryt.	119,3	4,6
6.	Włochy	105,4	5,0	6.	Holandia	106,0	4,1
7.	Dania	92,2	4,4	7.	Dania	103,7	4,0
8.	Holandia	79,8	3,8	8.	Francja	102,2	3,9
9.	Francja	72,9	3,5	9.	Norwegia	102,2	3,9
10.	USA	57,2	2,7	10.	Hiszpania	90,3	3,5

Źródło: Obliczenia IBnGR na podstawie danych GUS.

10.6. Dynamika eksportu grup towarowych

Wśród grup towarowych, których wartość eksportu w latach 1995 – 1998 cechowała się największą dynamiką, wymienić należy: wyroby przemysłu elektronicznego, wyroby odzieżowe, przetwory rybne i produkty połowów, zabawki i gry towarzyskie, wyroby porcelanowe, produkty mleczarskie. Wskazać należy też na spadek wartości eksportu odnotowany między innymi w przemyśle mięsnym i cukierniczym, wywołany głównie kryzysem na rynkach krajów byłego ZSRR.

Aby dokładniej poznać sytuację w eksportujących przedsiębiorstwach, przeprowadzone zostało badanie ankietowe. Aż 60 % ankietowanych przedsiębiorstw zadeklarowało, że w ostatnich dwóch latach wzrosła wartość eksportu. Przeciętny wzrost wynosił 24 %. W tych przedsiębiorstwach, w których eksport obniżył się, spadek dotyczył rynków krajów byłego ZSRR i wywołany został wspomnianym kryzysem społeczno-ekonomicznym w tych krajach.

Wśród głównych przyczyn wzrostu eksportu największe znaczenie mają dwa czynniki: wprowadzenie nowych produktów na rynek oraz unowocześnienie dotychczas produkowanych wyrobów.

W ocenie połowy przedsiębiorstw, ważną przyczyną wzrostu eksportu była także obniżka kosztów produkcji. Warto zauważyć że 44 % ankietowanych firm wśród ważnych przyczyn wzrostu eksportu wymienia zainstalowanie nowych maszyn i urządzeń, co świadczy o zachodzących procesach modernizacyjnych (chociaż opinie są niejednoznaczne, gdyż dla 40 % ankietowanych firm czynnik ten ma bardzo małe znaczenie).

Wykres 10.7.

Główne przyczyny wzrostu eksportu w ankietowanych przedsiębiorstwach

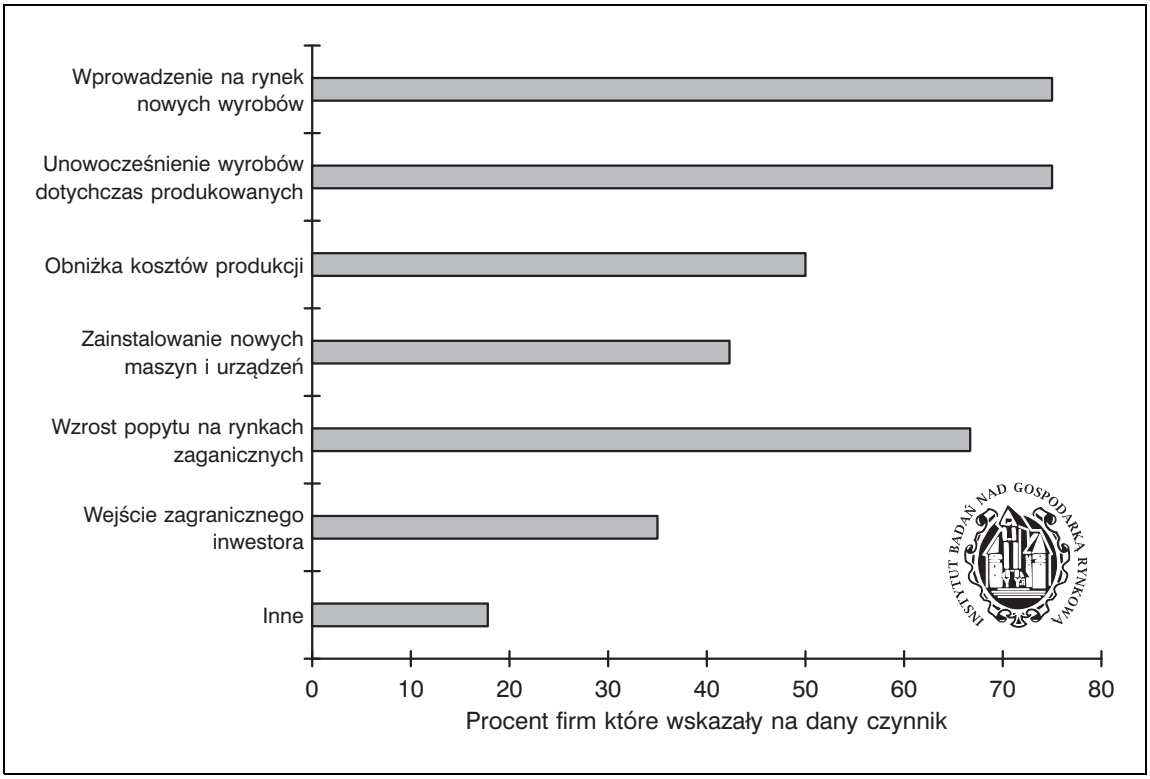

Źródło: Badania ankietowe IBnGR.
Uwaga: Procenty nie sumują się do 100, gdyż firmy mogły wskazać na więcej niż jeden czynnik.

Przedsiębiorstwa raczej optymistycznie oceniają perspektywy eksportu w najbliższych dwóch latach. Prognozowany spadek dotyczy głównie rynków krajów byłego ZSRR.

W dostępie do zagranicznych rynków zbytu ponad połowa (55 %) przedsiębiorstw napotyka bariery handlowe. Przede wszystkim są to cła, rzadziej ograniczenia o charakterze ilościowym. Wśród innych czynników ograniczających dostęp do rynku, przedsiębiorstwa wskazywały na certyfikaty jakości (na przykład *Good Manufacturing Practice* w przemyśle farmaceutycznym) i inne ograniczenia o podobnym znaczeniu.

Przedsiębiorstwa regionu podejmują działania dostosowawcze, mające na celu podniesienie konkurencyjności w obliczu zachodzących procesów liberalizacyjnych. 80 % respondentów realizuje program unowocześnienia produkcji, 75 % podejmuje działania mające na celu poprawę jakości. 65 % firm stara się obniżyć koszty produkcji i zmienić asortyment (wprowadzić nowe wyroby). Trzy czwarte respondentów unowocześnia produkcję poprzez import inwestycyjny, obejmujący maszyny i urządzenia. Połowa przedsiębiorstw deklaruje, że import obejmuje głównie surowce i półfabrykaty. Tylko w przypadku 20 % firm import dotyczy procesów technologicznych.

10.7. Podsumowanie

Otwarcie gospodarki zmusza firmy krajowe do konkurencji z przedsiębiorstwami zagranicznymi. Reguły tej konkurencji określają umowy międzynarodowe podpisywane z poszczególnymi krajami. Układy te zakładają liberalizację gospodarki, której istotą jest stopniowe znoszenie ceł i innych ograniczeń handlowych aż do całkowitego ich wyeliminowania. Oznacza to zrównanie reguł konkurencji dla firm krajowych i zagranicznych. Walkę o rynki zbytu wygrają przedsiębiorstwa oferujące wyroby nowoczesne, konkurencyjne cenowo, wysokiej jakości, takie, na które popyt na rynkach zagranicznych wzrasta.

Sytuacja w handlu zagranicznym Pomorskiego, z punktu widzenia struktury sprzedaży, wykazuje się pewną stabilnością Eksportowym hitem niezmiennie pozostają wyroby przemysłu stoczniowego. Zmienność koniunktury w tej branży oraz stosunkowo długi cykl budowy statków powoduje jednak znaczne wahania wartości eksportu regionu w poszczególnych latach. Eksport pozostałej grupy towarów (wartość eksportu ogółem minus wartość eksportu przemysłu stoczniowego) w ciągu ostatnich kilku lat charakteryzuje się natomiast stałym wzrostem, co wskazuje na poprawę jego konkurencyjności.

W całości sprzedaży na rynki zagraniczne stosunkowo duży udział mają towary, których przewaga konkurencyjna opiera się na niskich kosztach pracy. Zjawisko to jest niekorzystne, ponieważ te w Polsce wzrastają, co w długim okresie może zachwiać podstawami tak osiąganej konkurencyjności.

Warto podkreślić, że w województwie pomorskim działają firmy, których eksport systematycznie wzrasta i które zdobyły sobie duże uznanie wśród zagranicznych odbiorców. Na szczególną uwagę zasługują: wyroby porcelanowe, produkty farmaceutyczne, gry i zabawki oraz systemy komputerowe.

Bardzo ważny jest fakt, że w okresie transformacji przedsiębiorstwa województwa gdańskiego rozwinęły eksport na rynki krajów Unii Europejskiej, która jest naszym najważniejszym partnerem handlowym. Z drugiej strony, należy wskazać na znaczną zmienność krajów na liście najpoważniejszych odbiorców gdańskiego eksportu. Świadczyć to może o braku stabilnych powiązań handlowych. Niezmiennie jednak od kilku lat głównym importerem naszych towarów są Niemcy. Stosunkowo duży udział w handlu

regionu mają też rynki krajów byłego ZSRR (głównie Rosja), co w sytuacji pogłębiającego się kryzysu w tym rejonie świata może negatywnie wpłynąć na wielkość sprzedaży. Wskazują na to przedsiębiorcy w badaniach ankietowych.

Firmy regionu podejmują działania dostosowawcze do liberalizacji stosunków handlowych z krajami UE i CEFTA. Liberalizacja ta częściej postrzegana jest bardziej jako szansa ekspansji na zagraniczne rynki niż jako zagrożenie dodatkową konkurencją. Generalnie, oczekiwania firm eksportujących na najbliższe lata są optymistyczne, jednak przedsiębiorcy zdają sobie sprawę z ogromu zadań dostosowawczych i konieczności podejmowania inwestycji.

11. Atrakcyjność inwestycyjna

Umiejętność kreowania atrakcyjności jest jednym z istotnych czynników, które mogą przyczynić się do wzrostu gospodarczego i zmniejszania dysproporcji w rozwoju. Postrzeganie przez przedsiębiorców regionu jako atrakcyjnego determinuje ich decyzje lokalizacyjne, a bezpośrednie inwestycje zagraniczne, jak wiadomo, wywołują szereg pozytywnych skutków. Do najważniejszych z nich należą:

- napływ kapitału wiąże się z importem nowoczesnych technologii, które poprzez proces dyfuzji upowszechniają się w całej gospodarce,
- firmy zagraniczne stwarzają popyt na siłę roboczą, a zatem mogą przyczyniać się do spadku bezrobocia,
- znaczne inwestycje kapitału zagranicznego wywołują często lokalny *boom*,
- poprzez lepszą organizację produkcji i dojrzałość marketingową oddziałują na inne przedsiębiorstwa,
- firmy zagraniczne przyczyniają się w znacznym stopniu do wzrostu regionalnego PKB i eksportu.

11.1. Założenia metodologiczne

Fakt, że inwestycje z udziałem kapitału zagranicznego przyczyniają się do likwidacji dysproporcji regionalnych, powoduje, że nie traci znaczenia problem identyfikacji motywów, którymi kierują się inwestorzy zagraniczni wybierając lokalizację firmy w danym regionie.

Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową rozpoczął badania dotyczące regionalnego zróżnicowania atrakcyjności inwestycyjnej Polski w 1993 r. Przeprowadzono ponad 700 ankiet w firmach z udziałem kapitału obcego. Jak wynikało z odpowiedzi uzyskanych od inwestorów, czynniki, które uwzględniają oni w kalkulacjach dotyczących decyzji lokalizacyjnych, można podzielić na:

- stymulujące do podjęcia działalności inwestycyjnej (tzw. stymulanty),
- destymulujące ich potencjalną aktywność inwestycyjną (tzw. destymulanty),
- obojętne, które nie mają wpływu na określoną decyzję inwestycyjną (nominanty).

Do grupy czynników stymulujących działalność inwestycyjną w danym regionie należą: poziom rozwoju przemysłu, zasoby i kwalifikacje siły roboczej, wysoka chłonność lokalnego rynku, dobrze rozwinięta infrastruktura rynkowa i transportowa (sieć dróg, kolei, sprawnie działająca telekomunikacja, obecność portu lotniczego, ewentualnie portów morskich, przychylność władz lokalnych wobec inwestorów zagranicznych, jasność, klarowność i stabilność przepisów stanowionych przez gminy).

Do czynników wpływających destymulująco na inwestorów należą: wysoka stopa bezrobocia i związane z nią patologie, zagrożenia wynikające z wysokiej przestępczości, brak kompatybilności w legislacji między krajami eksportującymi i importującymi kapitał, degradacja środowiska naturalnego, trudności ze znalezieniem lokalu, wysokie ceny ziemi, długi okres załatwiania formalności, zmiany w przepisach ustanawianych przez gminy i inne.

Należy dodać, że część z wymienionych czynników nie jest jednoznacznie oceniana przez wszystkich inwestorów. Przykładowo, wysoki wskaźnik bezrobocia może zachęcać do lokalizacji firmy, ponieważ stanowi gwarancję na pozyskanie taniej, zdyscyplinowanej załogi, która nie jest skłonna do akcji rewindykacyjnych, mających na celu wzrost płac. Podobnie, zanieczyszczenie środowiska naturalnego może stanowić czynnik zniechęcający do podejmowania działalności na danym terenie (szczególnie dla producentów żywności) lub bodziec do lokalizacji (dla przedsiębiorstw, których funkcjonowanie związane jest z rekultywacją środowiska, np. budowa oczyszczalni ścieków).

Założenie, że inwestorzy, poza kompleksową makroekonomiczną oceną klimatu inwestycyjnego, dokonują waloryzacji tylko niektórych interesujących ich aspektów charakteryzujących region, było podstawą wyróżnienia tzw. mikroklimatów, na które składają się: dostępność komunikacyjna, chłonność rynku, rynek pracy, poziom rozwoju przemysłu, otoczenie dla biznesu, transformacja gospodarki, atrakcyjność turystyczna i stan środowiska przyrodniczego[32].

Obecnie prezentowana klasyfikacja województw stanowi pierwszą próbę oceny ich atrakcyjności inwestycyjnej po reformie administracyjnej. Warto podkreślić raz jeszcze, że nowy podział zacznie stymulować procesy zmian jakościowych, które w dynamiczny sposób będą wpływać na różne cechy przestrzeni i zmieniać klimat inwestycyjny w regionach.

11.2. Atrakcyjność inwestycyjna województwa[33]

Jak już wspomniano, Pomorskie leży w północnej części Polski, a jego położenie komunikacyjne jest korzystne. Główny układ komunikacyjny tworzą drogi międzynarodowe: E-75 (Gdynia – Łódź – Katowice – Cieszyn), E-77 (Gdańsk – Warszawa – Kraków – – Chyżne) i E-28 (Gdańsk – Szczecin – Berlin). Uzupełnieniem wymienionych tras są szlaki: Elbląg – Kaliningrad i droga krajowa nr 22 (Tczew – Starogard Gdański – Gorzów Wielkopolski – Berlin).

Położenie regionu względem projektowanego układu autostrad i dróg ekspresowych jest również korzystne. Przez Pomorskie przebiegać będzie autostrada A-1 oraz droga ekspresowa *Via Hanzeatica*, będąca obwodnicą bałtycką o przebiegu podobnym do drogi międzynarodowej E-28 (Szczecin – Koszalin – Gdańsk – Kaliningrad – Ryga – Tallin).

Najistotniejsze z punktu widzenia położenia komunikacyjnego regionu wydaje się jednak planowane połączenie autostradowe Północ – Południe (autostrada A-1). Stolica województwa posiada dobre połączenia kolejowe z innymi aglomeracjami. Znajduje się tu również port lotniczy. Z punktu widzenia dostępności komunikacyjnej województwo zostało zaliczone do klasy atrakcyjności A.

---

[32] Metodologia bazuje na tzw. wskaźnikach taksonomicznych. W badaniu zastosowano procedurę dwuetapową. W etapie I sporządzono najszerszy zestaw potencjalnych cech diagnostycznych, charakteryzujących dany mikroklimat. W etapie II wyeliminowano te cechy, które nie spełniają kryteriów formalnych. Obszerniejsze informacje na temat wykorzystanych wskaźników znaleźć można w opracowaniu IBnGR: *Atrakcyjność inwestycyjna województw. Ujęcie regionalne*.

[33] Obliczenia dotyczące wskaźników atrakcyjności inwestycyjnej bazują na danych szacunkowych. W przygotowaniu znajduje się publikacja IBnGR, która zawierać będzie badania oparte na oficjalnych statystykach GUS.

Tabela 11.1.

Ocena atrakcyjności inwestycyjnej województwa

Mikroklimat inwestycyjny	Klasa atrakcyjności
Dostępność komunikacyjna	A
Poziom rozwoju przemysłu	C
Rynek pracy	B
Otoczenie biznesu	B
Transformacja gospodarki	B
Chłonność rynku	B
Atrakcyjność turystyczna	A
Ogólna atrakcyjność inwestycyjna	B

Źródło: Obliczenia IBnGR na podstawie danych GUS.

Nadmorskie położenie w wyraźny sposób określa strukturę przemysłu Pomorskiego. Do najlepiej rozwiniętych branż należy przemysł stoczniowy. Funkcjonuje kilka stoczni produkcyjnych i remontowych. Na szczególną uwagę zasługują również przemysły rafineryjny, chemiczny, meblarski i spożywczy (rybny) oraz sektory wysokich technologii (głównie elektroniczny).W Starogardzie Gdańskim znajduje się ważny ośrodek przemysłu lekkiego (skórzanego) oraz farmaceutycznego.

Z punktu widzenia rozwoju przemysłu województwo pomorskie zostało zakwalifikowane do klasy C.

Sytuacja na rynku pracy, oceniana z punktu widzenia wskaźników bezrobocia, jest nieco gorsza od przeciętnej w kraju. Liczba bezrobotnych w 1998 r. stanowiła 6,16 % całkowitej liczby bezrobotnych w Polsce. Atutem rynku pracy jest duża liczba wysoko wykwalifikowanych pracowników. W mikroklimacie „rynek pracy" województwo znajduje się w klasie B.

W Pomorskiem wzrasta znaczenie sektora stanowiącego **otoczenie biznesu**. Odbywają się cykliczne imprezy targowe, zarówno krajowe, jak i międzynarodowe, działają kluby biznesu, izby przemysłowo-handlowe i stowarzyszenia przedsiębiorców. Jak już wspomniano, w województwie znajdują się 4 centrale i 150 oddziałów bankowych[34]. W mikroklimacie „otoczenie biznesu" Pomorskie znajduje się w klasie B.

W województwie postępują procesy **transformacji gospodarki**. Przejawiają się one zarówno w postępach prywatyzacji przedsiębiorstw, zmniejszaniu się roli sektora państwowego, jak i zwiększaniu liczby firm typu *joint-venture*. W latach 1994 – 1997 liczba firm państwowych zmniejszyła się o 76, co w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców wskazuje na dość powolne tempo zmian (wskaźnik – 0,3). Zwiększa się natomiast bardzo znacznie liczba firm zagranicznych. Obecnie działa tu 139 inwestorów z tzw. listy PAIZ. Z punktu widzenia liczby spółek na 10 tys. mieszkańców daje to Pomorskiemu 5. lokatę

[34] W. Dziemianowicz, *Transformacja gospodarki*, opracowanie IBnGR, 1999.

Wykres 11.1. Ocena atrakcyjności inwestycyjnej województw

w Polsce[35]. W rankingu oceniającym dynamikę procesów transformacji województwo znajduje się w klasie B.

Chłonność polskiego rynku jest ciągle – w porównaniu z innymi wysoko rozwiniętymi krajami – ograniczona relatywnie niskim poziomem wynagrodzeń. Z punktu widzenia tego wskaźnika województwo pomorskie plasuje się na 6. miejscu w Polsce ze wskaźnikiem o 23 % niższym od średniej krajowej[36]. Dochody firm zlokalizowanych w województwie szacowane są na 14,75 % dochodów wszystkich podmiotów prawnych w Polsce. Import, stanowiący element zagregowanego popytu, w 1997 r. kształtował się na poziomie 1085 USD *per capita*. Cały import Pomorskiego stanowił 5,9 % globalnego importu krajowego.

Łączna ocena chłonności rynku plasuje Pomorskie w klasie B.

Pomorskie jest bardzo atrakcyjne turystycznie, ze względu na położenie w dwóch strefach: nadmorskiej i pojeziernej. Znajduje się tutaj wiele parków krajobrazowych (np. Trójmiejski, Nadmorski, Kaszubski, Wdzydzki). Obok Trójmiasta, dużą rolę odgrywa w turystyce Półwysep Helski – jedno z głównych miejsc rekreacyjnych mieszkańców aglomeracji gdańskiej, szczególnie atrakcyjne dla miłośników sportów żeglarskich oraz jedno z najpopularniejszych miejsc turystyki wczasowo-wypoczynkowej (pobytowej). Głównymi miejscowościami turystycznymi półwyspu są: Władysławowo, Chałupy, Kuźnica, Jastarnia, Jurata i Hel.

Warto wspomnieć, że na terenie Pomorskiego leży bardzo malownicza Szwajcaria Kaszubska oraz unikatowy w skali kraju kompleks leśny Borów Tucholskich. W mikroklimacie „atrakcyjność turystyczna" Pomorskie znajduje się w klasie A.

W łącznej ocenie atrakcyjności inwestycyjnej województwo Pomorskie zostało zakwalifikowane do klasy B.

---

[35] Por. W. Dziemianowicz, rozdział: Transformacja gospodarcza województw.

[36] B. Wyżnikiewicz, Poziom i źródła dochodów w województwach, opracowanie IBnGR.

12. Jakość życia w miastach

Wraz ze zwiększaniem się liczby inwestorów i wartości podejmowanych inwestycji zmienia się ranga poszczególnych motywów przesądzających o lokalizacji przedsiębiorstw. Jest to spowodowane m. in. zmniejszaniem się liczby atrakcyjnych ofert prywatyzacyjnych i relatywnym wzrostem udziału inwestycji tworzonych od podstaw (tzw. *greenfield investment*). W początkowym etapie transformacji inwestorzy nabywali przedsiębiorstwa państwowe, które były w stosunkowo najlepszej sytuacji ekonomicznej. Jak już wspomniano, z ankiet przeprowadzonych przez IBnGR wynika, że przedsiębiorcy uwzględniali również takie czynniki, jak sytuacja na rynku pracy, położenie regionu, chłonność rynku, zaawansowanie procesów transformacji i inne[37].

Wzrost liczby firm z udziałem kapitału zagranicznego w Polsce oraz ich znaczna koncentracja w kilku aglomeracjach powodują, że słabiej działa efekt określany jako bezwładność kapitału (kapitał przyciąga kapitał). **Jednym z istotnych dodatkowych elementów oceny atrakcyjności regionu staje się natomiast jakość życia w miastach, rozważanych jako potencjalne miejsca lokalizacji działalności inwestycyjnej.**

Jakość życia jest kategorią subiektywną i kształtowaną przez wiele czynników[38]. Różni się ona od oceny atrakcyjności inwestycyjnej, ponieważ uwzględnia realne warunki życia, a nie kalkulację potencjalnych zysków i strat, którą przeprowadza inwestor podejmując decyzje lokalizacyjne. W prezentowanej analizie czynniki kształtujące jakość życia podzielono na następujące grupy:

- sytuacja demograficzna,
- stan środowiska naturalnego,
- sytuacja mieszkaniowa ludności,
- sieć handlowa,
- możliwości edukacji i kształcenia (szkoły i uczelnie),
- dostęp do kultury (muzea, biblioteki, kina stałe, teatry, filharmonie),
- ochrona zdrowia (ośrodki zdrowia, szpitale, liczba lekarzy i stomatologów, przedwczesna umieralność, umieralność niemowląt),
- stan transportu i komunikacji miejskiej,
- infrastruktura sportowa (kryte pływalnie, boiska, korty, tereny rekreacyjne),
- stopa życiowa mieszkańców,
- bezpieczeństwo życia (liczba przestępstw, w tym zabójstw, liczba wypadków drogowych).

W obecnym, pierwszym badaniu dotyczącym jakości życia, uwzględniono 66 miast-powiatów grodzkich. Z punktu widzenia liczby mieszkańców jest to zbiór znacznie zróżnicowany, ponieważ zawiera takie ośrodki, jak Warszawa (1 624 843 mieszkańców) oraz Sopot (43 026 mieszkańców).

---

[37] Por. siedem edycji *Mapy ryzyka inwestycyjnego*.

[38] Szersze informacje na temat wskaźników wykorzystanych w badaniach znaleźć można w opracowaniu IBnGR: *Jakość życia w miastach*, 1999.

Przy analizie poszczególnych czynników wpływających na jakość życia underza ich bardzo duże zróżnicowanie w poszczególnych miastach.

Przykładem zmienności cech może być udział ścieków oczyszczonych w całości ścieków przemysłowych produkowanych w aglomeracjach. Wskaźnik ten w wielu miastach poprawił się i w niektórych ośrodkach ścieki w całości są oczyszczane (Chełm, Jelenia Góra, Koszalin, Legnica, Lublin, Nowy Sącz, Piekary Śląskie, Piotrków Trybunalski, Siedlce). Znajdują się jednak w Polsce również takie miasta, w których udział ścieków oczyszczanych w całości ścieków przemysłowych jest znikomy (Grudziądz – 1,8 %, Kalisz 5,3 %, Bydgoszcz 27,2 %).

Znacznie zróżnicowane są również wskaźniki charakteryzujące ochronę zdrowia, dostęp do kultury. Przykładem dobrego wyposażenia w infrastrukturę sportową, szczególnie odbiegającym od średniej, są miasta województwa śląskiego, gdzie wskaźniki charakteryzujące tę infrastrukturę w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców są wielokrotnie wyższe niż w innych aglomeracjach.

Przy analizie jakości życia w miastach nasuwają się następujące uwagi:

1. Jak już stwierdzono, jakość życia jest kategorią subiektywną i jej percepcja jest zróżnicowana. Z reguły, za największe wady i mankamenty godzące w komfort życia mieszkańcy miast uważają te cechy funkcjonowania aglomeracji, które w danym mieście są najbardziej uciążliwe. Z tego względu trudno jest wprowadzić gradację cech i uporządkować je według hierarchii ważności.

Opinie mieszkańców zróżnicowane są również w zależności od wieku. Dla młodszej generacji ważna jest dobrze rozwinięta infrastruktura sportowa, dostęp do rozrywek, dla starszej – bezpieczeństwo życia i ochrona zdrowia.

W pewnych jednak okolicznościach gradacja ważności cech określających jakość życia ulega przewartościowaniu. Dzieje się tak w sytuacjach zagrożenia zdrowia, kiedy możliwość szybkiej diagnozy i zapewnienie właściwego leczenia mogą ratować ludzkie życie. Jeżeli istniejąca w miastach infrastruktura szpitalna nie zapewnia takiego działania, wszystkie pozostałe aspekty jakości życia tracą na znaczeniu.

2. Część cząstkowych klimatów oceniających jakość życia jest uniwersalna, tzn. dotyczy w jednakowym stopniu wszystkich mieszkańców (np. infrastruktura drogowa, szpitalna, sieć placówek szkolnych), część natomiast postrzegana jest negatywnie głównie przez osoby gorzej sytuowane, które nie mogą podnieść jakości swojego życia ze względu na niski poziom stopy życiowej (standard mieszkań).

3. Jakość życia jest postrzegana przez szereg osób dość jednostronnie, często przez pryzmat powierzchownych obserwacji. Powoduje to, że krążą pewne tzw. prawdy obiegowe o „lepszych" lub „gorszych" do zamieszkania ośrodkach. Opinie te często nie mają nic wspólnego z wszechstronną analizą. Fakt, że w mieście znajduje się bardzo atrakcyjny dla turystów kompleks zabytków, nie oznacza, że charakteryzuje się ono wysoką przeciętną jakością życia.

Oceny jakości nie można również ograniczać do postrzegania standardu życia przez klasy dobrze i bardzo dobrze sytuowane (które nie mają problemów z kupnem mieszkań, i rzadko korzystają z transportu miejskiego). Ocena jakości życia ma charakter ogólny, należy jej więc również dokonywać z punktu widzenia osób posiadających mieszkania bez kanalizacji i opalane węglem.

Tabela 12.1.

Jakość życia w miastach – powiatach grodzkich

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Gdańsk	C	C	C	D	C	C	B	C	C	D	C	B
Gdynia	B	B	C	D	D	C	C	C	B	D	C	B
Sopot	E	C	B	D	C	A	B	D	B	D	A	A
Słupsk	C	A	C	B	C	B	D	C	D	D	D	C

Źródło: Obliczenia IBnGR na podstawie danych GUS.

1. Sytuacja demograficzna.
2. Stan środowiska naturalnego.
3. Sytuacja mieszkaniowa mieszkańców.
4. Sieć handlowa.
5. Transport i komunikacja miejska.
6. Możliwości edukacji i kształcenia na poziomie wyższym.
7. Dostęp do kultury.
8. Stan i ochrona zdrowia mieszkańców.
9. Poziom stopy życiowej.
10. Bezpieczeństwo życia mieszkańców.
11. Infrastruktura rekreacji.
12. Wskaźnik syntetyczny.

4. W ostatnim dziesięcioleciu zachodzą w miastach burzliwe zmiany, które w sposób bardzo odczuwalny podnoszą jakość życia we wszystkich polskich aglomeracjach. Część zaległości udaje się „odrobić" szybciej (zakupy taboru komunikacyjnego), część – wymagających kapitałochłonnych inwestycji – wolniej (budowa oczyszczalni, rozbudowa i modernizacja dróg miejskich). Należy pamiętać, że prezentowana ocena uwzględnia te pozytywne przeobrażenia, ale że rozpatrywane są one w relacji do podobnych, być może bardziej dynamicznych przekształceń zachodzących w innych miastach. Trzeba również dodać, że każda nowa oddana do użytku inwestycja będzie się „przekładać" na poprawę jakości życia.

5. Jakość życia w miastach jest w znacznej mierze związana wielkością aglomeracji (liczbą mieszkańców). W Polsce duże miasta – ze względu na relatywnie wyższe inwestycje w przeszłości – posiadają znacznie lepsze wskaźniki, jeżeli chodzi o kulturę, ochronę zdrowia, możliwości czynnej rekreacji, i dlatego często postrzegane są jako atrakcyjniejsze. Z drugiej jednak strony, większość dużych aglomeracji ma (w stosunku do bardzo dużej liczby zarejestrowanych samochodów) źle rozwiniętą sieć dróg, co powoduje ogromne utrudnienia w transporcie i komunikacji, a zatem obniża jakość życia[39].

Aby uniknąć uśredniania prawidłowości typowych dla aglomeracji o określonej liczebności zdecydowano się na podział miast na grupy. Kryterium podziału stanowiła liczba mieszkańców.

W I grupie znalazły się miasta, których liczba mieszkańców przekracza 150 tysięcy. II grupa zawiera miasta, które liczą od 75 tysięcy do 150 tysięcy osób, w III natomiast te, w których liczba ludności jest mniejsza od 75 tysięcy.

W województwie pomorskim do miast objętych badaniem należą: Gdańsk i Gdynia z grupy I, Słupsk z grupy II oraz Sopot z grupy III.

[39] W Polsce, podobnie jak w innych krajach wysoko rozwiniętych, pojawia się moda na mieszkanie poza obrębem wielkich miast, w osiedlach zlokalizowanych na ich obrzeżach.

Wykres 12.1. Ocena jakości życia w miastach – powiatach grodzkich

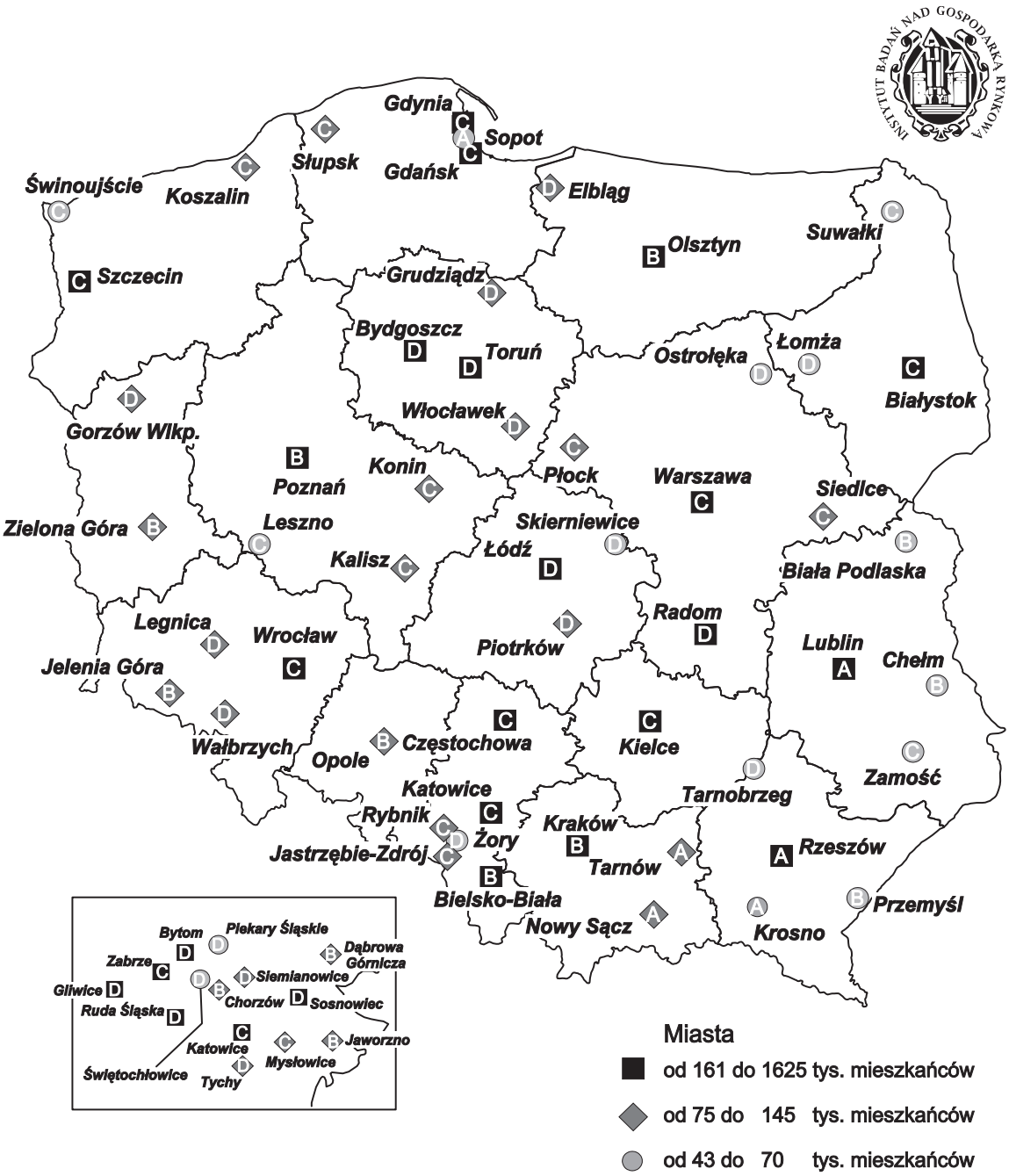

W klasyfikacji łącznej, która bazuje na 50 cechach z różnych punktów widzenia oceniających jakość życia, Gdańsk i Gdynia w grupie I znajdują się w klasie B, Słupsk w grupie II w klasie C, a Sopot w grupie III w klasie A.

13. Pomoc państwa

13.1. Wprowadzenie

O konkurencyjności regionów, obok zdolności eksportowej, świadczy zakres pomocy państwowej przydzielanej poszczególnym działom gospodarki i podmiotom.

Rozwój polskiego przemysłu i osiągnięcie konkurencyjności polskich produktów na rynkach międzynarodowych są uwarunkowane m.in. dokonaniem restrukturyzacji przemysłu w zakresie form własności, struktury gałęziowej, wielkości przedsiębiorstw i przekształceń wewnątrz przedsiębiorstw.

Istotnym sposobem zwiększania konkurencyjności polskiej produkcji jest restrukturyzacja sektorowa przestarzałych, kapitałochłonnych branż, takich jak górnictwo węgla kamiennego, elektroenergetyka, sektor naftowy, obronny, hutnictwo żelaza i stali. Proces ten ma polegać na wspieraniu rozwoju gałęzi „wysokich szans", co ma prowadzić do zmiany gałęziowej struktury przemysłu na rzecz wzrostu udziału produkcji nowoczesnej o dobrych szansach zbytu.

Pomoc państwa ma właśnie zachęcać do takiej transformacji i ograniczać się do niezbędnego minimum, a nie stanowić podstawę egzystencji branż i sektorów.

Stosowanie pomocy państwa jest regulowane na podstawie art. 63 Układu Europejskiego[40]. Zgodnie z nim, uznaje się za niezgodną z właściwą realizacją układu „(…) wszelką pomoc publiczną, która zniekształca lub grozi zniekształceniem konkurencji poprzez faworyzowanie niektórych przedsiębiorstw lub produkcji niektórych towarów (…), o ile pomoc ta może mieć negatywny wpływ na handel między Polską a Wspólnotą". Art. 63 Układu Europejskiego jest zmodyfikowanym powtórzeniem art. 92 Traktatu Rzymskiego o WE w tej jego części, która mówi, iż pomoc państwa jest niedopuszczalna, jeśli prowadzi do wypaczenia lub zagraża naruszeniu konkurencji w handlu między krajami członkowskimi. W stosunku do produktów stalowych ma zastosowanie art. 8 protokołu 2 do Układu Europejskiego, uzależniający dopuszczenie stosowania pomocy państwa w tym sektorze od procesu restrukturyzacji tej gałęzi.

Stanowisko Wspólnoty w kwestii ogólnego stosowania pomocy państwa przewiduje tzw. derogacje czyli wyjątki zezwalające na odstępstwa od generalnego zakazu wyrażonego art. 92.1 Traktatu Rzymskiego.

Derogacje te zezwalają na udzielanie pomocy socjalnej przez państwo indywidualnym konsumentom, o ile nie wiąże się to z dyskryminacją produktów ze względu na pochodzenie, oraz na udzielanie pomocy przyznanej na naprawianie szkód będących wynikiem klęsk żywiołowych lub innych wyjątkowych okoliczności.

Ponadto derogacje mogą uznać za zgodną z zasadami Wspólnoty pomoc o charakterze przejściowym:

- przeznaczoną na rozwój gospodarczy regionów, gdzie poziom życia jest szczególnie niski lub gdzie występuje w poważnej skali zjawisko niepełnego zatrudnienia,
- przyczyniającą się do realizacji ważnych projektów dotyczących wspólnych interesów państw członkowskich lub zapewniającą likwidację poważnych zaburzeń gospodarczych,

[40] Pomoc państwa, *Narodowy Program Przygotowania do Członkostwa w UE*, KIE, Warszawa 1998.

– sprzyjającą rozwojowi pewnych dziedzin działalności lub pewnych regionów gospodarczych, jeżeli nie wpływa to niekorzystnie, z punktu widzenia wspólnych interesów, na warunki wymiany handlowej między państwami członkowskimi,
– inną określoną przez Radę Wspólnoty w decyzji przyjmowanej kwalifikowaną większością w głosowaniu nad propozycją przedstawioną przez Komisję Wspólnoty.

Cele, które uzasadniają kryteria przyznawania pomocy przez Komisję Europejską, to głównie finansowanie:
– badań i rozwoju,
– działań na rzecz ochrony środowiska i odnawialnych zasobów,
– tworzenia nowych miejsc pracy,
– ratowania i restrukturyzacji przedsiębiorstw w trudnej sytuacji,
– rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw,
– rozwoju regionalnego[41].

Szczególne zasady odnoszą się również do udzielania pomocy na rzecz ratowania upadających przedsiębiorstw. *W tym przypadku pomoc musi mieć charakter wyjątkowy i pilny, kwota musi być ograniczona do wysokości potrzeb i jest udzielana w okresie ograniczonym, pomoc ta musi mieć też uzasadnienie realizacji interesu ogólnego oraz nie powinna naruszać konkurencji w krajach sąsiednich. Warunkiem przyznania pomocy restrukturyzacyjnej w branży, w której jest nadmiar mocy produkcyjnych, jest ograniczenie wielkości produkcji.* Udzielana pomoc musi być monitorowana przez Komisję.

Wniosek strony polskiej, zawarty w stanowisku negocjacyjnym, dotyczy możliwości zastosowania elastycznej interpretacji zasad udzielania pomocy publicznej ze względu na specyficzną sytuację, w której znajduje się nasza gospodarka, będąca w procesie transformacji. Oznacza to, że oceniane negatywnie przez Komisję Europejską formy pomocy mogą okazać się w polskich warunkach konieczne do przyspieszenia procesu rozwoju gospodarczego oraz dokończenia procesów restrukturyzacji niektórych branż i sektorów.

W prawie polskim nie są regulowane zagadnienia związane z monitorowaniem pomocy publicznej. Dlatego przygotowano dwa akty prawne, które wypełniają lukę w zakresie zasad udzielania i monitorowania pomocy publicznej, a które harmonizują polskie ustawodawstwo z prawem europejskim.

Zagadnienia pomocy publicznej w polskim prawie reguluje **Ustawa o finansach publicznych, uchwalona przez Sejm RP w 1998 r.**, dotycząca zasad gospodarowania środkami publicznymi, których wydatkowanie musi być jawne i z poszanowaniem zasad uczciwej konkurencji.

W celu stworzenia podstaw prawnych do zbierania oraz przekazywania właściwym organom informacji na temat pomocy udzielonej przedsiębiorcom w Ministerstwie Gospodarki został opracowany **projekt ustawy o zasadach udzielania pomocy publicznej przedsiębiorcom oraz jej monitorowaniu**. 23 czerwca 1999 r. Sejm skierował do Komisji projekt Ustawy o warunkach dopuszczalności i nadzorowaniu pomocy publicznej dla przedsiębiorców. 21.10.1999 r. projekt był nadal w komisji.

[41] Czerwińska E., *Pomoc państwa dla sektorów gospodarki w krajach Unii Europejskiej*, Biuro Studiów i Ekspertyz, Warszawa 1998.

Projekt jest jednym z ważnych elementów porządkowania finansów publicznych i jest to całkowita nowość w polskim ustawodawstwie. Celami ustawy są: zharmonizowanie reguł udzielania pomocy z regulacjami umów międzynarodowych, których stroną jest Polska, poprawa racjonalności wydatków publicznych na rzecz przedsiębiorstw oraz ograniczenie niekorzystnego wpływu pomocy na konkurencję. W prawodawstwie europejskim obowiązuje generalny zakaz udzielania pomocy ze środków publicznych dla przedsiębiorstw. Wyjątki od tej reguły muszą być ściśle określone i rygorystycznie stosowane, chodzi bowiem o ochronę konkurencji i zasady równego traktowania przedsiębiorców.

Pomoc publiczną zdefiniowano w ustawie jako przysporzenie, bezpośrednio lub pośrednio, przez organa jej udzielające korzyści finansowych określonym przedsiębiorcom, którego skutkiem jest ich uprzywilejowanie w stosunku do konkurentów. Chodzi przede wszystkim o wydatki ze środków publicznych lub zmniejszanie świadczeń należnych od przedsiębiorców skarbowi państwa lub jednostkom samorządu terytorialnego. Formy tej pomocy to m.in. dotacje, ulgi podatkowe, dokapitalizowanie przedsiębiorstw, preferencyjne: pożyczki, kredyty, poręczenia i gwarancje, odstąpienie od ustalania i poboru podatków, ich rozkładanie na raty, umarzanie oraz zbycie lub oddanie do korzystania mienia skarbu państwa na preferencyjnych warunkach. Generalnie pomoc może być udzielania jedynie w celu wspierania nowych inwestycji lub tworzenia nowych miejsc pracy, związanych z daną inwestycją oraz – doraźnie – w sytuacjach nadzwyczajnych (np. kryzys gospodarczy albo klęski żywiołowe). Projekt rozróżnia m.in. pomoc sektorową oraz regionalną. Pomoc sektorowa ma być kierowana do tych gałęzi gospodarki, które stwarzają szanse na rozwój, oraz do tych, w których niezbędna jest restrukturyzacja. Celem pomocy regionalnej jest pobudzenie rozwoju obszarów o wysokim stopniu bezrobocia i niskim poziomie życia mieszkańców oraz przyspieszenie rozwoju regionów, które znajdują się w lepszej sytuacji. Trzeci rodzaj pomocy miałby charakter ponadregionalny i pozasektorowy. Pomoc ta byłaby świadczona np. małym i średnim przedsiębiorstwom, firmom działającym w dziedzinie badań i rozwoju, inwestującym w przedsięwzięcia z zakresu ochrony środowiska, na inwestycje energooszczędne.

Projektowana granica pomocy opiera się na wspólnotowej zasadzie *de minimis*. Dopuszczalne będzie skierowanie do przedsiębiorcy pomocy nie przekraczającej równowartości 100 tys. euro w ciągu kolejnych trzech lat. Kwota ta przy korzystaniu z różnych tytułów pomocy nie podlega kumulacji. Nie istnieją ograniczenia w udzielaniu przez państwo pomocy eksportowej. Ten rodzaj pomocy – silnie uzależniony od wielkości eksportu – może być przeznaczony na tworzenie i funkcjonowanie sieci dystrybucyjnych i inne bieżące wydatki. Nie można skorzystać z pomocy eksportowej na pokrywanie kosztów udziału w targach, badań studialnych lub usług konsultingowych.

Charakterystycznym dla Polski odstępstwem od standardów europejskich w subsydiowaniu przemysłu jest niezbyt precyzyjne zapisanie w ustawie zasad pomocy dla przemysłów wrażliwych (górnictwa, hutnictwa, przemysłu stoczniowego, włókien sztucznych, motoryzacyjnego).

13.2. Założenia metodologiczne

Podstawą analizy były dane zawarte w sprawozdaniu finansowym z 1998 r., odnoszące się do przyznanej w ramach **dotacji** pomocy finansowej dla przedsiębiorstw zatrud-

niających powyżej 50 osób. Wykorzystano dwa wskaźniki: udział dotacji w produkcji sprzedanej oraz udział dotacji w zysku brutto.

13.3. Analiza danych

Ogólna wartość pomocy udzielonej przedsiębiorcom w Polsce w 1998 r. wyniosła 6762,3 mln PLN, co stanowi 1649,7 mln euro[42]. Pomoc ta stanowiła szacunkowo 1,8 % wartości dodanej brutto w sektorze przedsiębiorstw. W krajach Unii Europejskiej w 1997 r. natomiast udział ten kształtował się na poziomie 2,5 %[43].

W przeliczeniu na jednego pracującego w przemyśle wartość pomocy wyniosła około 2146 PLN[44] (524 euro).

Pomoc państwa udzielona w 1998 r. przedsiębiorcom w Polsce stanowiła około 1,2 % PKB wobec 2 % w 1997 r. Średnia wartość pomocy dla całej Wspólnoty za okres 1995 – 1997 wyniosła 1,2 % PKB[45].

W 1998 r. podobnie jak w 1997 r. w Polsce najczęściej stosowanymi instrumentami pomocy były dotacje i subsydia podatkowe (ogółem 80 % pomocy w 1997 r. i 75,9 % w 1998 r.)[46].

Cele pomocy publicznej w Polsce:

- **Pomoc sektorowa (ogółem 59,7 %):**
  - górnictwo węgla kamiennego i brunatnego – 26,1 %
  - wydobycie ropy naftowej i gazu ziemnego – 0,1 %
  - kopalnictwo rud metali – 0,1 %
  - pozostałe górnictwo i kopalnictwo – 1,5 %
  - produkcja metali – 2,4 %
  - transport – 4,0 %
  - poczta i telekomunikacja – 0,6 %
  - pozostałe sektory – 24,8 %
- **Pomoc horyzontalna (ogółem 40,0 %):**
  - badania i rozwój – 0,9 %
  - ochrona środowiska – 5,8 %
  - inwestycje – 16,0 %
  - zatrudnienie – 7,9 %
  - rozwój przedsiębiorstwa – 8,2 %
  - inne cele – 1,2 %
- **Pomoc regionalna – 0,3 %.**

W 1998 r. w porównaniu z rokiem 1997 z budżetu państwa przeznaczono na pomoc publiczną w formie dotacji o 37 mln PLN mniej. W 1998 r. w porównaniu z 1997 r.

[42] *Raport o pomocy publicznej w Polsce*, op. cit.

[43] Dane te należy traktować z pewną ostrożnością, ponieważ w Polsce nie obejmują one części świadczeń na rzecz sektora przedsiębiorstw, które w UE traktuje się jako pomoc.

[44] Liczba pracujących w przemyśle w 1998 r. wg stanu na 31.12.1998 r. to 3 151 tys. osób.

[45] Interpretując dane należy wziąć pod uwagę różnice w sposobie obliczania wartości dodanej brutto w Polsce i w krajach Unii Europejskiej.

[46] *Raport...*, op. cit.

przyrost udzielonej pomocy w formie dotacji zanotowano w dziale 10 – górnictwo węgla kamiennego i brunatnego o 8,2 %, w dziale 27 – produkcja metali o 27,5 %, w dziale 60,61 – transport o 1,4 %. W pozostałych działach zanotowano spadek udzielonej pomocy w formie dotacji. Z tej formy pomocy skorzystało 2884 beneficjentów.

Sumarycznie w 1998 r. dotacje dla wszystkich sektorów gospodarki ogółem wyniosły 4 663 084 tys. PLN, w tym dla województwa pomorskiego – 107 034 tys. PLN.

Najwięcej dotacji w 1998 r. otrzymał sektor usług – 85 562 tys. PLN, a dalej – działalność produkcyjna – 18 092 tys. PLN i sektor I: górnictwo, kopalnictwo, leśnictwo i rolnictwo – 3 380 tys. PLN.

Pomoc państwa w formie dotacji dociera przede wszystkim do przedsiębiorstw państwowych. Poniższe zestawienie przedstawia udział dotacji w produkcji sprzedanej i udział dotacji w zysku brutto w zależności od formy własności przedsiębiorstw i ich liczby w regionie.

Tabela 13.1.

Zestawienie form własności przedsiębiorstw z udziałem dotacji w produkcji sprzedanej i udziałem dotacji w zysku brutto w 1998 r. w województwie

Forma własności przedsiębiorstwa	Liczba przedsiębiorstw w regionie	Udział dotacji w produkcji sprzedanej (%)	Udział dotacji w zysku brutto (%)
Prywatne	2804	0,1	1,9
Publiczne	261	0,7	13,0
Z udziałem kapitału zagranicznego	278	0,0	0,2

Źródło: Obliczenia IBnGR na podstawie danych GUS.

Największy udział dotacji w zysku brutto odnotowano w sektorze publicznym – 13 %. W sektorze prywatnym, mimo że liczbą podmiotów przewyższa on sektor publiczny, udział dotacji w zysku brutto wyniósł w 1998 r. 1,9 %. Wśród największych przedsiębiorstw państwowych województwa[47] należy wymienić: Rafinerię Gdańską SA, POLPHARMĘ SA, ZEC Wybrzeże Gdańsk SA, Gdańską Stocznię Remontową, PORT GDYNIA HOLDING SA, DALMOR SA, POL-AMERICA SA i Stocznię Remontową NAUTA. Sektor przedsiębiorstw z udziałem kapitału zagranicznego odnotował 0,2 % udział dotacji w zysku brutto.

Kolejne zestawienie przedstawia udział dotacji w produkcji sprzedanej ogółem w poszczególnych województwach.

Województwo pomorskie uplasowało się na 11. miejscu pod względem udziału dotacji w produkcji sprzedanej wszystkich działów gospodarki – 0,3 %, na równi z Podlasiem, Warmią i Mazurami, Wielkopolską i Pomorzem Zachodnim, a wyprzedzając województwa opolskie i lubuskie. Największy udział dotacji w produkcji sprzedanej

[47] Na podstawie rankingu 100 największych firm państwowych według przychodów netto ze sprzedaży 1998 w: Peplak T., *Najwięksi wśród państwowych* w: „Home&Market", nr 8/99.

Tabela 13.2.

Udział dotacji w produkcji sprzedanej wszystkich działów gospodarki w 1998 r. – porównanie województw

Województwo	Udział dotacji w produkcji sprzedanej (%)
Śląskie	0,9
Dolnośląskie	0,7
Mazowieckie	0,7
Małopolskie	0,6
Podkarpackie	0,6
Lubelskie	0,5
Kujawsko-Pomorskie	0,4
Łódzkie	0,4
Świętokrzyskie	0,4
Podlaskie	0,3
Pomorskie	**0,3**
Warmińsko-Mazurskie	0,3
Wielkopolskie	0,3
Zachodniopomorskie	0,3
Lubuskie	0,2
Opolskie	0,2

Źródło: Obliczenia IBnGR na podstawie danych GUS.

województwa w 1998 r. zaobserwowano w sektorze I: górnictwo, leśnictwo, kopalnictwo i rolnictwo – 0,6 %. W sektorze usług udział ten wyniósł 0,4 %, a w sektorze działalność produkcyjna – 0,1 %.

Interesujące jest zestawienie wszystkich województw pod względem udziału dotacji w zysku brutto.

Województwo pomorskie uplasowało się na przedostatnim miejscu pod względem udziału dotacji w zysku brutto wszystkich działów gospodarki – 5,4 %. Najwyższy udział odnotowano w sektorze I: górnictwo, kopalnictwo, leśnictwo i rolnictwo – 9,7 %. W sektorze usług wyniósł on 9,1 %, a w sektorze działalność produkcyjna – 1,8 %.

W 1998 r. najwyższy udział dotacji w produkcji sprzedanej oraz w zysku brutto zanotowano w 10 następujących działach EKD województwa pomorskiego:

Jak wynika z obu zestawień, cztery pierwsze miejsca zajmują następujące sekcje EKD: działalność rekreacyjno-sportowa, prace badawczo-rozwojowe, ochrona zdrowia oraz transport lądowy i transport rurociągami. W pierwszej dziesiątce znalazły się też przemysł precyzyjny, edukacja i przemysł papierniczy.

Wykres 13.1. Udział dotacji w produkcji sprzedanej (w %, 1998 r.)

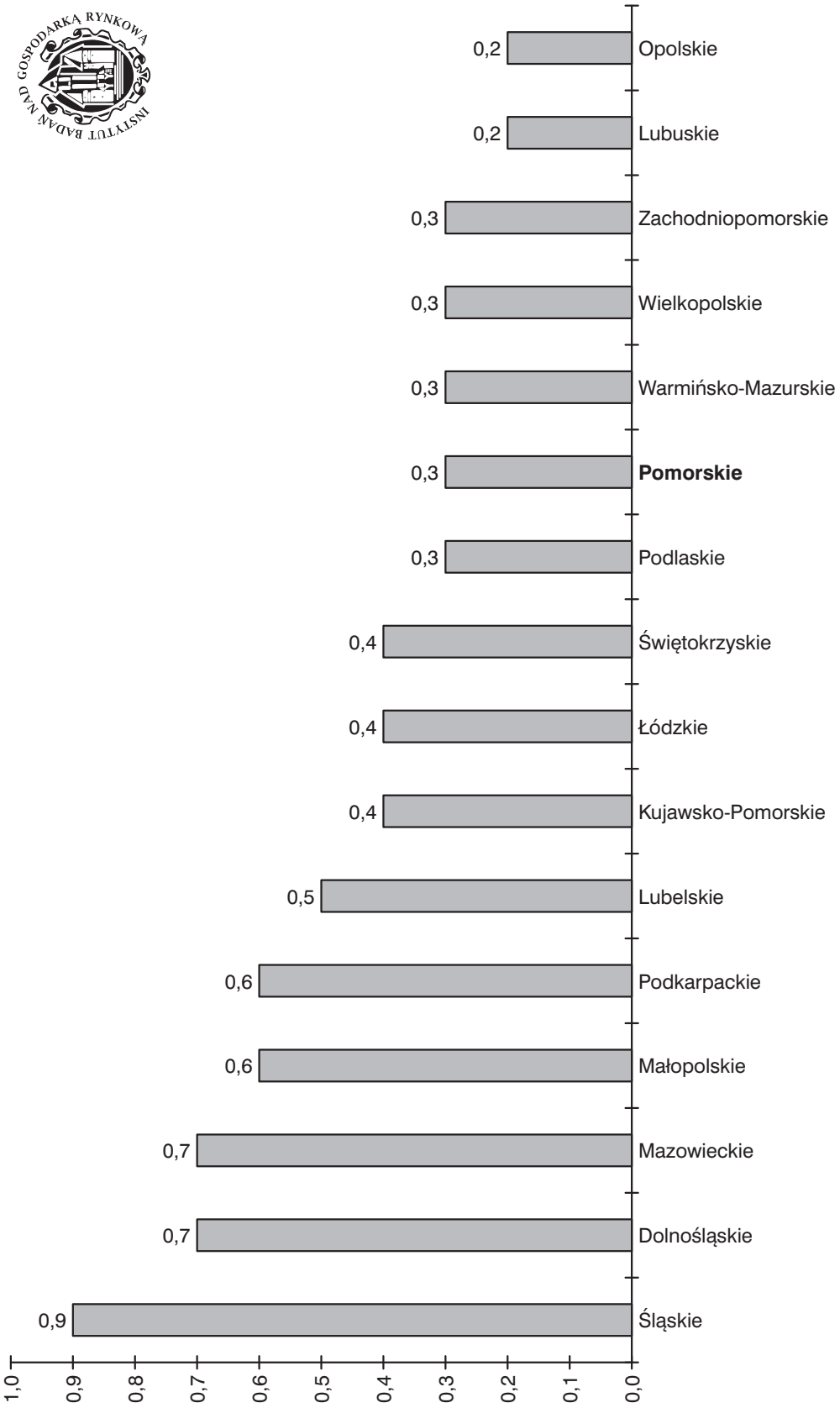

Źródło: Obliczenia IBnGR na podstawie danych GUS.

Tabela 13.3.

Udział dotacji w zysku brutto wszystkich działów gospodarki w 1998 r. – porównanie województw

Województwo	Udział dotacji w zysku brutto (%)
Śląskie	25,5
Podkarpackie	15,6
Lubelskie	15,1
Mazowieckie	14,5
Dolnośląskie	13,3
Małopolskie	12,5
Świętokrzyskie	10,4
Zachodniopomorskie	10,2
Łódzkie	9,3
Warmińsko-Mazurskie	8,8
Kujawsko-Pomorskie	8,7
Podlaskie	7,4
Wielkopolskie	6,8
Opolskie	5,6
Pomorskie	**5,4**
Lubuskie	4,9

Źródło: Obliczenia IBnGR na podstawie danych GUS.

13.4. Podsumowanie

Zasadniczym kierunkiem oddziaływania pomocy państwowej są działania strukturalne.

Udział sektora państwowego w wytwarzaniu PKB, produkcji i zatrudnieniu, chociaż się obniża, nadal jest bardzo wysoki, zwłaszcza w odniesieniu do dużych przedsiębiorstw.

Pomorze znalazło się na końcu rankingu województw pod względem udziału dotacji w produkcji sprzedanej oraz udziału dotacji w zysku brutto działalności gospodarczej regionu. Najwyższy poziom przyznanych dotacji odnotowano w sektorze publicznym, w działalności usługowej związanej z rekreacją, kulturą i sportem, pracami badawczo-rozwojowymi, ochroną zdrowia oraz transportem lądowym i transportem rurociągami.

Dla rozwoju przemysłu i gospodarki konieczne jest znalezienie sektorów, produktów lub przedsiębiorstw, które mają szanse osiągnąć międzynarodową konkurencyjność we względnie bliskiej perspektywie i stać się siłą napędową gospodarki. Niezwykle istotne jest prowadzenie polityki przemysłowej w kierunku specjalizacji eksportu w przemyśle i wypromowania produktów będących „hitami” eksportowymi.

Wykres 13.2. Udział dotacji w zysku brutto (w %, 1998 r.)

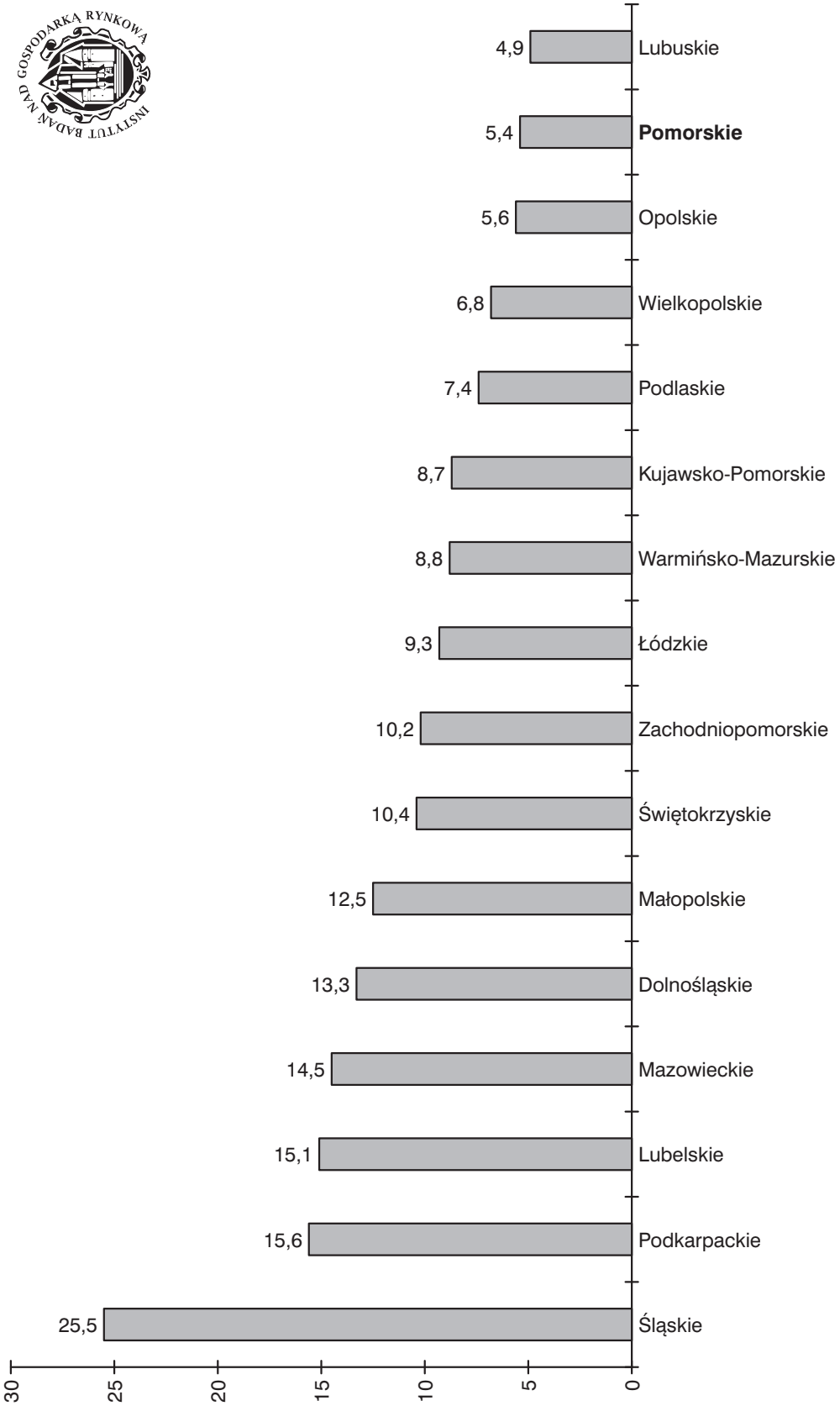

Źródło: Obliczenia IBnGR na podstawie danych GUS.

Tabela 13.4.

Udział dotacji w produkcji sprzedanej według sekcji EKD w 1998 r.

Sektor	Udział
Działalność związana z rekreacją, kulturą i sportem	38,87%
Prowadzenie prac badawczo-rozwojowych	29,02%
Ochrona zdrowia i opieka socjalna	6,83%
Transport lądowy, transport rurociągami	2,44%
Produkcja sprzętu i aparatury radiowej, telewizyjnej i komunikacyjnej	0,93%
Hotele i restauracje	0,87%
Edukacja	0,76%
Produkcja odzieży, wyprawianie i barwienie skór futerkowych	0,69%
Rolnictwo i leśnictwo	0,69%
Garbowanie i wyprawianie skór, produkcja toreb bagażowych, toreb ręcznych, wyrobów rymarskich, uprzęży i obuwia	0,44%

Źródło: Obliczenia IBnGR na podstawie danych GUS.

Tabela 13.5.

Udział dotacji w zysku brutto według sekcji EKD w 1998 r.

Sektor	Udział
Działalność związana z rekreacją, kulturą i sportem	389,33%
Ochrona zdrowia i opieka socjalna	310,09%
Prowadzenie prac badawczo-rozwojowych	220,19%
Transport lądowy, transport rurociągami	83,87%
Produkcja odzieży, wyprawianie i barwienie skór futerkowych	19,18%
Produkcja masy celulozowej, papieru oraz wyrobów z papieru	12,31%
Edukacja	10,99%
Rolnictwo i leśnictwo	10,70%
Hotele i restauracje	10,08%
Produkcja sprzętu i aparatury radiowej, telewizyjnej i komunikacyjnej	9,73%

Źródło: Obliczenia IBnGR na podstawie danych GUS.

Uważa się, ze działania restrukturyzacyjne w polskiej polityce przemysłowej, przewidujące w sektorach nadwyżkowych redukcję mocy produkcyjnych i podnoszenie konkurencyjności, są ogólnie zgodne z regułami pomocy państwa UE, mimo ich ukierunkowania sektorowego.

14. Podłoże polityczno-kulturowe w nowym podziale administracyjnym

Systematyczna analiza przestrzeni polityczno-kulturowej Polski napotyka na szereg barier związanych przede wszystkim z bardzo ograniczonym zakresem dostępnych danych na poziomie regionalnym. Znaczna część wiedzy o sferze politycznej i kulturowej oraz społecznej opiera się na danych mających charakter nie czysto obiektywnych zmiennych materialnych, a raczej deklaracji i subiektywnych odczuć. Zjawiska te badane są najczęściej na poziomie ogólnokrajowym przy użyciu sondaży społecznych. Ich użyteczność dla badań regionalnych jest dość ograniczona, gdyż wielkość i regionalne rozmieszczenie próby respondentów nie gwarantują reprezentatywności na poziomie wojewódzkim. Na podstawie danych sondażowych wnioskować możemy najwyżej o cechach makroregionów, ale nawet w tym przypadku z dużym marginesem błędu.

Pewnej wiedzy dotyczącej sfery społeczno-kulturowo-politycznej dostarczają również dane powszechnego spisu ludności. Jednak, jak wiadomo, nie był on przeprowadzany od ponad 10 lat i dane z 1988 r. są często zupełnie zdezaktualizowane.

Wiele zagadnień istotnych z punktu widzenia pełnej wiedzy o przestrzeni społeczno-politycznej Polski nie jest w ogóle badanych w sposób formalny. Dobrym przykładem jest zagadnienie narodowości, o którą nie pytano w Polsce formalnie od zakończenia ostatniej wojny światowej. Najważniejsze źródła wiedzy w tym zakresie mają więc charakter jakościowy, trudny do ilościowego porównywania a również w znacznym stopniu mający z konieczności subiektywny charakter.

Jednym z najlepszych dostępnych źródeł informacji ilościowej na temat podłoża polityczno-kulturowego kraju pozostają więc wyniki wyborów[48]. Na ich podstawie, jak pokazały wyniki licznych badań, możemy wyciągać wnioski dotyczące elektoratu, daleko wykraczające poza zwykłą wiedzę, o poparciu dla poszczególnych partii politycznych. Zaletą analizy wyników wyborów jest również to, że dostarczają one wiedzy o charakterze syntetycznym. Przy pomocy kilku głównych wskaźników określić można bowiem wszystkie podstawowe parametry polityczno-kulturowe lokalnych czy też regionalnych społeczności.

Okazuje się, że struktura polskiej sceny politycznej oraz polskiej przestrzeni politycznej ma bardzo zbliżony, dwuwymiarowy charakter[49]. Określają ją dwa główne czynniki o niezwykle trwałym charakterze. Ich stabilność możemy obserwować od momentu wyborów prezydenckich w 1990 r. po ostatnie wybory samorządowe w 1998 r. Można nawet mówić o znacznie większej stabilności owych osi strukturalnych od samych preferencji wyborczych.

Kolejnym syntetycznym wskaźnikiem struktury przestrzeni kulturowo-politycznej pochodzącym z wyborów, jest poziom frekwencji. Na jego podstawie oceniać można stopień mobilizacji politycznej mieszkańców, ich aktywności politycznej oraz postaw obywatelskich.

---

[48] Dane dotyczące wyników wyborów uzyskano z Krajowego Biura Wyborczego.

[49] Systematyczne omówienie struktury polskiej geografii wyborczej oraz jej porównanie do struktury sceny politycznej przedstawiono w pracy Zarycki T., *Nowa przestrzeń społeczno-polityczna Polski*. EUROREG UW, Warszawa 1997.

Przyjrzyjmy się więc owym dwóm głównym osiom struktury społeczno-politycznej Polski. Pierwsza z nich, mająca obecnie dominujący charakter w życiu politycznym kraju może być określona zgodnie z konwencją T. Żukowskiego, jako „oś wartości”[50]. Popularnie określana bywa również jako oś „prawica-lewica”, choć oczywiście znaczenie w kontekście polskim określeń „prawica” i „lewica” może być dyskusyjne.

Druga z osi to „oś interesów”. Na niej przeciwstawiają się sobie liberalny elektorat miejski i nieufny wobec reform elektorat wiejski.

W ostatnich wyborach prezydenckich w 1995 r. bieguny obu osi reprezentowali odpowiednio: na „osi wartości” A. Kwaśniewski oraz L. Wałęsa, natomiast na „osi interesów” W. Pawlak oraz J. Kuroń. W ostatnich wyborach parlamentarnych w 1997 r. najwyraźniejszymi reprezentantami biegunów stały się na „osi wartości” SLD oraz AWS, a na „osi interesów” PSL oraz UW.

Na „osi wartości” skontrastowane są ze sobą z jednej strony obszary tradycyjne o wyższym stopniu zasiedzenia ludności i konserwatyzmu światopoglądowego, z drugiej zaś – obszary o większej mobilności mieszkańców i charakteryzujące się bardziej liberalnym światopoglądem oraz zdecydowanie niższym poziomem religijności. Korelatami „osi wartości” są m. in.: współczynnik zasiedziałości mieszkańców, udział rolnictwa prywatnego w rolnictwie ogółem, liczba rozwodów na 1 mieszkańca, liczba przestępstw na 1 mieszkańca, liczba księży na 1 mieszkańca, ludność w wieku poprodukcyjnym. Na „osi interesów” skontrastowane są ze sobą z jednej strony duże miasta oraz obszary lepiej rozwinięte i bogatsze, a z drugiej strony regiony wiejskie i obszary peryferyjne ekonomiczne. Korelatami osi są m. in.: poziom urbanizacji, dochód na głowę mieszkańca, średnie zarobki, zatrudnienie w przemyśle, saldo migracji, zatrudnienie w rolnictwie.

Analizując poglądy elektoratów w układzie dwóch osi podziału sceny politycznej można, dokonując pewnych uogólnień, uznać, że wokół poszczególnych wymiarów tworzą się następujące wiązki istotnych kwestii światopoglądowo-politycznych:

- „oś wartości”: (lewica *versus* prawica):
  - stosunek do niedawnej historii Polski, w szczególności roli PZPR, „Solidarności” itp.,
  - opinie na temat dekomunizacji, lustracji itp.,
  - stosunek do Kościoła katolickiego, jego roli w życiu politycznym i społecznym oraz nauczania dotyczącego m. in.: aborcji, antykoncepcji, obecności religii w życiu społecznym itp.,
  - stosunek do innych kwestii obyczajowych, np. roli rodziny, kobiety itp. (konserwatyzm obyczajowy *versus* liberalizm obyczajowy);
- „oś interesów” (liberalizm ekonomiczny *versus* etatyzm reprezentujący głównie interesy wsi):
  - stosunek do liberalnych reform ekonomicznych (np. symbolizowanych przez tzw. plan Balcerowicza),
  - poglądy na rolę państwa w redystrybucji dochodu narodowego,

[50] Patrz np. Żukowski T., Sześć lat w teatrze demokracji. Ewolucja polskiej sceny politycznej od wiosny 1989 do wiosny 1995 r., w: *Podstawy Życia Społecznego w Polsce*. (red.) M. Marody, E. Gucwa-Leśny. ISS UW, Warszawa 1996.

– stosunek do kapitału zagranicznego i prywatyzacji,
– zaufanie do elit politycznych.

W ostatnich latach na polskiej scenie politycznej rosnącego znaczenia nabiera „oś wartości". Od wyborów 1997 r. wyjaśnia ona również większą część wariancji regionalnego zróżnicowania preferencji wyborczych niż „oś interesów". Oznacza to, że kwestie ekonomiczne w mniejszym stopniu ważą obecnie na zachowaniach wyborczych niż kwestie światopoglądowe. Z punktu widzenia polityki gospodarczej, w tym polityki regionalnej, stwarza to sytuację, w której polityka ta jest w mniejszym stopniu uzależniona od decyzji elektoratu. Dominującymi ugrupowaniami na scenie politycznej stały się SLD oraz AWS. Choć można oczywiście zauważyć różnice ich stosunku do pewnych zagadnień polityki społecznej, reform systemowych itp., nie są to odmienności o charakterze fundamentalnym. Oba ugrupowania akceptują ogólny kierunek reform kraju, spierając się jedynie co do jego tempa i bardziej szczegółowych rozwiązań. Zastępcza w dużym stopniu debata historyczna (spory o dekomunizację, winę, religię itp.) odwracają w istocie uwagę elektoratu od kwestii gospodarczych. Daje to w pewnym sensie polskim reformatorom szczególnie korzystne warunki realizacji swoich zamierzeń. Jest to bardzo widoczne, przy porównaniu polskiej sceny politycznej z tymi krajami sąsiednimi, w których „oś ekonomiczna" pozostaje głównym wymiarem polityki, np. z Czechami (gdzie dojście do władzy socjaldemokratów związane było z redefinicją polityki społeczno-gospodarczej) czy Rosją (w której w dalszym ciągu największą partią w parlamencie pozostają konserwatywni komuniści). Rozważania te zmierzają ku temu, by pokazać, że również na poziomie wojewódzkim konfiguracja polityczna nie będzie w najbliższej przyszłości w sposób znaczący decydować o kierunku rozwoju gospodarczego regionu.

Oznacza to m. in., że głosujący przy podejmowaniu decyzji wyborczych w ograniczonym i zmniejszającym się stopniu kierują się racjonalną oceną swojej sytuacji materialnej. Dominuje działanie dwóch mechanizmów:

- Znany powszechnie na świecie mechanizm wahadła wyborczego. Po okresie rządów jednej opcji rozczarowany elektorat przechyla szalę zwycięstwa ku opozycji. W następnej kadencji mechanizm się powtarza. Czynnikiem decydującym nie jest tu więc racjonalny rachunek ekonomiczny, ale chęć „zrobienia na złość" dotychczas rządzącym. W Polsce, borykającej się wciąż z poważnymi problemami gospodarczymi i podejmującej dość ambitny program reform społeczno-gospodarczych, rozczarowanie do kolejnych rządów, niezależnie od ich opcji politycznej, wydaje się nieuniknionym zjawiskiem społecznym.
- Własna sytuacja ekonomiczna jest interpretowana za pośrednictwem schematów ideologicznych. np. osoby uważające się za pokrzywdzone materialnie interpretują swoją złą sytuację bądź to jako skutek wielu lat rządów komunistycznych, które doprowadziły gospodarkę do tak złego stanu, że do dziś nie jest ona w stanie zapewnić wystarczającego poziomu opieki socjalnej (wtedy popierają prawicę), bądź też widzą swoją biedę jako efekt nieprzemyślanych według nich i społecznie szkodliwych reform gospodarczych wprowadzanych przez rządy solidarnościowe (wtedy wybierają prawicę). Działa tu więc mechanizm „przypisania winy", nie zaś racjonalnego rachunku ekonomicznego[51].

[51] Pojęcie „przypisania winy" jako czynnika przeważającego nad obiektywną oceną własnej sytuacji ekonomicznej u polskich wyborców wprowadzili D. V. Powers i J. H. Cox (1997) Echoes from the Past:

Podsumowując, na podstawie analizy zachowań wyborczych można wyróżnić następujące podstawowe wymiary przestrzeni kulturowo-politycznej:

– wymiar wartości (oś prawica – lewica),
– wymiar interesów (oś miasto – wieś),
– wymiar frekwencji wyborczej (określający mobilizacje polityczną regionu).

Uzupełnieniem tych trzech wymiarów głównych może być także poziom poparcia dla list wyborczych ruchów regionalnych i mniejszości narodowych. Są to najczęściej siły polityczne lokujące się poza głównymi wymiarami krajowej sceny politycznej i tworzące niejako własny wymiar przestrzeni kulturowo-politycznej, który określić można mianem „osi centrum – peryferie".

Przestrzeń kulturowo-polityczna województwa pomorskiego jest poważnie złamana. Z jednej strony w całości w obręb województwa wchodzi region Kaszub. Jest to obszar o wysokim stopniu regionalnej odrębności, cechujący się m.in. dużą stabilnością ludności (bardzo wysokie wskaźniki „zasiedziałości"), posiadający własny dialekt (uważany nawet często za odrębny język) i przede wszystkim silną tożsamość regionalną opartą na rozwiniętej tradycji historycznej. Kaszuby są tradycjonalistyczne, religijne, obyczajowo konserwatywne, politycznie prawicowe i aktywne politycznie. W dużym stopniu obszar silnej tożsamości kaszubskiej pokrywał się z granicami dawnego, małego województwa gdańskiego (głównym wyjątkiem był raczej lewicowy, południowo-zachodni skraj dawnego województwa gdańskiego). Obecnie w skład województwa pomorskiego weszły na wschodzie i zachodzie fragmenty tzw. Ziem Zachodnich i Północnych, charakteryzujące się zupełnie odmiennymi cechami kulturowo-politycznymi. Są zamieszkane przez ludność napływową o zupełnie przeciwnych niż Kaszubi cechach. Politycznie mamy tu oczywiście do czynienia z silnym poparciem dla lewicy, kulturowo z większym liberalizmem obyczajowym i znacznie mniejszym poziomem tożsamości regionalnej. Aktywność wyborcza jest tu zdecydowanie niższa. Widoczny silnie w wymiarze osi wartości oraz frekwencji wyborczej kontrast pomiędzy Kaszubami i pozostałą częścią województwa nie występuje natomiast w wymiarze „osi interesów". Zaznacza się co prawda kontrast pomiędzy aglomeracją trójmiejską i innymi miastami a obszarami wiejskimi, nie jest on jednak zbyt silny. Nie zmienia to faktu, że województwo pozostaje w wymiarze kulturowo-politycznym tworem mało spójnym, a jego granice są z tego punktu widzenia wytyczone zupełnie arbitralnie. Można tu jednocześnie dodać, że kształt województwa pomorskiego krytykowany jest także z powodu innych niespójności o charakterze kulturowo-historycznym. Mowa tu przede wszystkim od odcięciu od Trójmiasta silnie związanego z nim kulturowo i funkcjonalnie Elbląga.

W sumie, ze względu na przewagę opcji prawicowej w ludnym Trójmieście i na Kaszubach, na poziomie całego województwa najsilniejszą pozycję posiada AWS – 42,1 % w 1998 r. (44 % w 1997 r.), SLD zajmuje oczywiście drugą lokatę z 26,6 % w 1998 r. (23,6 % w 1997 r.). Unia Wolności posiada w województwie dość silną pozycję. Jej poparcie w 1997 r. wyniosło 13,4 %, w 1998 r. zaś 12,3 %. PSL jest mało popularny. W 1997 r. zdobył 3,5 % głosów, a więc mniej niż ROP w tym samym województwie – 4,8 %. Przymierze Społeczne uzyskało natomiast w 1998 r. poparcie 7 %

The Relationship between Satisfaction with Economic Reforms and Voting Behaviour in Poland. *American Political Science Review*, 91(3), s. 617 – 634.

głosujących, a więc znacznie poniżej średniej krajowej. Relatywnie dość dobry był wynik związanej z Radiem Maryja Rodziny Polskiej, którą poparło 5,9 % głosujących. Dzięki aktywności wyborczej Kaszub i Trójmiasta województwo pomorskie zajmuje wysokie miejsca w rankingu frekwencji wyborczej. W 1997 r. wyniosła ona 51,1 % (druga lokata w kraju), w 1998 r. zaś 47,4 %. W 50-osobowym sejmiku wojewódzkim zdecydowaną przewagę posiada AWS. Pod jego kontrolą znajduje się 27. miejsc. 16 mandatów przypadło SLD, 5 UW, 2 Przymierzu Społecznemu. W stolicy województwa – Gdańsku absolutną większość w Radzie Miasta uzyskała AWS – 36 na 60 miejsc. Wcześniej szeroko rozumiane ugrupowania prawicowe posiadały dokładnie połowę mandatów. Swój wynik poprawił również SLD – 16. miejsc (poprzednio 13), straciła zaś Unia Wolności – 8. miejsc (poprzednio 14).

15. Zakończenie

Pomorskie zajmuje 8. miejsce w Polsce pod względem powierzchni. Cechą charakterystyczną regionu jest znaczne zróżnicowanie krajobrazu i zróżnicowanie powierzchni. Województwo posiada znaczne zasoby wodne i bardzo bogatą sieć hydrograficzną, nie dysponuje praktycznie zasobami surowców mineralnych.

W strukturze pracujących w gospodarce największą rolę odgrywają usługi wraz z budownictwem (60,7 % ogółu pracujących), następnie przemysł (24 %). Na rolnictwo, leśnictwo i rybołówstwo przypada około 15 %. W porównaniu z innymi województwami, w Pomorskiem bardzo dużą rolę odgrywa sektor usług, małą natomiast rolnictwo. Udział województwa w ogólnopolskiej produkcji sprzedanej w 1998 roku wynosił 5,5 %. Produkcja przemysłowa, w porównaniu z innymi województwami, nie jest silnie skoncentrowana. W Pomorskiem najniższe w Polsce jest tempo przekształceń własnościowych, których miarą jest udział sektora własności prywatnej w produkcji sprzedanej przemysłu. Ocena potencjału innowacyjności wskazuje na relatywnie wysokie nakłady na innowacje, przy stosunkowo niskich nakładach na działalność badawczo-rozwojową. Wskaźnik udziału eksportu w produkcji sprzedanej przemysłu województwa kształtuje się na poziomie 21,7 % i jest jednym z wyższych w Polsce.

Rynek pracy Pomorskiego jest bardziej elastyczny niż w innych regionach. Struktura bezrobotnych według czasu pozostawania bez pracy jest korzystniejsza niż w Polsce ogółem. Mniejszy jest również udział osób długotrwale pozostających bez pracy w liczbie bezrobotnych ogółem. Stopa bezrobocia w województwie jest jednak nieznacznie wyższa od średniej krajowej.

Pod względem dochodów do dyspozycji przypadających na jednego mieszkańca i średniego poziomu wynagrodzeń Pomorskie należy do najbogatszych województw w Polsce.

W połowie 1999 r. w Pomorskiem działało 144 zagranicznych inwestorów z tzw. listy PAIZ. Pod względem łącznej wartości zainwestowanego kapitału region zajmuje 5. miejsce w Polsce.

W okresie transformacji wzrosła liczba instytucji otoczenia biznesu. Pomorskie należy do województw, w których obserwowany jest najbardziej dynamiczny wzrost liczby oddziałów bankowych. W województwie działają też liczne ośrodki innowacji i przedsiębiorczości. Na terenie Pomorskiego znajduje się euroregion Bałtyk oraz funkcjonują dwie specjalne strefy ekonomiczne (Słupsk i Żarnowiec-Tczew).

O pozycji konkurencyjnej przemysłu województwa świadczy ocena strumieni handlu zagranicznego. W porównaniu z innymi województwami, Pomorskie charakteryzuje się wysoką wartością eksportu w przeliczeniu na jednego mieszkańca. W latach 1995 – 1998 wzrastał udział regionu w całości eksportu Polski i jednocześnie malał udział w ogólnopolskim imporcie. Firmy regionu utrzymują stosunki handlowe przede wszystkim z krajami UE. Udział UE w całości eksportu w 1998 r. wynosił 72,5 %. Stosunkowo wysoki był też udział krajów byłego ZSRR. W handlu zagranicznym coraz większą rolę odgrywają przedsiębiorstwa z udziałem kapitału zagranicznego.

Województwo pomorskie charakteryzuje stosunkowo wysoka atrakcyjność inwestycyjna. Wpłynęły na nią przede wszystkim: wysoka ocena dostępności komunikacyjnej, wysoka atrakcyjność turystyczna, otoczenie biznesu i chłonność rynku.

Województwo pomorskie może stać się obszarem dynamicznego wzrostu gospodarczego. Zależeć to będzie jednak od umiejętności wykorzystania walorów regionu, właściwej strategii rozwoju regionalnego, napływu kapitału zagranicznego w formie inwestycji bezpośrednich oraz zdolności do absorpcji środków w ramach funduszy przedakcesyjnych przyznanych Polsce przez UE.

Zeszyty Instytutu z serii Polska Regionów:

Nr 1 A. Nawrot: Bilans instytucji promocji rozwoju regionalnego i otoczenia biznesu w nowym układzie terytorialnym; Gdańsk-Warszawa, 1999.

Nr 2 K. Gawlikowska-Hueckel, S. Umiński: Ocena konkurencyjności województw, struktura handlu zagranicznego; Gdańsk, 1999.

Nr 3 K. Gawlikowska-Hueckel, S. Umiński: Jakość życia w miastach – powiatach grodzkich; Gdańsk, 1999.

Nr 4 K. Gawlikowska-Hueckel, D. Sobczak: Atrakcyjność inwestycyjna nowych województw; Gdańsk, 1999.

Nr 5 Z. Gilowska: Pożądany mechanizm wykorzystania środków pomocowych Unii Europejskiej do wspierania rozwoju regionalnego; Lublin 2000.

Nr 6 Praca zbiorowa pod red. J. Szlachty, A. Pyszkowskiego: Rozwój regionalny jako element strategii społeczno-gospodarczej Polski w latach 2000–2006; Gdańsk-Warszawa, 1999.

Nr 7 P. Swianiewicz, W. Dziemianowicz: Atrakcyjność inwestycyjna miast; Warszawa, 1999.

Nr 8 W. Dziemianowicz: Transformacja gospodarcza nowych województw; Warszawa, 1999.

Nr 9 T. Kaczor, M. Tomalak: Potencjał inwestycyjny jednostek samorządu terytorialnego; Warszawa, 2000.